

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Právo na bezpečnost a povinnost státu hájit své občany v ČR
a ve světě - Zpravodajské služby**

Plzeň 2014

Lenka Kramplová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Právo na bezpečnost a povinnost státu hájit své občany v ČR
a ve světě - Zpravodajské služby**

Zpracovala: Lenka Kramplová

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Pezl

Pracoviště: Katedra ústavního a evropského práva

Plzeň 2014

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovávala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, únor 2014

.....

podpis

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	POJEM BEZPEČNOSTI STÁTU	11
2.1	BEZPEČNOST STÁTU OBECNĚ.....	11
2.2	STAV NEBEZPEČÍ.....	13
2.3	NOUZOVÝ STAV.....	14
2.4	STAV OHROŽENÍ STÁTU.....	15
2.5	VÁLEČNÝ STAV.....	16
3	ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI STÁTU	17
3.1	ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI STÁTU OBECNĚ.....	17
3.2	SUBJEKTY ZABEZPEČUJÍCÍ BEZPEČNOST STÁTU.....	21
3.2.1	<i>Ústavní orgány</i>	21
3.2.1.1	Parlament.....	21
3.2.1.2	Prezident republiky.....	22
3.2.1.3	Vláda.....	23
3.2.2	<i>Bezpečnostní rada státu</i>	24
3.2.3	<i>Ozbrojené síly</i>	24
3.2.4	<i>Policie</i>	25
3.2.5	<i>Zpravodajské služby</i>	26
3.2.6	<i>Záchranné sbory a havarijní služby</i>	27
4	ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY OBECNĚ	27
4.1	ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY JAKO VEŘEJNÝ SBOR.....	27
4.2	POJEM ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	29
5	ORGANIZACE, POSTAVENÍ A ÚKOLY ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB	31
5.1	DRUHY ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	31
5.2	POSTAVENÍ A FUNKCE ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	32
5.3	ČINNOST ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	34
5.4	ZPRAVODAJSKÝ CYKLUS.....	35
5.5	KONTROLA ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	38
5.5.1	<i>Kontrola zpravodajských služeb obecně</i>	38
5.5.2	<i>Moc výkonná</i>	39
5.5.3	<i>Moc zákonodárná</i>	39

5.5.4	<i>Moc soudní</i>	40
5.5.5	<i>Speciální orgány</i>	40
5.5.6	<i>Veřejnost</i>	40
5.6	LIDSKÁ PRÁVA V SOUVISLOSTI SE ZPRAVODAJSKÝMI SLUŽBAMI	41
6	ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY V ČESKÉ REPUBLICE	43
6.1	OBECNÁ ÚPRAVA ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB	43
6.2	BEZPEČNOSTNÍ INFORMAČNÍ SLUŽBA.....	44
6.3	ÚŘAD PRO ZAHRANIČNÍ STYKY A INFORMACE	46
6.4	VOJENSKÉ ZPRAVODAJSTVÍ.....	47
6.5	KONTROLA ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB V ČR.....	51
6.5.1	<i>Vnitřní kontrola</i>	51
6.5.2	<i>Parlamentní kontrola</i>	52
6.5.3	<i>Vládní kontrola</i>	54
6.5.4	<i>Soudní kontrola</i>	54
6.5.5	<i>Další druhy kontroly</i>	55
7	ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY VE SVĚTĚ	57
7.1	SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ.....	57
7.2	KONTROLA ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB USA	64
7.3	PŘÍPADOVÁ STUDIE- KAUZA EDWARD SNOWDEN.....	68
7.4	IZRAEL.....	72
7.5	KONTROLA ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB IZRAELE	75
7.6	PŘÍPADOVÁ STUDIE- AFÉRA AUTOBUSU ČÍSLO 300	76
8	ZÁVĚR	82
	RESUMÉ.....	87
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	89
	ODBORNÁ LITERATURA	89
	INTERNETOVÉ ZDROJE	90
	PRÁVNÍ PŘEDPISY A JUDIKÁTY.....	93

1 ÚVOD

Tématem mé diplomové práce původně bylo pouze „Právo na bezpečnost a povinnost státu hájit své občany v ČR a ve světě“, což mě zaujalo zejména v souvislosti se stále se rozšiřujícími teroristickými hrozbami ve světě a chtěla jsem se tak na celou problematiku bezpečnosti státu podívat podrobněji. Po bližším prozkoumání obsahu tématu jsem však zjistila, že se jedná o poměrně rozsáhlou látku, která v sobě zahrnuje nejen pojem bezpečnosti jako takový, ale hlavně způsoby zajišťování bezpečnosti prostřednictvím mnoha subjektů, jakými jsou ústavní orgány státu, ozbrojené síly, policie, zpravodajské služby nebo záchranné sbory. Z tohoto důvodu mi přišlo zajímavější zaměřit své téma na jednu určitou složku bezpečnostního systému, kterou bych se tak mohla zabývat více dopodrobna. Mě osobně nejvíce zaujala činnost zpravodajských služeb, jelikož se jedná často o kontroverzní orgány zahalené mnoha tajnostmi, k jejichž informacím nemá veřejnost prakticky žádný přístup a byla jsem zvědavá, jaké veškeré informace o jejich činnosti se mi podaří zjistit.

Přestože je moje práce zaměřená na zpravodajské služby, chtěla bych se na jejím začátku zmínit i o tématu zpravodajským službám nadřazeném, jímž je bezpečnost státu. Stav bezpečnosti je stavem tzv. „normálním“, kdy nejsou ohroženy žádné prvky státu, v zemi panuje klid a bezpečí. Ve chvíli, kdy k ohrožení státu nějakým způsobem dojde, většinou se vyhláší nějaký krizový stav dle situace. Krizové stavy se v našich končinách dělí podle své závažnosti na stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav. Stav bezpečnosti je potřeba neustále udržovat a to i preventivně, aby případná běžná trestná činnost, která ještě nepředstavuje nebezpečí pro stát, nepřerostla v závažnější hrozbu a zároveň, aby se případným útokům předcházelo již ve stádiích jejich vývoje. Dále ve své práci zmíním i skutečnost, že i v případě vyhlášení nějakého z krizových stavů musí nadále vedení státu existovat a jaké konkrétní prostředky má např. Parlament České republiky k dispozici, pokud je výkon jeho pravomocí ztížen. Ve druhé kapitole věnované ještě bezpečnosti státu se zaměřím hlavně na prostředky, jimiž stát bezpečnost zaručuje, konkrétně subjekty, které jsou k tomuto zavázány. Podstatná je bezpochyby složka, která celý průběh postupu vede a stanovuje hlavní cíle a úkoly. Tuto funkci vykonávají primárně orgány ústavy, tedy představitelé moci zákonodárné a výkonné. K faktickému výkonu zadání jsou poté určeny orgány např. ozbrojených sil, záchranných sborů či zpravodajských služeb.

Většina mé práce se však zaměří právě na činnost zpravodajských služeb, které jakožto veřejný sbor získávají a analyzují informace důležité nejen pro obranu republiky, ale i ochranu jejího zřízení a dalších zájmů. Zpravodajské služby jsou širokým pojmem, který zahrnuje více než pouhý útvar zajišťující informace, jedná se o celý systém zpravodajství, jehož součástí jsou nejen služby jako takové, ale i jejich zaměstnanci a samotný produkt jejich činnosti, tedy získané informace. V obecném pojednání bych se také ráda dostala k označení zpravodajských služeb jakožto služeb tajných, jak toto pojmenování vlastně vzniklo a jestli je vůbec pravdivé a zpravodajské služby opravdu fungují v utajení či nikoliv. Zpravodajské služby nejsou pouze jednoho druhu, ale rozdělují se podle své činnosti zejména na vnitřní, působící uvnitř státu a vnější, zaměřující se na zahraničí, nebo podle obsahu zjišťovaných informací, které mohou být vojenského charakteru nebo civilního, jak je tomu nejen v České republice. Postavení zpravodajských služeb je svého druhu zvláštní, protože ač se jedná o veřejný orgán a veřejný sbor zajišťující bezpečnostní aktivity státu, je jeho povaha odlišná od ostatních orgánů bezpečnostního charakteru. Často se funkce zpravodajských služeb srovnávají s činností policie, která disponuje podobnými prostředky, avšak policie je orgánem hlavně výkonným, který je činný převážně až po spáchání trestného činu, kdežto zpravodajské služby se trestným činům snaží předcházet tím, že se o nich dozví ještě před jejich spácháním a varují tak příslušné orgány, navíc nemají žádné výkonné pravomoci vůči sledovaným osobám. To, jakým způsobem zpravodajské služby fungují, lze shrnout pomocí tzv. zpravodajského cyklu, kterým se řídí v podstatě každá zpravodajská služba na světě. Cyklus má čtyři dílčí etapy a vždy začíná zadáním úkolu a naplánováním postupu, který je poté realizován sběrem informací, ve kterém je využíváno různých zdrojů. Následně jsou veškerá zjištění vyhodnocena a zpracována do formy, která je poté reprodukována zadavateli. Podstatným prvkem z ústavního hlediska je mimo jiné i kontrola zpravodajských služeb, která je velmi důležitá vzhledem k prostředkům, jimiž zpravodajské služby disponují. Všemi typy možných kontrol se ve své práci budu samozřejmě také zabývat a obecný pohled na zpravodajské služby bych ráda završila pohledem na problematiku dodržování lidských práv v souvislosti s výkonem zpravodajství, na což poté znovu navážu v závěru mé práce ve spojitosti s analýzou konkrétních případů porušování lidských práv ve světě.

Jelikož bych také ráda určitým způsobem srovnala postavení a působnost českých zpravodajských služeb s těmi zahraničními, jednu celou kapitolu věnuji právě českému zpravodajství, které je reprezentováno třemi hlavními zpravodajskými službami-

Bezpečnostní informační službou, Úřadem pro zahraniční styky a informace a Vojenským zpravodajstvím, které se od sebe podstatným způsobem liší a česká právní úprava díky své nedokonalosti navíc zavdává k různým pochybnostem ohledně jejich fungování, na které bych chtěla konkrétně poukázat.

Kontrastní částí k českým zpravodajským službám bude následující sedmá kapitola o zpravodajských službách ve světě, kde jsem si vybrala dva zajímavé a zároveň kontroverzní zástupce. Prvním z nich budou Spojené státy americké, jakožto velmoc, která disponuje velkým počtem zpravodajských služeb, které zasahují do všech sfér nejen politického života. Ve svém rozboru nevynechám ani nejznámější a nejpodstatnější dvě americké zpravodajské služby, jimiž jsou *CIA* a *NSA*, které se proslavily i svými negativními činnostmi a proto mě bude zajímat i to, jakým způsobem je zajištěna jejich kontrola. Jako zajímavost jsem si v rámci Spojených států vybrala případovou studii současné aféry ohromného rozsahu, kterou vyvolal bývalý zaměstnanec výše zmíněných dvou tajných služeb Edward Snowden. Tato kauza je zatím neustále ve svém průběhu a nelze ani předpokládat, kdy dosáhne svého vrcholu a začne konkrétní řešení nastalých situací, avšak i přesto se budu snažit analyzovat dostupné informace, které momentálně poskytují v podstatě pouze novináři a oficiálních vyjádření je jen pomálu, a zároveň bych i ráda rozebrala teoretický vývoj právní situace samotného Edwarda Snowdena, který je mimo Spojené státy a získal azyl v Rusku.

Jako druhého a posledního zástupce světových zpravodajských služeb jsem si zvolila Izrael, stát doslova proslulý aférami svých tajných služeb. Kromě samotných zpravodajských služeb je na Izraeli zajímavé hlavně jeho postavení mezi ostatními státy, kdy se jedná o jediný židovský stát, který navíc leží v muslimsko-arabské oblasti na území Palestiny, jejíž obsazení není dosud jednoznačně bez poskvrny. Izrael má tak jako Česká republika tři hlavní zpravodajské služby- *Aman*, *Šin Bet* a *Mosad*, které jsou druhem svého poslání totožné s těmi českými, avšak svým působením se liší podstatným způsobem, obzvláště co se týče protiprávních praktik. Nástin záhadných postupů, které se v rámci izraelských zpravodajských služeb děly, by měl přinést rozbor aféry autobusu číslo 300, která vlastně odstartovala celou sérii dalších skandálů.

Mým cílem tedy je, nastínit určité základy, co se týče bezpečnosti státu a dále se podrobněji zabývat zpravodajskými službami, u kterých bych chtěla vystihnout jejich cíle, postavení, způsob, jakým jsou kontrolovány a jak je zabezpečeno předcházení zneužití jejich pravomocí a později se dostat až ke konkrétním zpravodajským službám jak u nás, tak ve světě, kde bude možné pozorovat určité rozdíly. Na úplný závěr bych

chtěla zpestřit celou práci dvěma konkrétními případovými studii, které budou hlavně v duchu lidsko-právním.

Jsem si vědoma toho, že téma zpravodajských služeb bude mít díky své povaze tendenci inklinovat spíše ke správně-právnímu pojetí, vzhledem k tomu, že se jedná o orgány státní správy, na druhou stranu není úplně možné se tomuto pohledu úplně vyhnout. Každopádně se budu snažit zaměřovat na problematiku týkající se práva ústavního, což bude zřetelné zejména v postavení zpravodajských služeb a jejich kontrole ze strany státu a velkou roli má i problematika lidských práv, na což také konkrétně poukážu.

2 POJEM BEZPEČNOSTI STÁTU

2.1 Bezpečnost státu obecně

Hned na začátku této práce, ještě než se začnu věnovat celému tématu hlouběji, je nutné definovat ten nejzákladnější pojem, který je jistým sjednocujícím prvkem celého tématu, a vlastně na veškerou problematiku, kterou se budu později níže zabývat, budu pohlížet právě z pohledu a v souvislosti s tímto pojmem. Je jím pojem- bezpečnost státu. Bezpečnost, ač její zajištění je jedním ze základních povinností státu, není nikde oficiálně v zákoně definována. Ani v ústavním zákoně č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky pozitivní či negativní definici nenajdeme. Lze však nepřímo obsah slova bezpečnost z jiných ustanovení dovodit. Odbornou definici tohoto pojmu můžeme ovšem najít v jiných pramenech, například v Terminologickém slovníku¹ zveřejněném Ministerstvem vnitra ČR. Dle tohoto slovníku je bezpečnost chápána jako „*Stav, kdy je systém schopen odolávat známým a předvídatelným vnějším a vnitřním hrozbám, které mohou negativně působit proti jednotlivým prvkům (případně celému systému) tak, aby byla zachována struktura systému, jeho stabilita, spolehlivost a chování v souladu s cílovostí. Je to tedy míra stability systému a jeho primární a sekundární adaptace.*“². Pro srovnání si můžeme také vypůjčit definici bezpečnosti ze slovenské úpravy, kdy Slovensko došlo v této problematice dále než Česká republika a upravilo tento pojem přímo v ústavním zákoně o bezpečnosti Slovenské republiky. Tato definice je již mnohem konkrétnější, než ta výše uvedená, a jsou zde přímo vyjmenované ony jednotlivé prvky, které by měly být v rámci bezpečnosti zachovávány a chráněny. „*Bezpečnost je stav, ve kterém je zachovávaný mír a bezpečnost státu, jeho demokratický pořádek a svrchovanost, územní celistvost a nedotknutelnost hranic státu, základní práva a svobody a ve kterém jsou chráněny životy a zdraví osob, majetek a životní prostředí.*“³ Z české úpravy v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR je možné nepřímo dovodit to samé, co vyplývá ze slovenské definice, ovšem čl. 2 odst. 1 českého

¹ Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu schválený Usnesením Výboru pro obranné plánování ze dne 22. září 2009 číslo 38

² Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu: *Bezpečnost*[online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx>

³ doslovný překlad čl. 1 odst. 3 ústavního zákona č. 227/2002 Z.z., o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (Slovenská republika)

zákona ⁴ to dále rozvíjí a stanovuje, že pokud jsou bezprostředně ohroženy ony demokratické prvky státu (svrchovanost, územní celistvost, bezpečnost, životy a zdraví, majetkové hodnoty a další), může se vyhlásit nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav, čímž zavádí další nové pojmy.

Zjednodušeně řečeno je možné bezpečnost definovat jako „stav klidu, za něhož nehrozí žádné nebezpečí“⁵.

Rozlišují se dva různé typy bezpečnosti státu, a to *bezpečnost vnější*, kdy jsou zájmy státu ochráněny před ohrožováním ostatními státy nebo jinými zahraničními subjekty z vnějšku, tento typ souvisí s mezinárodními vztahy a *bezpečnost vnitřní*, při které jsou eliminovány hrozby zevnitř státu a stát využívá vnitřní bezpečnostní politiky státu, k jejímu zajištění.⁶

Pokud se na problematiku bezpečnosti podíváme z opačné strany, stavem, kdy je bezpečnost ohrožená nebo narušená, je stav **krizové situace**. V tomto případě můžeme najít českou právní úpravu týkající se krizové situace, nebude to ovšem ve zmiňovaném zákoně o bezpečnosti ČR, nýbrž v zákoně o krizovém řízení⁷. V §2 písm. c) je definováno: „Pro účely tohoto zákona se rozumí krizovou situací mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí nebo nouzový stav nebo stav ohrožení státu.“. Pro výklad pojmu „**mimořádná událost**“ je odkazováno dále na zákon o integrovaném záchranném systému⁸, kde §2 písm. b) vyjadřuje mimořádnou událost jako „škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací“. Zajímavou věcí je, že i tento zákon o integrovaném záchranném systému vyjmenovává v §1 **tzv. krizové stavy**, avšak na rozdíl od zákona o krizovém řízení k nim kromě stavu nebezpečí, nouzového stavu a stavu ohrožení státu přidává ještě válečný stav. Při detailnějším zamyšlení se však není dvojí úprava nijak závadná ani nedochází k rozporu. V krizovém zákoně tak není uveden válečný stav z toho důvodu, že se jedná zejména o vnější ohrožení a již v §1 stojí, že tento zákon stanovuje

⁴ ústavní zákon č.110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

⁵ ZOUBEK, Vladimír. Několik poznámek ke kreaci bezpečnostní politiky ČR. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 89.

⁶ *Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu: Bezpečnost*[online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx>

⁷ zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

⁸ zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému

působnost a pravomoc, jakožto i práva a povinnosti, které nesouvisejí se zajišťování obrany ČR před vnějším napadením.⁹

Jestliže jsem již na začátku zmínila definici bezpečnosti státu uvedenou přímo v ústavním zákoně o bezpečnosti státu na Slovensku, není divu, že tento zákon obsahuje i definici krizové situace. Znění se v podstatě obsahově moc neliší od české úpravy, nicméně se podobá našemu již zmiňovanému článku 2 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti ČR a také vyjmenovává možnosti postupu státu v případě ohrožení bezpečnosti nebo v krizové situaci, jimiž ve slovenské úpravě tedy jsou „*vypovězení války, vyhlášení válečného stavu, výjimečného stavu nebo nouzového stavu*“¹⁰.

Pokud bychom tedy shrnuli veškeré zmíněné české úpravy, je krizovou situací určitá mimořádná událost, která státu v rámci zachování bezpečnosti dává právo vyhlásit stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav.¹¹

2.2 Stav nebezpečí

Stav nebezpečí není spolu s ostatními krizovými stavy uveden ani definován v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR. Je to z toho důvodu, že tento zákon se vztahuje pouze na závažnější stavy, které ohrožují bezpečnost intenzivněji. Stav nebezpečí nicméně zákonem definován je, a to v krizovém zákoně v §3. Dle tohoto paragrafu lze vyhlásit stav nebezpečí v případě živelní pohromy, ekologické nebo průmyslové havárie, nebo pokud jsou jiným nebezpečím ohroženy životy, zdraví, majetek, životní prostředí nebo vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek, ovšem pouze v případě, že takové ohrožení nedosahuje již značného rozsahu- takové případy totiž, jak bylo výše řečeno, spadají do úpravy zákona o bezpečnosti ČR. Stav nebezpečí se vyhláší pouze na nezbytně nutnou dobu, maximálně však na 30 dnů, přičemž může být tato doba prodloužena. Dále, co se týče místní působnosti, tak tento stav vyhláší hejtman (v Praze primátor) buď pro celé území kraje, nebo jen pro jeho část. V rozhodnutí o

⁹ FILIP, Jan. Nástin problémů bezpečnosti státu z pohledu ústavního práva. In: DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 13.

¹⁰ doslovný překlad čl. 1 odst. 4 ústavního zákona č. 227/2002 Z.z., o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (Slovenská republika)

¹¹ *Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu: krizová situace* [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-krizova-situace.aspx>

vyhlášení stavu nebezpečí musí být obsažena krizová opatření pro řešení dané situace. Pokud již není možné zastavit příčinu stavu nebezpečí, je nutné, aby hejtman (popř. primátor) neprodleně požádal vládu o vyhlášení nouzového stavu.¹²

2.3 Nouzový stav

Vzhledem k tomu, že u nouzového stavu se již jedná o ohrožení/nebezpečí ve značném rozsahu, je tento stav upraven již přímo v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR, konkrétně v člancích 5 a 6, které jsou přímo věnované nouzovému stavu, ale zmínky najdeme i v člancích 2 a 10-12. Nouzový stav vyhláší vláda a to v případě živelných pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost (čl. 5, odst. 1), přičemž vláda o svém rozhodnutí musí informovat Poslaneckou sněmovnu, která může případně rozhodnutí zrušit. V rozhodnutí o vyhlášení nouzového stavu musí být uvedeno, pro jaké konkrétní území se vyhláší (čl. 6, odst. 1), vyhlásit se může buď pro omezené území, nebo pro celé území státu (čl. 2, odst. 2). Zároveň v rozhodnutí musí být uvedeno, na jakou určitou dobu se stav vyhláší a pouze do uplynutí této doby (max. 30 dní) může být nouzový stav trvat (uplynutí doby je možné se souhlasem vlády a Poslanecké sněmovny prodloužit nebo zkrátit).¹³

V rámci vyhlášení nouzového stavu může dojít také k omezení některých práv nebo k uložení některých povinností. Zákon s tím však počítá, a aby nedošlo k porušení Listiny základních práv a svobod, i v ní najdeme ustanovení o situacích, kdy mohou být práva omezena. Již v ústavním zákoně o bezpečnosti státu je v článku 6, odst. 1 uvedeno: „*Současně s vyhlášením nouzového stavu musí vláda vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou základních práv a svobod omezují a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají.*“. Pokud se podíváme do Listiny¹⁴, tak článek 4 umožňuje omezení základních práv a svobod, jakožto i ukládání povinností, vše musí ovšem probíhat na základě a v mezích zákona. Zároveň také musí být šetřeno podstaty a smyslu základních práv a svobod a jejich

¹² §3, z. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

¹³ ústavní zákon č.110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

¹⁴ usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

omezení nesmí být zneužíváno pro jiné případy, než které byly stanoveny. Konkrétní ustanovení o možnosti omezení některých práv a svobod jsou obsažena zejména v hlavě druhé týkající se lidských práv a základních svobod. Jako příklad uvedu např. čl. 12 odst. 3 „*Jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí mohou být zákonem dovoleny, jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. ...*“ nebo z politických práv např. čl. 17 odst. 4 „*Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*“. V hlavě čtvrté o hospodářských, sociálních a kulturních právech se nachází také jedna zmínka v souvislosti s činností odborových organizací (čl. 27 odst. 3).

2.4 Stav ohrožení státu

Stav ohrožení státu je v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR upraven hned za nouzovým stavem, a to v článku 7, je tím tedy dáno najevo, že se jedná ještě o stupeň závažnější stav. V případě ohrožení státu jde již o tak závažné ohrožení, které se děje jen velmi výjimečně, že jsou ztíženy i podmínky pro vyhlášení takového stavu. Stát se nachází ve stavu ohrožení, pokud je bezprostředně ohrožena svrchovanost nebo územní celistvost státu, popř. jeho demokratické základy. Stav ohrožení vyhláší Parlament na návrh vlády a je k tomu potřeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců a senátorů. Stejně jako nouzový stav, je možné ho vyhlásit pro celé nebo jen omezené území státu.

Tato ztěžující podmínka pro přijetí je zde dána také jako jistá ochrana tohoto statutu vzhledem k tomu, že stav ohrožení státu není v zákoně o bezpečnosti ČR upraven tak podrobně jako nouzový stav a chybí zde například ustanovení týkající se omezení práv a stanovení povinností. To však neznamená, že by tady tato možnost nebyla. Vláda je

oprávněna k omezení práv a svobod, jakožto i ke stanovení povinností, a to ustanoveními krizového zákona, konkrétně v §§4,5 a 7.¹⁵

Ráda bych uvedla ještě jedno společné ustanovení pro nouzový stav a stav ohrožení státu, týkající se zveřejňování rozhodnutí o vyhlášení těchto stavů. Jedná se o článek 12 ústavního zákona o bezpečnosti ČR, který udává, že taková rozhodnutí se zveřejňují v hromadných sdělovacích prostředcích a vyhláší se stejně jako zákon.

2.5 Válečný stav

Právní úprava týkající se válečného stavu není komplexně upravená tak jako nouzový stav nebo stav ohrožení státu v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR, jsou v ní jen útržky v ustanoveních, která jsou společná pro všechny tyto tři krizové stavy. Najdeme tu tedy např., že válečný stav se jako jediný vyhláší pouze pro celé území státu, nebo že rozhodnutí o vyhlášení tohoto stavu se také zveřejňuje v hromadných sdělovacích prostředcích.¹⁶ Konkrétní definice válečného stavu zde však nenajdeme, což je zřejmě z důvodu předpokladu toho, že zákonodárce považuje za dostatečnou úpravu tu, která je obsažena v Ústavě České republiky.¹⁷

Přesto však v Ústavě ČR¹⁸ není obsažen článek, který by se věnoval pouze válečnému stavu, nýbrž se jedná pouze o dvě zmínky v souvislosti s vyhlášením válečného stavu. Přesný obsah pojmu válečný stav zde tedy upraven není, pouze podmínka pro vyhlášení válečného stavu ve článku 43, odst. 1: „*Parlament rozhoduje o vyhlášení válečného stavu, je-li Česká republika napadena, nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení.*“ a ve článku 39, odst. 3, kdy je k přijetí usnesení vyžadován souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců a senátorů.

¹⁵ FILIP, Jan. Nástin problémů bezpečnosti státu z pohledu ústavního práva. In: DANCÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 19.

¹⁶ čl. 2 a čl. 12 ústavního zákona č.110/1998 Sb., *o bezpečnosti České republiky*

¹⁷ FILIP, Jan. Nástin problémů bezpečnosti státu z pohledu ústavního práva. In: DANCÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 19.

¹⁸ ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

Legálně je tedy válečný stav definován jen jako důsledek určitého napadení republiky. V terminologickém slovníku Ministerstva vnitra¹⁹ je definice uvedena o něco šířeji jako „stav vzniklý mezi znepřátelenými stranami (státy nebo jinými subjekty mezinárodního práva) vypuknutím ozbrojeného konfliktu, a to bez ohledu na to, zda byla vypovězena válka.“. Z mého pohledu by si tak závažný stav zasloužil určitě větší pozornost, co se týče právní úpravy, minimálně zahrnutí do ústavního zákona o bezpečnosti ČR. Sice se jedná o stav, který se u nás téměř nevyskytuje, pouze velmi zřídka, ale pokud by k takové situaci došlo, mohlo by se narazit právě na nedostatek a podcenění právních úprav. Srovnat to lze opět se slovenskou úpravou, která vše obsáhle upravuje v ústavním zákoně o bezpečnosti státu²⁰ a navíc ještě rozlišuje válku jako takovou- napadení cizí mocí a válečný stav- bezprostřední hrozba vypovězení války nebo napadení cizí mocí.²¹

3 ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI STÁTU

3.1 Zajištění bezpečnosti státu obecně

Zajištění bezpečnosti ve státě patří bez pochyby k základním povinnostem státu, což je patrné i z prvního článku ústavního zákona o bezpečnosti ČR²², který stanoví, že: „Zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu.“. Bezpečnost je třeba udržovat ze všech pohledů, tzn. na poli mezinárodním i vnitrostátním a musí se dostat až na úroveň organizačních celků a samotných jednotlivců. Z toho vyplývá, že se otázka bezpečnosti vztahuje na všechny oblasti, které jsou pod dohledem ústavního práva. Úkolem ústavního práva je vlastně zajištění fungujícího demokratického státu ve všech ohledech, do čehož spadá tedy i ochrana tohoto institutu a zachování „normálního“ stavu. Pokud je porušováno právo,

¹⁹ Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu: válečný stav [online]. [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/valecny-stav.aspx>

²⁰ ústavní zákon č. 227/2002 Z.z., o bezpečnosti státu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (Slovenská republika)

²¹ VANÍČEK, Jiří. Ústavní zákon o bezpečnosti státu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a ústavní zákon o bezpečnosti ČR. In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 31.

²² ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

ještě nedochází k podstatnému ohrožení onoho normálního stavu, jedná se o běžný jev, k jehož nápravě disponuje stát prostředky jakými je například armáda, policie, hasičské záchranné sbory, lékařská záchranná služba nebo i možnosti svépomoci, nutné obrany či krajní nouze. Až ohrožení, které rozvrací normální stav, je závažnějšího charakteru a je potřeba využít zvláštních právních prostředků k navrácení ke stavu původnímu. Řešení neobvyklých situací si žádá speciální postup, který je označován jako mimořádná, krizová či nouzová opatření. Těchto opatření je zapotřebí v různě označených krizových stavech, které byly popsány již v předchozí kapitole. I když se zdá být ochrana státu jakýmsi přirozeným právem, je více než žádoucí, aby existovala právní úprava postupu v mimořádných stavech, protože v případě, že stát již nebude schopen realizovat svá legální řešení, jediným prostředkem ochrany bude institut práva na odpor podle čl. 23 Listiny²³, který už je ovšem pouze v režii lidu. Existující právní úpravu tak můžeme stupňovat na řádné právní prostředky, mimořádné právní prostředky a až v krajním případě na právo na odpor. K využití řádných právních prostředků není potřeba vyhlášení žádného z krizových stavů, jde stále o postup v rámci normálního stavu, jak již bylo řečeno, a tak nám postačí ustanovení předpisů trestního a přestupkového práva, základní práva jsou chráněna článkem 4, odst. 2 Listiny a tzv. výhradou zákona jsou přesně stanoveny případy, kdy mohou být základní práva omezena, jsou definovány prostředky kontroly zákonnosti a ústavnosti prostřednictvím soudního systému a orgány fungují nadále ve svém běžném chodu (policie, bezpečnostní služby, správní úřady, záchranný systém atd.).²⁴

Pokud je situace závažnější a nastane nějaký z mimořádných stavů, použije se zákona přímo k tomu určeného, jímž je několikrát zmiňovaný ústavní zákon o bezpečnosti České republiky²⁵, spolu s ustanoveními Ústavy a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy. Mezi nejvýznamnější mezinárodní smlouvy, jimiž je ČR vázána a které se k této problematice vztahují, patří Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.) a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.), které ovšem ke své aplikaci v tomto případě vyžadují výslovné úřední vyhlášení nějakého krizového stavu. Daný krizový stav tudíž nevzniká

²³ usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

²⁴ FILIP, Jan. Nástin problémů bezpečnosti státu z pohledu ústavního práva. In: DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 11-17.

²⁵ ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

automaticky, ale pokud dojde k naplnění jeho znaků uvedených v zákoně, musí být řádně vyhlášen a zveřejněn ve sdělovacích prostředcích. V některých případech se nabízí i zneužití mimořádných opatření a to zejména za účelem svržení společenského zřízení prostřednictvím vyhlášení nouzového stavu nebo stavu ohrožení státu. V tomto případě je nutné držet se článku 2, odst. 3 Ústavy a provádět jen ta opatření, která jsou v zájmu celku a společnosti, ne jen nějaké skupiny nebo většího či menšího okruhu lidí. V opačném případě by se mohlo jednat o státní převrat nebo trestný čin vlastizrady. Aby byly pokusy o zneužití ještě minimalizovány, je zákonem pevně stanoveno, který orgán je pověřen vyhlášením krizového stavu. V případě nouzového stavu je jím vláda, u stavu ohrožení státu Parlament na návrh vlády, válečný stav vyhláší Parlament a stav nebezpečí dle území hejtman kraje nebo primátor hl. m. Prahy a to pod dohledem vlády. I v případě nějaké mimořádné situace, kdy dojde k odchýlení od běžného fungování státu je však nutné vždy postupovat pouze podle a v mezích zákona a ani v tomto případě nesmí dojít k prolomení principu právního státu a jeho pravidel. Může dojít k omezení některých základních práv, ale pouze v omezeném rozsahu a formou zákona, Poslanecká sněmovna je například chráněna před svévolným rozpuštěním článkem 35 Ústavy a takovýchto „pojistik“ můžeme najít více.²⁶

Mimořádná opatření jako taková jsou tedy vydávána za účelem úpravy nějakých mimořádných poměrů a umožnění tak základního fungování státu- může se tak dít buďto formou legislativní (zákony) anebo formou nařízení. Nicméně ani v nouzovém případě není možné svévolně vydávat jakákoliv mimořádná opatření, i zde je nutné výslovné a zákonné zmocnění k jeho vydání.²⁷

Co se týče nouzového zákonodárství, může v České republice probíhat v několika formách. První z nich jsou **zákonná opatření Senátu**. Podle článku 33, odst. 1 Ústavy, „*přísluší Senátu přijímat zákonná opatření ve věcech, které nesnesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona*“, a to pouze dojde-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny. Toto ustanovení vyjadřuje určitou mimořádnost při použití zákonných opatření Senátu, kdy by nemělo docházet k jejímu zneužití např. k prosazení právní úpravy, která nebyla přijatelná za existence rozpuštěné Poslanecké sněmovny, ale měly

²⁶ FILIP, Jan. Nástin problémů bezpečnosti státu z pohledu ústavního práva. In: DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 21-22.

²⁷ SUCHÁNEK, Radovan. Nouzové zákonodárství. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 30-31.

by být využity k obecnému prospěchu v dané situaci. Zákonná opatření Senátu navrhuje vláda, přičemž nelze v tomto případě přijímat zákonná opatření ve věcech Ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv dle čl. 10 Ústavy.²⁸ Zákonná opatření Senátu musí být dodatečně schválena Poslaneckou sněmovnou na její první schůzi, jinak pozbydou platnosti.²⁹ Česká republika nemá s vydáváním zákonných opatření Senátu moc velké zkušenosti, celou dobu nebyla vydávána, jelikož ani nedocházelo k rozpuštění Poslanecké sněmovny, proto byla první zákonná opatření přijata až v nedávné době (říjen 2013). Neslo se kolem nich mnoho pochybností zejména v souvislosti s tím, jestli se opravdu jednalo o bezodkladné záležitosti nebo se s nimi dalo počkat- zákonná opatření se týkají změn zákona o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, daňových zákonů, zákona o veřejných zakázkách a o dani z nabytí nemovitých věcí.³⁰

Dalším možným postupem při tvorbě nouzového zákonodárství jsou také zkrácená jednání jak v Poslanecké sněmovně, tak v Senátu. **Zkrácená jednání v Poslanecké sněmovně** se řídí jednacím řádem Poslanecké sněmovny³¹, který umožňuje průběh zákonodárského procesu i ve stavu legislativní nouze (§99) a k provedení rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN o akcích k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti (§100). Stav legislativní nouze vyhláší předseda Sněmovny a to na návrh vlády v mimořádném případě, kdy jsou zásadně ohrožena základní práva a svobody občanů nebo bezpečnost státu nebo hrozí značné hospodářské škody.³² Zkrácené jednání v praxi probíhá tak, že nedojde k použití ustanovení jednacího řádu Poslanecké sněmovny o prvním čtení návrhu zákona, ve druhém čtení se může upustit od obecné rozpravy a řečnická doba může být zkrácena až na 5 minut a třetí čtení může následovat bezprostředně po druhém čtení, dále se neužije ustanovení o dnech a času konání schůzí a některých lhůt.³³

Po Poslanecké sněmovně může projednat návrh zákona ve **zkráceném jednání i Senát**, pokud o to požádala vláda a dále postupuje podle ustanovení Jednacího řádu

²⁸ čl. 33, odst. 2 a 3 úst. z. č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

²⁹ čl. 33, odst. 5 úst. z. č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

³⁰ [online]. [cit. 2013-11-19]. Dostupné z: <http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/7926.shtml>

³¹ zákon č. 90/1995 Sb., *o jednacím řádu Poslanecké sněmovny*

³² §99, odst. 1 z. č. 90/1995 Sb., *o jednacím řádu Poslanecké sněmovny*

³³ §99, odst. 6 a 7 z. č. 90/1995 Sb., *o jednacím řádu Poslanecké sněmovny*

Senátu³⁴. Senát má navíc na rozdíl od Poslanecké sněmovny možnost projednat ve zkráceném jednání i mezinárodní smlouvy³⁵.

Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky³⁶ umožňuje ještě jeden typ zkráceného jednání o návrzích zákonů. Jeho užití je ovšem odlišné od výše zmíněného zkráceného jednání podle Jednacího řádu Poslanecké sněmovny a Senátu, neboť jej může vláda od Parlamentu požadovat pouze po dobu stavu ohrožení státu nebo válečného stavu³⁷ -jde tedy o ještě závažnější situace. Poslanecká sněmovna se o návrhu rozhodne do 72 hodin a poté Senát do 24 hodin, pokud se Senát nevyjádří, je návrh přijat³⁸. Jednací řád Poslanecké sněmovny neobsahuje žádná prováděcí ustanovení k tomuto článku, proto by se zřejmě případně užilo ustanovení o zkráceném jednání v legislativní nouzi. Naopak Jednací řád Senátu s tímto druhem legislativního procesu v §119 počítá a stanoví, že se takový návrh neprojednávává ve výborech, řečnická doba se zkracuje na 5 minut a senátor může k téže věci vystoupit pouze dvakrát.³⁹

3.2 Subjekty zabezpečující bezpečnost státu

3.2.1 Ústavní orgány

3.2.1.1 Parlament

Parlament České republiky a zejména Poslanecká sněmovna mají poměrně zásadní rozhodovací pravomoci v období krizové situace, zvláště co se týče zákonodárství (viz. zkrácená jednání výše). Parlament navíc rozhoduje o vyhlášení válečného stavu a stavu ohrožení státu, o účasti ČR v obranných systémech mezinárodních organizací, jichž jsme členy a vyslovuje souhlas s vysláním ozbrojených sil mimo území republiky (pokud toto není vyhrazeno vládě)⁴⁰. Problém v rámci Parlamentu může nastat tehdy, pokud není schopen usnášení se. Senát má sice pravomoc vydávat zákonná opatření,

³⁴ §118 z. č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu

³⁵ §118a z. č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu

³⁶ ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

³⁷ čl. 8, odst. 1, úst. z. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

³⁸ čl. 8, odst. 2, úst. z. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

³⁹ SUCHÁNEK, Radovan. Nouzové zákonodárství. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 46-47.

⁴⁰ čl. 43, odst. 1-3 úst. z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

avšak pouze v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny. Je však celkem pravděpodobné, že za nějaké závažnější krizové situace nebude možné zajistit alespoň minimální počet 67 přítomných poslanců k usnášeníschopnosti. Bohužel žádný český zákon ani Ústava nepočítají s touto možností, neexistuje žádný orgán, který by mohl legálně nahradit činnost Senátu nebo celého Parlamentu v případě krizového stavu, jak je tomu například na Slovensku. Jediným vstřícným ustanovením k udržení funkčnosti těchto orgánů může být čl. 10 ústavního zákona o bezpečnosti ČR⁴¹, který umožňuje prodloužení volebního období až o 6 měsíců po dobu stavu nouzového, válečného nebo ohrožení státu, pokud není možné konat volby ve stanovených lhůtách.⁴²

3.2.1.2 Prezident republiky

Prezident je sice hlavou státu, avšak v naší zemi má jen velmi omezené pravomoci, a není tomu jinak ani v oblasti bezpečnosti státu. Jedinou funkcí, kterou prezident v tomto případě má, je být velitelem ozbrojených sil a jmenovat a povyšovat generály (čl. 63 Ústavy), ale i tento úkol se zdá býti spíše symbolickým, neboť i k tomuto je vyžadována kontrasignace předsedy vlády. Nicméně Ústava podrobněji neupravuje činnosti spjaté s výkonem funkce velitele ozbrojených sil, je nutné se podívat do zákona o ozbrojených silách ČR⁴³, který je již konkrétnější. Pod pojmem velitele ozbrojených sil se tedy skrývá: schvalování základních vojenských řádů, jmenování a odvolání náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta, propůjčení čestných nebo historických názvů vojenským útvarům, zařízením a záchranným útvarům a propůjčování bojových praporů. Ještě by se snad dala najít jedna pravomoc v branném zákoně⁴⁴, kdy prezident na návrh ministerstev rozhoduje o povolání vojáků k mimořádné službě v ozbrojených silách jiných států. Z tohoto výčtu vyplývá, že prezident nemá v oblasti bezpečnosti státu takřka žádné pravomoci a i ty, co má, jsou velmi omezené co do subjektivního

⁴¹ ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

⁴² VANÍČEK, Jiří. Ústavní zákon o bezpečnosti státu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a ústavní zákon o bezpečnosti ČR. In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 40-43.

KYSELA, Jan. Úprava kompetencí ústavních orgánů ČR v oblasti bezpečnosti státu a její možné změny. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 52-54.

⁴³ §5 z. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR

⁴⁴ §34 z. č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)

rozhodování. Proto je používání pojmu „velitel ozbrojených sil“ poněkud směšné, zejména vedle významu této funkce např. ve Spojených státech.⁴⁵

3.2.1.3 Vláda

Jestliže je prezident jen slabým článkem v zajišťování bezpečnosti, pak vláda je naopak tím nejsilnějším. Jak zákon o zajišťování obrany ČR⁴⁶ říká, „za přípravu a zajišťování obrany státu odpovídá vláda“. Vláda disponuje velkým množstvím podstatných kompetencí, jejichž definice jsou upraveny v mnoha různých zákonech. V samotné Ústavě v článku 43, odst. 4 a 5 najdeme pravomoc rozhodovat o vysílání ozbrojených sil mimo území ČR na dobu do 60ti dnů, pravomoc rozhodovat o průjezdu ozbrojených sil jiných států přes naše území a taktéž jejich přelet nad naším územím a o účasti ozbrojených sil ČR na vojenských cvičeních mimo území ČR a naopak. Podle ústavního zákona o bezpečnosti České republiky vyhláší vláda nouzový stav a navrhuje Parlamentu vyhlášení stavu ohrožení státu. K řešení krizových situací si má vláda zřídit jako svůj pracovní orgán Ústřední krizový štáb⁴⁷, více o fungování tohoto orgánu však zákon nestanovuje, ale vláda svým usnesením⁴⁸ definovala jeho vymezení Statutem Ústředního krizového štábu. Dalo by se tedy říci, že vláda má rozhodující úlohu při řešení vojenských a nevojenských krizových situací, stanovuje během nich omezující opatření a ukládá povinnosti ve všech oblastech společenského života. Zároveň musí stanovit rozsah omezení základních práv a svobod a uložit povinnosti při vyhlášení nouzového stavu.⁴⁹

⁴⁵ KYSELA, Jan. Úprava kompetencí ústavních orgánů ČR v oblasti bezpečnosti státu a její možné změny. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 54-55.

⁴⁶ §4 z. č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR

⁴⁷ §4, odst. 1, písm. c) z. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

⁴⁸ Usnesení ze dne 24.11.2008 č. 1500, *Statut Ústředního krizového štábu*

⁴⁹ VANÍČEK, Jiří. Ústavní zákon o bezpečnosti státu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a ústavní zákon o bezpečnosti ČR. In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 35-37.

3.2.2 Bezpečnostní rada státu

Bezpečnostní rada státu byla ustavena jako stálý poradní orgán vlády ústavním zákonem o bezpečnosti České republiky⁵⁰, který se skládá z členů vlády. Mnoho toho ústavní zákon o radě neříká, proto bylo nutné vydat pro upřesnění usnesení vlády ČR ze dne 10.6.1998 č. 391 o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti ČR, které přesněji definuje její složení a činnost. Bezpečnostní rada mimo jiné posuzuje a analyzuje vzniklou situaci a předkládá návrhy pro její řešení. Rozhodnutí Bezpečnostní rady nejsou ani v době krizové situace právně závazné, to platí pro fyzické i právnické osoby včetně orgánů veřejné správy. Funkce Bezpečnostní rady je v České republice spíše poradní, ale pokud se podíváme k sousedům na Slovensko, jejich Bezpečnostní rada má bez pochyby daleko větší význam, když se za krizového stavu stává ústavním orgánem a zastává činnost vlády Slovenské republiky, v době, kdy je znemožněna její činnost.⁵¹

3.2.3 Ozbrojené síly

Jak mohlo z výše uvedeného vyplynout, ústavní orgány tedy v bezpečnostním systému zastávají funkci rozhodovací, udávají směr postupu a na základě jejich rozhodnutí se poté vyvíjí další kroky podřízených složek, které reagují na pokyny shora. Pokud tedy někdo velí, je také potřeba někoho, kdo bude zadání plnit a k tomu jsou právě určené následující složky bezpečnostního systému. Právě práce těchto složek je ve finále nejvíce viditelná, protože dochází k přímému kontaktu i s občany a k hmotnému řešení situace. Prvním ze subjektů, který zajišťuje bezpečnost státu, jsou ozbrojené síly, jejichž složení a fungování je obsaženo v zákoně o ozbrojených silách České republiky⁵². Ozbrojené síly se dělí na Armádu ČR, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž a jsou tvořeny vojáky v činné službě. Řízením ozbrojených sil je pověřen prezident republiky, vláda na návrh ministra, ministerstvo a náčelník Vojenské kanceláře prezidenta a jejich pravomoci v této oblasti jsou vyčteny v naposledy zmíněném zákoně. Hlavním úkolem ozbrojených sil je realizace obrany

⁵⁰ čl. 9 úst. z. č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

⁵¹ VANÍČEK, Jiří. Ústavní zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a ústavní zákon o bezpečnosti ČR. In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnosť štátu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 37-40.

⁵² z. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR

republiky proti vnějšímu napadení včetně její přípravy a zároveň také plnění závazků z mezinárodních smluv o společné obraně proti napadení, kde využívají i mezinárodní spolupráce s cizími ozbrojenými silami. Základem ozbrojených sil je **armáda**, která plní nejvíce úkolů od střežení důležitých objektů, přes posílení Policie ČR, záchranné práce, odstranění nebezpečí, až po zajištění nutné letecké a jiné dopravy a podobně. **Vojenská kancelář prezidenta republiky** v čele s jejím náčelníkem řídí Hradní stráž a je k dispozici pro úkoly spojené s výkonem pravomoci prezidenta jako vrchního velitele ozbrojených sil. **Hradní stráž** provádí pouze úkony uvedené v zákoně o ozbrojených silách ČR, neurčí-li prezident jinak. Mezi tyto povinnosti patří ostraha a obrana areálu Pražského hradu a jiných dočasných sídel prezidenta a organizace a zajištění vojenských poct.

3.2.4 Policie

Dalším subjektem bezpečnostního systému je policie obecně. Pod pojem policie můžeme zařadit nejen Policii České republiky nebo obecní/městskou policii, nýbrž sem patří i vězeňská služba, celní správa, vojenská policie, parlamentní stráž a generální inspekce bezpečnostních sborů. Každá z těchto složek se svojí funkcí podílí na zajišťování bezpečnosti a i o nich bych jen ve stručnosti krátce pojednala.

Policie České republiky se řídí zákonem o Policii ČR⁵³, který také stanovuje, že se jedná o ozbrojený bezpečnostní sbor, který slouží veřejnosti k ochraně osob, majetku a veřejného pořádku, má předcházet trestné činnosti a plnit další úkoly dle trestního řádu a jiných zákonů týkajících se vnitřního pořádku a bezpečnosti včetně předpisů Evropské unie a závazných mezinárodních smluv. Policie ČR je podřízena ministerstvu vnitra.

Obecní/městská policie je naopak orgánem obce, který zřizuje obecní zastupitelstvo, zabezpečuje místní záležitosti veřejného pořádku a spolupracuje s Policií ČR.⁵⁴

Vězeňská služba spadá pod ministerstvo spravedlnosti a zajišťuje výkon vazby, zabezpečovací detence, trestu odnětí svobody a také ochranu pořádku a bezpečnosti při

⁵³ z. č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

⁵⁴ z. č. 553/1991 Sb., o obecní policii

výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.⁵⁵

Celní správa je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který je podřízen ministerstvu financí a zabývá se správou cel a některých daní a dalších nepeněžních činností ve prospěch státu.⁵⁶

Vojenská policie „*plní úkoly policejní ochrany Ministerstva obrany, ozbrojených sil, vojenských objektů, vojenského materiálu a ostatního majetku státu, s nímž je příslušné hospodařit ministerstvo*“⁵⁷.

Co se týče existence **Parlamentní stráže**, je celá situace poměrně nejasná, protože její fungování potvrzuje jak Jednací řád Senátu, tak Jednací řád Poslanecké sněmovny⁵⁸, kde stojí, že úkoly, organizaci a řízení Parlamentní stráže stanoví zvláštní zákon, který ovšem dosud neexistuje. Tudíž zde máme právní zakotvení zřízení Parlamentní stráže, která by měla chránit pořádek a bezpečnost v budovách Senátu a Poslanecké sněmovny, popř. tam, kde jednají, ale v reálu tuto funkci vykonává Policie ČR, neboť návrhy na přijetí zákona o Parlamentní strážci nebyly dosud přijaty.

A konečně **Generální inspekce bezpečnostních sborů**, která byla založena jako kontrolní orgán některých výše uvedených složek bezpečnosti státu a jejím úkolem je tedy vyhledávání, odhalování a prověřování skutečností, které nasvědčují spáchání trestního činu příslušníkem nebo zaměstnancem Policie ČR, Celní správy, Vězeňské služby nebo inspekce v souvislosti s plněním pracovních úkolů.⁵⁹

3.2.5 Zpravodajské služby

Velmi podstatnou součástí bezpečnostního systému je také získávání informací, které provádí zpravodajské služby. Vzhledem k tomu, že se jedná o téma natolik zajímavé a je na něj zaměřená i má diplomová práce, budu se tímto zabývat dopodrobna později v této práci.

⁵⁵ §1, odst. 1, z. č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážci České republiky

⁵⁶ z. č. 17/2012 Sb., o Celní správě ČR

⁵⁷ §1, z. č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii

⁵⁸ §148 Jednacího řádu Senátu a §119 Jednacího řádu Poslanecké sněmovny

⁵⁹ §2, z.č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů

3.2.6 Záchrané sbory a havarijní služby

Za účelem přípravy na mimořádné události a provádění záchranných a likvidačních prací vznikl **integrováný záchranný systém**, který funguje na základě zákona o integrovaném záchranném systému⁶⁰. Tento systém má několik základních složek, které zajišťují jeho fungování a patří do něj *Hasičský záchranný sbor, jednotky požární ochrany, zdravotnická záchranná služba a Policie České republiky*, jejichž podrobné fungování je upraveno ve zvláštních zákonech⁶¹. Vzhledem k tomu, že je záchranný systém poměrně široký, využívá se i dalších pomocných složek jako jsou jiné vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil a sborů, jiné záchranné sbory, havarijní, pohotovostní, odborné a další služby, neziskové organizace a sdružení občanů a v podstatě jakékoliv další pomocné síly při záchranných a likvidačních pracích.⁶²

4 ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY OBECNĚ

4.1 Zpravodajské služby jako veřejný sbor

Definovat přesně společné znaky veřejných sborů není úplně jednoduchou záležitostí vzhledem k tomu, že se konkrétní veřejné sbory ve své povaze liší. Už samotný výraz „veřejné“ by mohl být zavádějící právě v souvislosti se zpravodajskými službami, které povětšinou působí v utajení a do povědomí veřejnosti se dostane jen určitá část informací. Veřejné sbory nemusí být za takové označeny ani zákonem. To, co mají veřejné sbory společné, je tedy jejich veřejnoprávní charakter, který se vyznačuje zejména samotným zřízením na základě zákona a jejich činností, která se řídí veřejnoprávními předpisy a to zejména těmi správními. Kromě jiných veřejných sborů, jimiž jsou např. policie, hasičský záchranný sbor atd., se mezi ně řadí také Bezpečnostní

⁶⁰ z. č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému

⁶¹ z. č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru ČR

z. č. 133/1985 Sb., o požární ochraně

z. č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě

z. č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

⁶² *Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu* schválený Usnesením Výboru pro obranné plánování ze dne 22.9.2009 číslo 38 (pojmy „Integrovaný záchranný systém“, „Základní složky IZS“ a „ostatní složky IZS“), dostupný na <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník-krizove-řízení-a-planování-obrany-státu.aspx>

informační služba, Úřad pro zahraniční styky a informace a Vojenské zpravodajství, které nás v tomto případě budou zajímat nejvíce.⁶³

Hlavním úkolem veřejných sborů je udržování a obnova veřejného pořádku a bezpečnosti, což zajišťují zejména ochranou tzv. policejních statků, kterými jsou ochrana státu, veřejná bezpečnost, bezpečnost osob a majetku a mnoho dalších statků, jejichž výčet se neustále rozrůstá a není přesně definován. Veřejné sbory působí zejména v rámci České republiky, ale nejen v případě zpravodajských služeb je více než účelná i působnost až za hranice státu. Vzhledem k povaze funkcí veřejných sborů, disponují také možností použití donucovacích prostředků, kterých by se ovšem mělo využívat jen v krajních případech, avšak výjimkou v této oblasti jsou právě zpravodajské služby, kterým je toto oprávnění odepřeno. Jak již z podstaty veřejných sborů vyplynulo, spadají pod působnost státní moci, tudíž se na ně vztahují články 2, odst. 3 Ústavy a 2, odst. 2 Listiny o zásadě legality. Veškerá činnost veřejných sborů by tedy měla být upravena zákonem, avšak problém nastává v tom, že je prakticky nemožné vyjmenovat každý možný postup těchto sborů, protože se řídí zejména faktickými pokyny a bezprostředními zásahy. Navíc v oblasti zajištění bezpečnosti může často docházet k potřebě rychlých postupů a zásahů, které by případně odvrátily hrozby, tudíž je nutné se rozhodovat v krátkém časovém rozmezí. Zároveň také neexistuje přesné určení znaků, kdy se již jedná o ohrožení bezpečnosti a kdy ještě ne- v takových situacích je rozhodující pouze uvážení jednotlivých oprávněných. Zákonná úprava proto bývá často vyjádřena v obecné rovině, kdy např. zpravodajské služby zajišťují informace o činnostech, které by mohly ohrozit bezpečnost republiky a detailnější postupy bývají popsány v obecných autorizačních doložkách, které však využívají neurčitých právních pojmů typu bezpečnost, pořádek apod., což na konkrétnosti moc nepřidá.⁶⁴

⁶³ MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 1.

⁶⁴ MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 2-12.

4.2 Pojem zpravodajských služeb

Pro výklad pojmu zpravodajských služeb nemusíme chodit nijak daleko, obecná definice je totiž uvedena v samotném zákoně o zpravodajských službách, kde doslovně stojí: „**Zpravodajské služby** jsou státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky.“⁶⁵ V oblasti terminologie zpravodajských služeb se však vyskytuje více podobných pojmů, které bývají často navzájem zaměňovány jako např. tajné služby, bezpečnostní služby, výzvědné služby apod. Výraz „zpravodajská služba“ neoznačuje pouze danou instituci, která shromažďuje informace, nýbrž je nutné ho brát šířeji. V našich končinách bohužel neexistuje jedna ucelená definice, která by vystihovala celou podstatu a rozsah zpravodajských služeb, je ale možné tento pojem přirovnat k anglickému „*intelligence*“. Jako mnoho anglických slov, i toto lze interpretovat různými významy. Pokud se podíváme do výkladového slovníku, jednou z definic slova *intelligence* je „sběr informací vojenského nebo politického charakteru“, tedy určitá aktivita. Dalším významem jsou „lidé zaměstnaní ke sběru informací vojenského nebo politického charakteru“, jedná se tedy o osoby pracující v této oblasti a vůbec celou organizaci, a konečně význam ve smyslu „vojenské nebo politické informace“, jakožto produktu zpravodajské činnosti.⁶⁶ V zahraničí je tudíž tento pojem brán jako celek, ve kterém se skrývají jeho složky. Nelze tedy brát zpravodajské služby jen jako státní orgán, který plní určité úkoly, ale jako souhrn oněch samotných úkolů, které plní konkrétní zaměstnanci, včetně samotných získaných a zpracovaných informací. Bohužel však v českém jazyce neexistuje podobný ekvivalent, který by pojem *intelligence* jednoslovně přeložil.⁶⁷

Termín zpravodajské služby se v běžném životě velmi často zaměňuje s pojmem „**tajné služby**“. Jedná se o určitou zastaralou zvyklost, kdy byly všechny zpravodajské služby považovány za tajné, neexistovaly prakticky žádné konkrétní informace o jejich fungování, nebyly zveřejňovány výsledky jejich práce, zaměstnanci působily taktéž v utajení a často byly využívány a zneužívány ve prospěch různých režimů. Původ označení tajných služeb však směřuje do Velké Británie, kde byla roku 1909 založena

⁶⁵ §2 z. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR

⁶⁶ volně přeloženo z <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/intelligence?q=intelligence> [2013-11-27]

⁶⁷ ZETOCHA, Karel. Úvod do studia zpravodajských služeb. *Vojenské rozhledy*. 2006, č. 1, s. 58-59.

tajná zpravodajská služba *MI 6*, která slovo „tajná“ obsahuje už ve svém názvu (*Secret Intelligence Service*) a zároveň se řídí heslem „*semper occultus*“, tedy „vždy tajně“. Zároveň bylo během 20. století využíváno zásad, na kterých se shodly politické strany, a to, že se otázky spojené se zpravodajskými službami nediskutují na veřejnosti a parlament se vzdává svých pravomocí nad těmito službami ve prospěch exekutivy. S tím také souvisí fakt, že poprvé na veřejnosti vystoupil ředitel *MI 6* až v roce 2010. Pravdou však zůstává, že zpravodajské služby obecně jsou dodnes zahaleny určitým tajemstvím, obzvláště co se týče získaných informací, které nikdy neproniknou na veřejnost v kompletní podobě, obsah zveřejněných informací je regulován a informace nejsou většinou nijak ověřitelné, a tudíž nemusí být ani věrohodné a z toho důvodu je v podstatě akceptovatelné, že se dodnes tyto dva pojmy zaměňují.⁶⁸

Na rozdíl od výše uvedených se **bezpečnostní služby** zaměřují na ochranu vlastních informací před ostatními zpravodajskými službami, zejména protivníků, které se týkají vnitřní bezpečnosti státu. Jiným slovem lze tuto činnost nazvat jako kontrašpionáž, která se snaží čelit zejména hrozbám pokusů o svržení vlády, změny politického režimu či odepření práv nějakých skupin lidí. Některé úkoly bezpečnostních služeb se mohou překrývat s úkoly policie, proto je nutné zákonem definovat hranici- např. *FBI* ve Spojených státech, avšak v rámci totalitních režimů se oba orgány velmi často slévají dohromady. Bezpečnostní služby se často dostávají k velmi citlivým informacím, které vyloženě nabádají ke zneužití těchto služeb ve prospěch nějaké politické skupiny, které může vyústit až v porušování ústavy a základních práv a svobod občanů, proto je kladen zvláštní důraz na jejich kontrolu. Vedle toho tu máme ještě tzv. **výzvědné služby**, které na rozdíl od těch bezpečnostních působí hlavně navenek státu, a získávají tedy informace ze zahraničí, které slouží potřebám exekutivy. Často stojí proti jiným zahraničním a nepřátelským orgánům a jejich aktivity probíhají hlavně v zahraničí.⁶⁹

⁶⁸ ROEWER, Helmut, Stefan SCHÄFER a Matthias UHL. *Encyklopedie tajných služeb ve 20. století*. Praha: Euromedia Group- Knižní klub, 2006, s. 279, pojem *MI 6*.

POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 19.

ZETOCHA, Karel. Úvod do studia zpravodajských služeb. *Vojenské rozhledy*. 2006, č. 1, s. 59.

⁶⁹ ZETOCHA, Karel. Úvod do studia zpravodajských služeb. *Vojenské rozhledy*. 2006, č. 1, s. 60-61.

5 ORGANIZACE, POSTAVENÍ A ÚKOLY ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB

5.1 Druhy zpravodajských služeb

a) podle směru působnosti⁷⁰

aa) vnitřní

Objektem působnosti vnitřních služeb je vnitřní bezpečnost státu. Jiným slovem lze práci těchto služeb nazvat jako kontrarozvědnou nebo defenzivní, tzn., že chrání vnitřní stav státu a vlastní utajované informace a hodnoty před cizími zpravodajskými službami. Cílem zájmu jsou v tomto případě informace o terorismu, organizovaném zločinu, extremismu apod. Příkladem může být *FBI* ve Spojených státech, britská *Security Service* nebo česká *BIS*.

ab) vnější

Naopak vnější služby působí ofenzivně směrem navenek státu, shromažďují zahraniční informace a snaží se zjistit úmysly cizích států, které by napomohly zahraniční politice domácí vlády. Za zástupce mohou být uvedeny např. americká *CIA*, německá *Bundesnachrichtendienst* či český *Úřad pro zahraniční styky a informace*.

b) podle hlavního pole zájmu⁷¹

ba₁) vojenské

Vojenské služby se dle svého názvu specializují na militární záležitosti, obranyschopnost, obranný průmysl a další oblasti vojenství. V České republice je takovou službou *Vojenské zpravodajství*.

⁷⁰ POKORNÝ, Ladislav. *Základy právní úpravy činnosti zpravodajských služeb*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2007, s. 13-14.

Výkladový slovník ÚZSI dostupný na [http://www.uzsi.cz/cz/deleni-zpravodajskych-sluzeb-podle-pusobnosti.html](http://www.uzsi.cz/cz/deleni-zpravodajskych-sluzeb-podle-smeru-pusobnosti.html) [2013-11-27]

⁷¹ Výkladový slovník ÚZSI dostupný na <http://www.uzsi.cz/cz/deleni-zpravodajskych-sluzeb-podle-hlavniho-pole-zajmu.html> [2013-11-27]

bb₁) civilní

Civilní služby se prakticky zabývají vším, co nespadá do působnosti služeb vojenských. Výčet objektů zájmu je velmi široký, ale v podstatě zaujímá problematiku politickou, bezpečnostní i ekonomickou a působí tak na daleko větším poli než služby vojenské.

ba₂) ústřední

Podle stejného kritéria lze zpravodajské služby rozdělit i na ústřední a rezortní. Ústřední neboli celostátní služby řeší problematiku národní bezpečnosti a státu jako celku, tudíž je jich naprostá většina a disponuje jimi každý stát, který má zpravodajské služby.

bb₂) rezortní

Rezortní služby se zaměřují na určitou specifickou oblast/rezort a jemu také slouží. Takové služby mohou být podřízeny např. ministerstvům nebo se specializovat na určitou problematiku a zařadit sem můžeme i vojenské zpravodajské služby, které se dále mohou dělit na služby jednotlivých vojsk. Tyto typy rezortních vojsk nicméně existují spíše v těch největších zemích.

5.2 Postavení a funkce zpravodajských služeb

Zpravodajské služby jsou jakožto státní orgán zřizovány státem, státem jsou také financovány a je jim stanoven okruh působnosti včetně pravomocí. Podílejí se na zajišťování bezpečnostních funkcí státu, avšak nedisponují žádnými pro státní orgány typickými rozhodovacími pravomocemi jako je vydávání aktů aplikace práva. Díky své povaze však tyto služby mohou využívat jiných prostředků, které nejsou typické pro jiné státní orgány. Ke sběru informací je zapotřebí specifických prostředků, při kterých může docházet až k zásahu do základních práv a svobod lidí, zejména co se soukromí týče. I tak ale vše musí probíhat na základě zákona a zpravodajské služby jej nesmí porušit. Mezi takové specifické pravomoci patří například sledování a záznam informací, provádění prohlídek uzavřených prostor, otevírání dopisů či jiných zásilek i bez vědomí odesilatele a adresáta, používání cizí nebo změněné identity, odposlouchávání, požadování poskytnutí informací a řada dalších. Vzhledem k tomu, že

se jedná o práva soukromá, u nichž je obzvláště kladen důraz na ochranu proti zneužití ať už zpravodajskými službami nebo jinými subjekty, musí být veškeré výjimky v prolomení těchto práv upraveny zákonem, jehož znění by mělo být jasné, konkrétní a vyčerpávající v zájmu zachování smyslu Listiny základních práv a svobod. Aby byly veškeré tyto zásady dodržovány, je stanovena také určitá kontrola nad zpravodajskými službami, která musí být logicky prováděna subjektem stojícím mimo zpravodajské služby. Tuto kontrolní funkci zastávají v různých zemích různé orgány popř. osoby, o čemž bude pojednáno později.⁷²

V určitém směru se zpravodajské služby mohou podobat policejním orgánům, které také vyhledávají a zajišťují informace, ale ve formě důkazů. K tomu také využívají policejní orgány jiné druhy prostředků policejní povahy, jako je zjištění totožnosti, zadržení, výslech apod. Na rozdíl od policejních orgánů nejsou zpravodajské služby orgánem činným v trestním řízení, tudíž jimi získané informace zpravidla nebývají důkazem, nicméně jejich podpůrná úloha v rámci trestního řízení není zcela vyloučena. Rozdílem v činnosti těchto dvou orgánů je zejména časová působnost. Zpravodajské služby totiž pracují hlavně v předstihu, kdy se snaží dopředu získat potřebné informace, které později poslouží k dalšímu postupu a působí zároveň i preventivně, aby upozornily na skutečnosti ještě předtím, než nastanou. Tento postup je poněkud problematický, protože se v podstatě může z trestněprávního hlediska jednat o činnost *extra legem*, tedy mimo zákon a z toho důvodu není přijatelné využívat zpravodajských služeb jakožto důkazních prostředků. Informace získané zpravodajskými službami a využitelné v trestním řízení by tak měly být předány příslušným orgánům trestního řízení. S tímto také souvisí již zmiňovaný fakt, že zpravodajská činnost působí do budoucnosti. Cílem je totiž zjišťování všech záměrů, trendů, nálad a podobných faktů, které pomáhají k tvorbě prognóz, díky nimž dále ústavní orgány stanovují postupy pro zajištění bezpečnosti. Není tedy podmínkou, aby sledovaný objekt páchal trestnou nebo protiprávní činností, postačí existence určité hrozby pro zájmy chráněné zpravodajskými službami. Rozdíl mezi činností policejní a zpravodajskou by šel ještě jinak definovat tak, že zpravodajské služby se zabývají sběrem a analýzou získaného materiálu, který poté interpretují pro potřeby jiných orgánů, zatímco funkce policie je v tomto smyslu spíše výkonná. V některých státech se policejní a zpravodajské záležitosti prolínají, ale

⁷² POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 27-29.

obecnou tendencí je spíše tyto dva druhy orgánů rozlišovat a oddělovat od sebe, jak je tomu i v České republice.⁷³

5.3 Činnost zpravodajských služeb

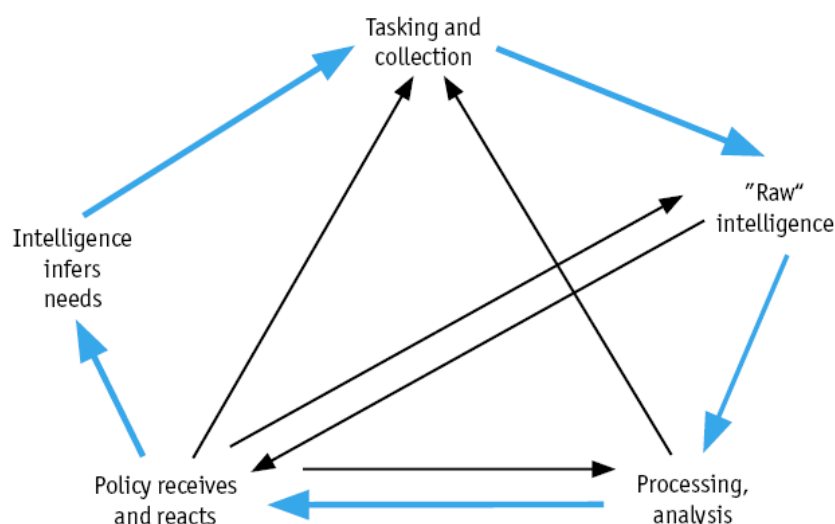
K tomu, aby vůbec zpravodajské služby mohly fungovat, je nutné jejich ustavení. K tomu dochází zákonnou formou a je podstatné, aby bylo definováno jejich postavení a působnost, která se dále specifikuje výčtem úkolů, které budou službám svěřeny. Vše by mělo být dáno jasně a zřetelně, aby nedocházelo k pochybnostem, protože jen na základě a v mezích zákona mohou zpravodajské služby fungovat. Toto vše je určitou podmínkou pro existenci zpravodajských služeb, a pokud bych to měla shrnout, tak k tomu, aby bylo dosaženo legitimacy, je třeba: zřízení zpravodajských služeb zákonem, definování jejich oprávnění zákonem a navíc ještě podrobení se zákonem stanovené kontrole. Užití pojmu „zákon“ je zde nutné brát s rezervou, protože úpravy se v různých zemích liší a tedy ne všude postačí obyčejný zákon a někde není ani síly zákona potřeba. Podstatná je zde právní úprava a je jen na jednotlivých státech, jakou její formou použijí. Úprava prostřednictvím běžného zákona je nejčastější, avšak např. v Německu najdeme zmínku o zpravodajských službách dokonce v ústavě, zatímco ve Francii se v tomto případě využilo aktů orgánů moci výkonné (prezidentské dekrety). V krajních případech jakákoliv právní úprava absentuje, což se obvykle stává v nedemokratických zemích, ale najdou se i výjimky mezi demokratickými státy, kdy např. Velká Británie uzákonila vnitřní služby až v roce 1989, vnější dokonce 1994. Samozřejmostí potom je, že i samotné zpravodajské služby musí dbát znění ústavy a zákonů a spadají pod působnost moci výkonné, jíž jsou podřízeny. Konkrétní nadřízené orgány se často liší od vlády, přes předsedu vlády, ministry, až po prezidenta republiky. Od těchto stanovených subjektů poté zpravodajské služby přijímají úkoly.⁷⁴

⁷³ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 30-36.

⁷⁴ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 47-54.

5.4 Zpravodajský cyklus⁷⁵

Nyní už se dostávám ke konkrétní činnosti zpravodajských služeb. Výše již bylo mnohokrát zmíněno, jaké funkce a úkoly tyto služby zastávají a já bych se zde ráda zastavila u toho, jak vlastně zpravodajské služby svou činnost realizují. Jako mnoho jiných činností, i ta zpravodajská probíhá v určitých stále se opakujících cyklech, které se skládají z několika fází, v tomto případě čtyřech. Na začátku každého zpravodajského cyklu je určité zadání práce nadřízených orgánem, který určí, jak se má v jaké věci postupovat. Následně dochází k samotnému výkonu zadání, jehož prvním krokem je samotný sběr informací. Pokud jsou již veškeré potřebné materiály a informace k dispozici, je nutné je analyzovat a zpracovat. Výsledný produkt je nakonec interpretován zadavateli, popř. jiným určeným osobám, které na základě nich dále postupují. Schéma celého cyklu je graficky zobrazeno na obrázku č. 1 níže.

Obrázek 1- zpravodajský cyklus⁷⁶

1) Plánování a řízení

Zadávat úkoly zpravodajským službám mohou pouze osoby k tomu oprávněné, přičemž i obsah zadání musí být podle zákona, nelze nařizovat postupy, které zákon neumožňuje. Analytická skupina, která se zadáváním angažuje, musí

⁷⁵ ZETOCHA, Karel. Úvod do studia zpravodajských služeb. *Vojenské rozhledy*. 2006, č. 1, s. 64-68.

⁷⁶ Zdroj: TREVERTON, Gregory F. *Reshaping national intelligence for an age of information*. Cambridge University Press, 2003, s. 106.

posoudit, jaké informace jsou potřeba a jakým konkrétním zpravodajským službám je postoupí. Zároveň také určí, jakých prostředků zajištění bude využito a jak bude postup probíhat.

2) Sběr informací

Co se týče procesu sbírání informací, rozlišuje se ve zpravodajství několik různých druhů zdrojů informací. Jsou jimi zdroje otevřené (*Open Source Intelligence- OSINT*), mezi něž patří informace nejen běžně veřejně přístupné, ale i informace, které se pod nimi skrývají. Tento zdroj se rozšířil zejména s rozvojem internetu, kde lze najít nepřehledné množství informací, které může být složité zpracovat. Dalšími prameny pak jsou zdroje s omezeným přístupem a specifické zdroje, které jsou typické a jedinečné pro zpravodajské služby a měly by být upraveny legislativní formou.⁷⁷ Takovými specifickými zdroji pro zpravodajské služby jsou:

HUMINT (*Human Intelligence*)- zpravodajství využívající lidských zdrojů. Jedná se o spolupráci se špióny, agenty, informátory, diplomaty a jinými osobami. Rozlišuje se otevřený HUMINT, který využívá veřejně nebo běžně přístupných zdrojů a skrytý HUMINT, který spoléhá na utajenou práci informátorů a agentů.

SIGINT (*Signals Intelligence*)- odposlechy rádií, radarů a jiných elektronických zařízení. Tato metoda obsahuje další podkategorie, jako například komunikační, telemetrickou, elektronickou, rozpoznávací.

IMINT (*Imagery Intelligence*)- zobrazovací zpravodajství, která se zabývá fotografiemi z různých zdrojů.

LIAISON- informace získané prostřednictvím mezinárodní spolupráce zahraničních služeb

3) Analýza a produkce

Veškeré získané informace je třeba upravit, aby byly čitelné a použitelné pro cílového adresáta. Tudíž je nutná práce, pod kterou si můžeme představit dekódování nebo jiné technické úpravy, ověření informace, zhodnocení, rozřídění nebo archivování materiálu. Následně dojde ke zpracování informací

⁷⁷ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 22-23.

do určitého kontextu. To znamená, že se analyzují veškeré souvislosti, hledají se odhady budoucího vývoje a jakékoliv poznatky, které by mohly ovlivnit politiku státu.

4) Šíření produktu

Distribuce je završujícím bodem celého cyklu. Hotový produkt, který byl na začátku žádán, je předán objednateli. Nicméně závěr z celého cyklu získávání informací musí mít nějakou formu, která bude srozumitelná. Zároveň by měl být onen produkt očištěn od dezinformací, které by měly ve finále negativní dopad. Dále už je jen na zadavateli, jak s konečným produktem naloží, jestli se jím nechá ovlivnit nebo ne. Každopádně je jistým přínosem i určitá zpětná vazba mezi nadřízeným orgánem a zpravodajskou službou, která tak může mít přehled o hodnotě své práce, jestli byl zadavatel spokojený, zda postup probíhal podle jeho představ a podobně.

Samozřejmě ne každý bod cyklu musí být do detailu dodržován, naskytanou se i případy, kdy se vyžaduje velmi rychlý postup a není tedy čas na zadání přesného postupu pro zpravodajské služby, většinou samotné zpravodajské služby nelépe ví, jakou metodu použít, aby byl postup co nejefektivnější.

Zároveň je také možná spolupráce zpravodajských služeb i na mezinárodní úrovni – taková spolupráce je nazývána jako tzv. LIAISON, jak je výše zmíněno. Potřeba určitého propojení zpravodajských služeb ve světě je čím dál tím častější, a to zejména s rostoucím počtem teroristických hrozeb. Zpravodajské služby si tak navzájem vyměňují a poskytují informace, které by mohly uspět v samostatném či společném boji proti útokům. Spolupráce fungují na různých úrovních a to buď bilaterálních, nebo multilaterálních. Většinou se využívá spíše formy bilaterální, ale existují i multilaterální dohody, mezi které patří např. *Protiteroristická skupina (The Counter Terrorism Group)*, *Bernský klub* nebo *Zvláštní výbor NATO*. Způsob výměny informací nebývá upraven zákonou formou, řídí se obyčejovými pravidly a může mít několik různých forem. Veškerá taková aktivita závisí pouze na dohodě a např. ani Evropská unie nenařizuje povinnou spolupráci zpravodajských služeb států v rámci unie. Pokud však k výměně informací dojde, musí se státy zavázat, že získané informace uchovají v tajnosti, nezneužijí je a budou s nimi zacházet podle pravidel zakotvených v domácí

právní úpravě. Tento závazek je všeobecně známý jako tzv. pravidlo třetí strany⁷⁸ a zajišťuje státům, že informace získané jejich zpravodajskými službami zůstávají jejich vlastnictvím a nesmí být dále rozšiřovány bez svolení.⁷⁹

5.5 Kontrola zpravodajských služeb⁸⁰

5.5.1 Kontrola zpravodajských služeb obecně

Přestože zpravodajské služby nedisponují žádnými exekutivními pravomocemi, jako třeba policie, ani nikomu nestanovují práva a povinnosti, je jejich kontrola významným faktorem k tomu, aby fungovaly tak, jak mají. Zpravodajské služby se dostávají k velmi citlivým informacím, které by mohly být velmi lehce zneužity a i proto je kontrolování jejich činnosti nutným aspektem. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, většina konkrétních informací o práci a výsledcích zpravodajství je před veřejností utajena, což vyvolává určitý pocit nejistoty, který ale může být částečně zmírněn právě pravidelným dohledem nad zpravodajskými službami. Trochu v rozporu se může zdát kontrola zpravodajských služeb ve vztahu k udržení utajení některých informací, ale i přesto je možné obojího dosáhnout zároveň a bez větších problémů. Systém kontroly těchto služeb však není ve světě jednotný a přístupy k této problematice se liší. Obecně však platí, že s vyšší stabilitou země roste i intenzita kontroly a to nejen zpravodajských služeb. Ve většině případů je dohled rozdělen mezi více institucí, než aby byl svěřen pouze jednomu orgánu, což také zajišťuje vyšší kvalitu prováděné kontroly. Podstatným krokem je pestrost výběru kontrolních orgánů, aby zasahovala do více sfér, proto je žádoucí obracet se jak na moc výkonnou, tak i zákonodárnou a soudní. Kontrolu zpravodajských služeb lze rozdělit do dvou sfér, podle toho, odkud kontrola směřuje. Pokud je kontrola prováděna vlastními zvláštními orgány zpravodajských služeb, kontrolují tedy služby samy sebe a jedná se o kontrolu vnitřní. Naopak kontrola vnější směřuje od institucí mimo zpravodajské služby, je tedy objektivnější a jejími druhy bych se nyní chtěla zabývat.

⁷⁸ *Výkladový slovník ÚZSI* dostupný na <http://www.uzsi.cz/cz/pravidlo-treti-strany.html> [2013-12-08]

⁷⁹ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 47-49.

⁸⁰ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 40-45.

5.5.2 Moc výkonná

Je logické, že exekutiva, jakožto nadřízený zadavatel úkolů zpravodajských služeb, bude příslušná i k jejich kontrole. Konkrétní orgán nebo osoba, která takové pravomoci má, se v jednotlivých státech liší, zpravidla to však bývá vláda, předseda vlády, ministr nebo prezident republiky. Výkonná moc má na starosti činnost a financování zpravodajských služeb, proto se její kontrola vztahuje zejména na tyto oblasti. Dohlíží na dodržování rozpočtu zpravodajských služeb, průběh a výsledky práce a vše, co s tím souvisí, včetně definování celkové politiky jejich fungování. Zpravodajské služby zase musí exekutivě předkládat pravidelné zprávy o své činnosti. Zjednodušeně řečeno je tato kontrola směřována k tomu, zda zpravodajské služby konají to, co konat mají.

5.5.3 Moc zákonodárná⁸¹

Protipólem moci výkonné je v tomto případě kontrola mocí zákonodárnou. Zejména se v tomto případě jedná o kontrolu parlamentní, která dozoruje dodržování zákonů v oblasti zpravodajských služeb a zajímá se tedy, zda náhodou nekonají to, co nemají. Tato forma kontroly působí ke zvyšování důvěry občanů ve zpravodajské služby a míry jejich transparentnosti. V tomto případě se však nejedná o vztah nadřízenosti a podřízenosti, protože parlament nemá možnost zadávat zpravodajským službám žádné úkoly nebo se jinak do jejich činnosti zapojovat. Pro tuto kontrolní činnost si často parlament zřizuje zvláštní orgány, které se na tuto funkci specializují. Obsahem dohledu je tedy například kontrola rozpočtu nebo výběr a jmenování ředitelů zpravodajských služeb a kontrola přímo činnosti služeb. Také parlamentu předkládají zpravodajské služby zprávy o svém fungování. V souvislosti s parlamentem je třeba zmínit také jeho složení. Nebylo by velmi efektivní a demokratické, kdyby se na kontrole podílely pouze vládní strany, které by si jí tak mohly přizpůsobovat dle svých potřeb, proto je významné, aby se diskuze účastnily i zástupci stran opozičních, kteří spíše budou vyžadovat a iniciovat prověření některých činností.

⁸¹ZETOCHA, Karel. *Parlamentní kontrola zpravodajských služeb*. Text napsaný v rámci projektu Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM „Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v ČR: Pracovní panel k reformní agendě“, 2008. Dostupné na: http://www.europeum.org/doc/pdf/Karel_Zetocha_skupinall.pdf

5.5.4 Moc soudní

Justice se kontrolou zabývá hlavně z hlediska dodržování lidských práv a svobod, což je ve zpravodajství oblast poměrně citlivá. Jak známo, zpravodajské služby musí dbát na dodržování lidských práv, i když mají ve své pravomoci do nich určitou měrou zasahovat a právě proto je kontrola tohoto postupu velmi podstatná. Soudní moc jí vykonává jak předběžně např. vydáváním povolení, tak následně. V některých zemích mají dokonce sami občané možnost podávat stížnosti na činnost zpravodajských služeb právě soudům, které se jimi zabývají.

5.5.5 Speciální orgány

Kontrola zpravodajských služeb probíhá v některých zemích ještě na zcela jiné úrovni, kdy jsou zakládány speciální kontrolní orgány zaměřené právě na činnost zpravodajských služeb. Takový orgán bývá zpravidla nezávislý. Ve Velké Británii se zřizuje podobné grémium parlamentem, jehož členem však nejsou poslanci, v Německu mají speciální orgán prověřující používání zpravodajské techniky nebo v Kanadě existuje generální inspektor zpravodajských služeb.

5.5.6 Veřejnost

Problematika důvěryhodnosti zpravodajských služeb ve vztahu k veřejnosti je dosti komplikovaná, protože v zájmu zpravodajství není možné poskytnout veškeré informace o jeho fungování. Přestože je ale mnoho skutečností v utajení, i tak může veřejnost jistou kontrolu provádět. Zpravodajské služby se snaží jistou mírou veřejnost informovat, což se děje zejména prostřednictvím jejich webových stránek či vyjádření v médiích. Jednotlivci nemají moc možností, jak proti zpravodajským službám postupovat, nicméně v některých státech je umožněno právo podání stížnosti nebo ohrazení se, zejména jsou-li kroky zpravodajských služeb namířeny vůči stěžovateli (odposlouchání, sledování...). V rámci Rady Evropy pak existuje ještě instituce Evropského soudu pro lidská práva, kam může podat stížnost i sám jednatel. Další, kdo se fungováním zpravodajských služeb zabývá, jsou různé výzkumné či akademické instituce, které shromažďují veřejně přístupné informace na vědecké úrovni.

5.6 Lidská práva v souvislosti se zpravodajskými službami⁸²

To, že jednou z hlavních zásad všech demokratických států je dodržování lidských práv, je všeobecně známou věcí. Každý stát nejen, že by měl dodržovat veškeré zákony, ale měl by hlavně klást důraz na základní lidská práva a svobody, které jsou v rámci právních systémů upravovány v právních předpisech nejvyšší právní síly. V oblasti činnosti zpravodajských služeb a bezpečnosti státu obecně však může a často také dochází k určitým střetům mezi zajištěním bezpečnosti a dodržováním lidských práv. Pokud dojde k ohrožení bezpečnosti státu nebo jeho občanů, je potřeba využít dostatečně silných prostředků k odstranění tohoto stavu, což může často hraničit se zákonností a z toho důvodu by měly být veškeré přípustné prostředky bezpečnostních složek státu upraveny zákonem, aby tak nedocházelo k jeho porušování a tím spíše toto platí v oblasti lidských práv.

S vzrůstajícím počtem teroristických hrozeb ve světě, zejména po útocích z 11. září 2001, začaly narůstat i tendence vedoucí k zajištění větší bezpečnosti ve státech celého světa. Problémem však je, že ač může bezpečnost ohrožovat prakticky kdokoliv (stát, subjekt veřejné moci, ale i jakákoliv fyzická či právnická osoba soukromého práva), nejnebezpečnější a nejradikálnější hrozbou jsou právě teroristické organizace. Teroristé často útočí na hromadné cíle, spíše než na jednotlivce, což samozřejmě napáchá daleko více škody a to z většiny i na nevinných obětech. Zároveň využívají velmi drsných prostředků fyzického a likvidačního násilí, včetně pohrůžek zbraněmi hromadného ničení. V takovém případě nelze z etického hlediska najít jiné řešení, než uzmutí veškerých lidských práv právě těmto osobám, následované dostatečným potrestáním, jelikož jestliže se někdo neštítí zabíjet, nemá nárok na požívání těchto práv, natož jejich

⁸² PIKNA, Bohumil. Některé aktuální aspekty a možnosti omezení základních práv v České republice z hlediska ústavního a evropského práva po 11. září 2001. In: DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 65-79.

SCHORM, Vít Alexander. Několik poznámek k omezení práv a svobod zaručených evropskou úmluvou o lidských právech z důvodu bezpečnosti. In: DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, s. 83-91.

BÁRÁNY, Eduard. Vnútorná bezpečnosť a ľudské práva. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 127-134.

VANÍČEK, Jiří. Omezování práv a svobod a ukládání povinností za krizových stavů. In: PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004, s. 136-152.

SUCHÁNEK, Radovan. Omezení základních práv v mimořádných situacích. In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 63-82.

ochranu. Z hlediska právního je však situace úplně opačná. V lidsko-právním pojetí jsou si totiž všechny osoby rovny a požívají stejných práv a povinností, tudíž nelze v tomto případě rozlišovat, zdali si to někdo zaslouží či nikoliv. Po útocích 11.zářím se některé země světa, zejména Spojené státy nebo Velká Británie, pokusili o zpřísnění pravidel v případě zacházení s teroristy a jinými osobami závažným způsobem ohrožujícími státní bezpečnost, avšak i přesto, že k tomu měli jistě své důvody, dostalo se jim kritiky hlavně ze strany lidsko-právních organizací OSN, Rady Evropy či Evropské unie. I teroristé jsou považováni za lidské bytosti stejné jako všichni ostatní, tudíž je proti zásadám dodržování lidských práv, aby s nimi bylo zacházeno jiným způsobem, dokud jim nebude soudem prokázána vina a i v případě následného potrestání se musí postupovat pouze v mezích zákona. Nelze tedy například předběžně zadržovat osobu spojenou s terorismem déle, než je přípustné, i kdyby byla situace sebezávažnější. Vždy je nutné postupovat podle zásady presumpce neviny, tudíž dokud není osoba pravomocně odsouzena, není možné ji žádným způsobem trestat. Státy se vždy musí řídit hlavně předpisy, které je zavazují, tedy právem vnitrostátním- ústavou, ústavními zákony a běžnými zákony a také právem na mezinárodní úrovni. Mezinárodní ochranu lidských práv zajišťuje zejména Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod Rady Evropy, Charta základních práv Evropské unie, dokumenty OSN (Charta OSN, Všeobecná deklarace lidských práv atd.) a další přijaté mezinárodní smlouvy.

K zásahům do lidských práv v rámci zajišťování bezpečnosti však nedochází jen na straně osob porušujících bezpečnost, nýbrž i u běžných občanů. Pokud je ohrožena bezpečnost státu, je nutné zajistit, aby došlo k co nejmenším škodám a hlavně aby byli ochráněni samotní obyvatelé. Z tohoto důvodu je často nutné jim omezit výkon práv, a to pro jejich vlastní bezpečnost. Jestliže člověk považuje za povinnost státu, aby jej ochránil před hrozbami, musí také přijmout jistá opatření. Stát je v případě krizových stavů zákonem oprávněn k tomu, aby omezil některá práva a svobody svých občanů. Podstatné ovšem je, aby vše probíhalo zákonným způsobem, pouze v nutném rozsahu, dočasně a nesmí dojít k bezdůvodné diskriminaci. K takovýmto postupům dochází pouze v krajních případech, kdy je vyhlášen některý z krizových stavů a mezi práva, která bývají omezena, patří např. právo na nedotknutelnost osoby a obydlí, vlastnické a užívací právo, svoboda pobytu a pohybu, právo pokojně se shromažďovat, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, zákaz nucené práce popř. i jiné. Výčet práv, která mohou být za daných okolností omezeny a povinností, které mohou být naopak uloženy, vždy taxativně stanoví zákon.

Specifická oprávnění k omezování osobních svobod pak mají také zpravodajské služby, které mohou v případě nutnosti v rámci své působnosti využívat např. odposlechů, otevírání cizích zásilek apod. I tato oprávnění musí být však stanovena zákonným předpisem a někdy je k jejich použití i potřeba vlastnit povolení konkrétního úřadu.

O dvou konkrétních případech, kdy došlo ve světě k hrubému porušování lidských práv, budu pojednávat na závěr této práce v kapitole o zpravodajských službách ve světě.

6 ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY V ČESKÉ REPUBLICE⁸³

6.1 Obecná úprava zpravodajských služeb

Zpravodajské služby v České republice jsou obecně upraveny v zákoně o zpravodajských službách č. 153/1994 Sb., kde je také stanoveno, jaké konkrétní zpravodajské služby na území ČR působí. Jsou jimi Bezpečnostní informační služba, Úřad pro zahraniční styky a informace a Vojenské zpravodajství, jakožto součást Ministerstva obrany. Ustanovení tohoto zákona se týkají zejména postavení, působnosti, koordinace, spolupráce a kontroly zpravodajských služeb, jakožto i ukládání úkolů a podávání a poskytování informací. Konkrétní činnost BIS a Vojenského zpravodajství včetně užívání specifických prostředků získávání informací a evidence údajů o osobách upravují zvláštní zákony, jimiž jsou zákon o Bezpečnostní informační službě (z. č. 154/1994 Sb.) a zákon o Vojenském zpravodajství (z. č. 289/2005 Sb.). Služební poměry příslušníků zpravodajských služeb jsou pak stanoveny zákonem o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (z. č. 361/2003 Sb.). Úřad pro zahraniční styky a informace doposud žádný zvláštní zákon nemá, proto si musí vystačit pouze s právní úpravou obsaženou v zákoně o zpravodajských službách.⁸⁴

V čele zpravodajských služeb stojí jejich ředitelé a za jejich činnost odpovídá vláda, která jí zároveň koordinuje. Povinností zpravodajských služeb je podávat prezidentu republiky a vládě zprávy o své činnosti, a to alespoň jednou ročně a kdykoliv i na

⁸³ ZETOCHA, Karel. *Zpravodajské služby v nové demokracii- Česká republika*. Brno: Barrister & Principal, 2009.

⁸⁴ §1 a §3 z. č. 153/1994 Sb., *o zpravodajských službách*

vyžádání. Úkoly těmto službám zadává vláda popřípadě prezident republiky s vědomím vlády. Se souhlasem vlády dochází ke spolupráci zpravodajských služeb jak v rámci státu, tak i na mezinárodní úrovni. Dále zákon o zpravodajských službách v §11 zakotvuje, jaké informace mohou zpravodajské služby od orgánů veřejné správy vyžadovat, a že se tak děje pouze v rozsahu potřebném pro plnění daného úkolu.⁸⁵

Nejlépe bude rozdíl mezi funkcí jednotlivých zpravodajských služeb v ČR vidět, pokud se na ně podíváme zvlášť v následujících podkapitolách.

6.2 Bezpečnostní informační služba⁸⁶

BIS typově patří do zpravodajských služeb civilních vnitřních a jedná se o ozbrojenou zpravodajskou službu, jejíž fungování je upraveno hlavně dvěma již zmíněnými zákony, a to o bezpečnostní informační službě a o zpravodajských službách. BIS nespadá pod žádné konkrétní ministerstvo a zároveň jako jediná česká zpravodajská služba tvoří samostatnou kapitolu státního rozpočtu. Ředitele BIS jmenuje a odvolává vláda po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny a vládě je také ředitel odpovědný.

§ 5 zákona o zpravodajských službách přesně definuje činnost BIS, která tedy zabezpečuje informace:

- o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti ČR
- o zpravodajských službách cizí moci
- o činnostech ohrožujících státní a služební tajemství
- o činnostech jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost nebo významné ekonomické zájmy ČR
- týkající se organizovaného zločinu a terorismu.

BIS, jakožto zpravodajská služba demokratické státu, je přísně apolitická, dodržuje lidská práva a svobody (jejich případné oprávněné porušení probíhá v zákonných

⁸⁵ §4 a §§7-11 z. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

⁸⁶ <http://www.bis.cz/>, oficiální webové stránky Bezpečnostní informační služby

zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

zákon č. 154/1994 Sb., o BIS

POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012. s. 83-84.

BALABÁN, Miloš, Jan DUCHEK a Libor STEJSKAL. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007, s. 224-228.

mezích) a je také pod dohledem výše postavených orgánů. BIS je stejně jako ostatní zpravodajské služby financována daňovými poplatníky, kteří tak mají právo být informováni o její činnosti, přestože musí své poslání činit v utajení. Činí tak prostřednictvím svých webových stránek, poskytováním různých vyjádření, publikováním výročních zpráv a podobně. Pro BIS, stejně tak jako i pro ostatní zpravodajské služby, platí obecné znaky definované již dříve v kapitole o zpravodajských službách obecně. Pro připomenutí tedy pracuje hlavně v předstihu, tzn., že se snaží trestným činům předcházet, což jí také odlišuje od policejních orgánů, které nastupují až po spáchání činu a mají výkonné pravomoci. Svá zjištění poté reprodukuje státním orgánům, do jejichž působnosti informace spadají. BIS ve své zvláštní povaze disponuje zákonem povolenými zpravodajskými prostředky, které vyjmenovává zákon o BIS. Zmíněnými prostředky je zpravodajská technika, která zahrnuje veškeré technické prostředky a zařízení, které jsou používány utajeným způsobem a je jejich použitím zasahováno do základních práv a svobod občanů- konkrétně je tím míněno např. odposlouchání, otevírání zásilek, identifikace osob a předmětů. Ačkoliv má BIS přístup k takovým informacím povolen, nelze tak činit svévolně a musí si zažádat o předchozí povolení předsedy senátu Vrchního soudu (příslušného podle sídla BIS), který zároveň může kontrolovat použití povoleného prostředku. Dalším jsou krycí prostředky a krycí doklady, které lze použít na základě rozhodnutí ředitele BIS, je-li to nutné pro plnění úkolů. Krycím dokladem však nemohou být průkazy určitých důležitých osob ve státě, jako je prezident, poslanec nebo senátor, člen vlády, člen Nejvyššího kontrolního úřadu, guvernér České národní banky, státní zástupce, soudce, diplomat nebo doklady žijících osob. Krycí doklady a prostředky je nutné evidovat. Posledním zpravodajským prostředkem, který je BIS oprávněna používat, je sledování, o kterém rozhodne ředitel nebo jiný vedoucí organizačního útvaru. V souvislosti s využíváním prostředků zpravodajských služeb může také dojít ke vzniku určitých škod, se kterými zákon počítá a stanovuje tak povinnost náhrady škod způsobených BIS pomáhajícím osobám, ať se jedná o újmu na zdraví, smrt, škodu na majetku či jinou škodu způsobenou pomáhající osobou při pomoci BIS.

Další organizaci fungování BIS upravuje Statut BIS, který schvaluje vláda svým usnesením, tento Statut však není z důvodů utajení veřejně přístupný.

6.3 Úřad pro zahraniční styky a informace⁸⁷

Co se týče právní úpravy Úřadu pro zahraniční styky a informace, je ze všech tří českých zpravodajských služeb nejužší, jako jediná zpravodajská služba u nás nemá svůj vlastní speciální zákon a musí jí stačit společná ustanovení zpravodajských služeb a 3 zvláštní paragrafy zákona o zpravodajských službách. Podle zákona o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích⁸⁸ je ÚZSI samostatnou organizační složkou státu. ÚZSI se svou rozpočtovou kapitolou spadá pod Ministerstvo vnitra a s tímto ministerstvem ho nepojí pouze rozpočet, nýbrž i samotná činnost. Ministr vnitra jmenuje a odvolává se souhlasem vlády ředitele ÚZSI a vykonává nad ním tak politickou odpovědnost. Taktéž úkoly, které zadává vláda nebo prezident republiky, jsou ukládány prostřednictvím ministra vnitra a zjištěné informace putují k zadavateli opět přes ministra, pokud se nejedná o bezodkladnou záležitost. Přestože ÚZSI není organizační složkou Ministerstva vnitra, je napojení na něj nepřehlédnutelné. Dle logických úvah by se zdálo být efektivnější, pokud by ÚZSI spadalo spíše pod Ministerstvo zahraničních věcí, avšak situace uvízla ve vývoji 90. let, kdy se Ministerstvo zahraničních věcí o ÚZSI nehlásilo a proto provizorně převzalo záštitu Ministerstvo vnitra, což už tak zůstalo natrvalo. Tato skutečnost bývá často kritizována, ale není předvídatelné, zda a kdy dojde k případné změně, nicméně Ministerstvo zahraničních věcí i přesto aktuálně úzce spolupracuje s ÚZSI.

Podle definice obsažené v §5, odst. 2 zákona o zpravodajských službách, ÚZSI „zabezpečuje informace mající původ v zahraničí, důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů České republiky“. Toto je v podstatě jediné legislativní ustanovení definující činnost ÚZSI, protože další zvláštní ustanovení se týkají využívání konkrétních zpravodajských prostředků. Nicméně takto úsporná úprava není ani ve světě výjimkou, jelikož je složité upravit konkrétnější úlohy vzhledem k tomu, že při činnosti tohoto typu zpravodajských služeb dochází k rozporu s právními řády ostatních zemí.

Zpravodajskými prostředky, které je ÚZSI v případě nezbytnosti oprávněn používat, jsou sledování osob a věcí, krycí doklady, nástrahová a zabezpečovací technika a

⁸⁷ <http://www.uzsi.cz/cz/>, oficiální webové stránky Úřadu pro zahraniční styky a informace zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

BALABÁN, Miloš, Jan DUCHEK a Libor STEJSKAL. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007, s. 241-242.

⁸⁸ § 51 z. č. 219/2000 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích

využití osob starších 18ti let ve svůj prospěch. Jak z povahy těchto zpravodajských služeb vyplývá, využívají i mezinárodní spolupráce s jinými státy a zpravodajskými službami, a to zejména v rámci smluvní dohody, se kterou dává souhlas vláda.

Tak jako u BIS, i pro ÚZSI schvaluje vláda Statut vymezující jeho vnitřní organizaci, jeho znění je ovšem taktéž veřejně nedostupné. Pro lepší činnost ÚZSI však navíc tento úřad dodržuje vlastní etický kodex⁸⁹, který zdůrazňuje zásadu zákonnosti a ústavnosti a další principy etiky lidského chování.

6.4 vojenské zpravodajství⁹⁰

Vojenské zpravodajství je ozbrojenou zpravodajskou službou České republiky a je součástí Ministerstva obrany, které jej také řídí⁹¹. Ve vedení Vojenského zpravodajství je taktéž ředitel, kterého jmenuje se souhlasem vlády ministr obrany, a to po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny příslušném ve věcech bezpečnosti a ministru obrany je ředitel také odpovědný.

Informace, které Vojenské zpravodajství zajišťuje, stanoví v §5, odst. 3 zákon o zpravodajských službách:

- informace mající původ v zahraničí, důležité pro obranu a bezpečnost ČR
- informace o zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany
- informace o záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany ČR
- informace o záměrech a činnostech ohrožujících utajované skutečnosti v oblasti obrany ČR.

V tomto výčtu informací, které VZ zabezpečuje, si lze všimnout zvláštní věci. Poslední tři jmenované informace lze považovat za součást zpravodajství defenzivního neboli kontrarozvědky, zatímco prvně jmenovaná patří do oblasti ofenzivy a rozvědky. Dochází tak k paradoxní situaci, kdy jedna zpravodajská služba vykonává činnost

⁸⁹ dostupný na <http://www.uzsi.cz/cz/eticky-kodex.html> [2013-11-30]

⁹⁰ <http://www.vzcr.cz/static/Static/Detail.aspx>, oficiální webové stránky Vojenského zpravodajství
zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství
zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

BALABÁN, Miloš, Jan DUCHEK a Libor STEJSKAL. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007, s. 233-236.

POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 85-86.

⁹¹ §16, odst. 2, písm. e) z. č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky

dvojího druhu, která bývá běžně oddělována, ale v zákoně to není nijak rozlišeno, tudíž lze veškeré dostupné zpravodajské prostředky použít v obou postupech (což může být problém, protože se liší postup v rámci státu a v zahraničí). A druhým případem kolize je znovu prvně jmenovaný tip informace „mající původ v zahraničí, důležité pro obranu a bezpečnost ČR“. Když se totiž podíváme zpátky k ÚZSI a definici §5, odst. 2 zákona o zpravodajských službách, zjistíme, že je takřka stejná, zejména co se týče pojmu „bezpečnost“⁹². Vzniká tak překrytí kompetencí dvou rozdílných zpravodajských služeb, což může způsobovat neshody právě v oblasti působnosti.

Na Vojenské zpravodajství (stejně tak jako i na ostatní zpravodajské služby) se z velké části vztahuje zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti spolu s nařízením vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznamy utajovaných informací (viz. obrázek č. 2 na konci této podkapitoly). Tyto právní předpisy tak vysvětlují, proč se zpravodajské služby považují za tajné a také proč jim není umožněno zveřejňovat veškeré informace o svém fungování. Stupně utajení se liší podle závažnosti vyrazení na vyhrazené, důvěrné, tajné a přísně tajné. Do této sféry spadají například i již zmiňované Statuty zpravodajských služeb, který vydala vláda i pro Vojenské zpravodajství, ale ani obsah tohoto Statutu nikde nenajdeme. Podobně je to např. i s dohodami, které mezi sebou uzavírají zpravodajské služby v rámci spolupráce.

Druhy zvláštních zpravodajských prostředků k získávání informací Vojenským zpravodajstvím jsou stejné jako u BIS (zpravodajská technika, krycí doklady a prostředky, sledování osob a věcí) a i způsob jejich využití je definován v zákoně o VZ takřka stejně. Nebylo by to ovšem Vojenské zpravodajství, aby zde něco nesedělo, dalším zvláštním ustanovením je § 16, odst. 4 zákona o VZ, který se týká využívání osob jednajících ve prospěch vojenského zpravodajství. První tři odstavce tohoto paragrafu jsou obsahově a téměř i doslovně stejné, jako paralelní úprava v zákoně o BIS. V zákoně o BIS však chybí právě čtvrtý odstavec, který opravňuje Vojenské zpravodajství k vedení evidence osob jednajících v jeho prospěch pouze po dobu plnění úkolu, kdy po splnění úkolu se musí údaje z této evidence zničit. Nevím, jaký měl být záměr zákonodárce, ale na první pohled toto ustanovení vybízí k jeho zneužití. Jestliže

⁹² „ÚZSI **zabezpečuje informace mající původ v zahraničí, důležité pro bezpečnost** a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů **České republiky**“ vs. „VZ **zabezpečuje informace mající původ v zahraničí, důležité pro obranu a bezpečnost ČR**“

si Vojenské zpravodajství zřizuje bezpečnostní archiv⁹³ k trvalému zachování informací, nevidím důvod, proč by z něj zrovna informace o osobách jednajících ve prospěch zpravodajství měly být vyřazeny nebo z jakého důvodu má toto nařízení Vojenské zpravodajství, ale BIS ne.

Další z kontroverzních momentů Vojenského zpravodajství je speciální útvar, který je jeho součástí a je jím **601. skupina speciálních sil generála Moravce**. Tato jednotka je jedinou speciální silou Armády ČR, která je ovšem řazena pod působnost právě Vojenského zpravodajství a Ministerstva obrany. Spojitost s Armádou ČR není náhodná, stačí se podívat na úkoly těchto speciálních sil. Prvním posláním je speciální průzkum a zpravodajská činnost, pod čímž bychom si měli představit to, že tato jednotka poskytuje strategické informace, které by mohly být potřebné při případných vojenských operacích nebo jiných vojenských rozhodnutích. Dalšími funkcemi jsou ofenzivní činnost, kdy dochází k útočným operacím, které mají za cíl eliminaci protivníka, získání informací, materiálu nebo osoby (prováděno např. způsobem léčky, přepadnutí apod.) a poslední je podpora a vliv, což zahrnuje velkou škálu postupů na podporu zájmových objektů a jejich ovlivňování- jako příklad speciální síly uvádí výcvik speciálních složek afghánských bezpečnostních sil. Určité kvazizpravodajské činnosti bychom v působnosti těchto sil jistě našli, nicméně je nad míru jasné, že svou povahou se jedná hlavně o orgán výkonný, který několikrát působil na zahraničních misích například v Iráku a Afghánistánu. Velkým problémem zde je, že zpravodajské služby demokratických států striktně oddělují funkci informační a výkonnou (proto také několikrát zmiňované rozlišení Policie a zpravodajských služeb) a v tomto případě dochází k porušení této zásady. Otázka oddělení 601. skupiny speciálních sil jistě není bezvýznamná, její řešení navrhuji například i experti v rámci Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM⁹⁴ .⁹⁵

⁹³ § 20, odst. 3 z. č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

⁹⁴ *Policy Paper*, text napsaný v rámci projektu Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM „Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v České republice: Pracovní panel k reformní agendě“.

K formulaci tohoto textu přispěla pracovní skupina ve složení: Oldřich Černý, Ivan Gabal, Taťána Holečková, David Koutecký, Jan Ruml, Jan Schneider, Jiří Schneider, Andor Šándor, Petr Zeman, Karel Zetocha. Dostupné na http://www.europeum.org/doc/pdf/PP_Europeum.pdf [2013-11-30], s. 6

⁹⁵ <http://www.601skss.cz/>, oficiální webové stránky 601. skupiny speciálních sil.

Seznam utajovaných informací v oblasti působnosti zpravodajských služeb České republiky

Pořadové číslo	Informace	Stupeň utajení
1.	Formy, metody, zásady a směrnice pro zpravodajskou činnost	V - PT
2.	Administrativní pomůcky k evidenci utajovaných informací	V - T
3.	Plány zpravodajské činnosti	V - PT
4.	Vyhodnocení a výstupy zpravodajské činnosti	V - PT
5.	Bezpečnostní rozbor a bezpečnostní opatření k ochraně důležitých zájmů České republiky	V - PT
6.	Finanční zabezpečení, evidence a doklady, rozbor hospodaření	V - T
7.	Organizační struktura	V - T
8.	Stanovené údaje o formách, metodách, prostředcích a výsledcích činnosti, včetně příslušné dokumentace, vzniklé do 31.12.1992 z činnosti zpravodajských služeb, popř. jiných bezpečnostních orgánů státu	V - D
9.	Dislokace a ochrana stanovených organizačních částí zpravodajské služby	V - PT
10.	Plány přípravy a příprava příslušníků zpravodajské služby a osob tvořících zpravodajské struktury	V - T
11.	Zpravodajské a specifické prostředky, včetně jejich ochrany	V - PT
12.	Údaje o stanovených informačních zdrojích	V - PT
13.	Plány realizace, průběh a výsledky stanovených zpravodajských činností	V - PT
14.	Organizace spojení, informační systémy	V - PT
15.	Evidence vedené za účelem plnění úkolů v působnosti zpravodajské služby	V - PT
16.	Spolupráce se zpravodajskými službami cizí moci	V - PT
17.	Příslušnost stanovených osob ke zpravodajské službě	V - PT
18.	Personální a bezpečnostní evidence zpravodajské služby	V - PT
19.	Materiálně technické zabezpečení, evidence a doklady, výzkum a vývoj	V - T

Obrázek 2- seznam utajovaných informací v oblasti působnosti zpravodajských služeb ČR⁹⁶

Odpovědnost za činnost všech tří výše zmíněných zpravodajských služeb nese vláda, která je zároveň koordinátorem jejich činností. Vzhledem k tomu, že zpravodajské služby spadají do sféry bezpečnosti státu, je k projednávání zpravodajských záležitostí pověřena Bezpečnostní rada státu, které byl pro tyto účely usnesením vlády č. 423 ze dne 3. května 2000 zřízen stálý pracovní orgán- *Výbor pro zpravodajskou činnost*. Tento výbor se řídí svým Statutem, který vydala vláda svým usnesením⁹⁷ a dle něj výbor nevyvíjí samostatně žádnou zpravodajskou činnost, nýbrž koordinuje činnost zpravodajských služeb a plánuje opatření k zajištění zpravodajské činnosti a dále zabezpečuje spolupráci státních orgánů, které získávají, shromažďují a vyhodnocují informace nezbytné pro zajištění bezpečnosti ČR. Osazenstvo výboru je složeno z 8 členů, jimiž jsou zástupci vlády a zpravodajských služeb, konkrétně předseda vlády, který je i předsedou výboru, místopředsedy jsou místopředseda vlády a ministr vnitra a mezi další členy patří ministr zahraničních věcí a obrany, ředitelé BIS, ÚZSI a Vojenského zpravodajství a vedoucí Úřadu vlády ČR. Výbor se schází dle potřeby, avšak minimálně jednou za tři měsíce. V souvislosti s ve světě narůstajícími teroristickými hrozbami přijala vláda usnesení o koordinaci činnosti zpravodajských

⁹⁶ Zdroj: Příloha č. 18 k nařízení vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznam utajovaných informací

⁹⁷ Usnesení vlády č. 813 ze dne 22. srpna 2001

služeb ČR při vyhodnocování informací důležitých pro bezpečnost ČR se zvláštním zaměřením na boj proti terorismu⁹⁸, které stanovuje, že místem pro soustředování a vyhodnocování informací se zaměřením na boj proti terorismu je Bezpečnostní informační služba a ÚZSI s Vojenským zpravodajstvím veškeré takové informace neprodleně předávají právě BIS, které zároveň poskytnou nezbytnou součinnost. BIS pak získané informace reprodukuje předsedovi vlády.⁹⁹

6.5 Kontrola zpravodajských služeb v ČR

Kontrola zpravodajských služeb v ČR se dělí stejně jako ve světě na vnitřní a vnější. Vnitřní kontrola je prováděna orgány uvnitř zpravodajských služeb, kdežto kontrola vnější orgány odlišnými od zpravodajských služeb.

6.5.1 Vnitřní kontrola

Vnitřní kontrola v rámci zpravodajských služeb spadá pod působnost organizačních složek zpravodajských služeb. Smyslem této kontroly je zejména snaha zamezit činnostem, které nejsou v souladu s postavením a fungováním zpravodajské služby. Mezi takové aktivity patří například zabránění ohrožení bezpečnosti, úniku informací, porušování vnitřních předpisů a podobně. Podstatné je, že nejde pouze o zjišťování a řešení již nastalých situací, ale hlavně o předcházení výskytu těchto nedostatků. Na konkrétní vnitřní kontrolní orgány se můžeme podívat např. u BIS. BIS vyjmenovává jako své kontrolní orgány *inspekci, odbor vnitřní bezpečnosti a skupinu interního auditu*. Do kompetencí *inspekce* patří zejména odhalování a vyšetřování přestupků a trestných činů BIS, což jí dává oprávnění pracovat jako policejní orgán a tedy získávat a zajišťovat důkazy, vyšetřovat a přímo spolupracovat s policií. Zároveň také vyřizuje stížnosti občanů na práci BIS. Pokud inspekce odhalí nějaký trestný čin, předá celou věc po vlastním prošetření státnímu zástupci. Do jejich pravomocí však spadá i běžná kontrola činnosti BIS, jakou je používání zpravodajské techniky, dopravních prostředků atd. *Odbor vnitřní bezpečnosti* dle svého názvu chrání vnitřní bezpečnost BIS, která by mohla být ohrožena například cizími zpravodajskými službami a dále se zaměřuje na

⁹⁸ Usnesení vlády č. 1060 ze dne 13. září 2006

⁹⁹ POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012, s. 89-91.

prověřování činnosti příslušníků BIS, kteří jsou zapojeni do aktivit ochrany BIS. *Skupina interního auditu* pak kontroluje finanční záležitosti BIS a její působení je ovlivněno zákonem o finanční kontrole ve veřejné správě č. 320/2001 Sb.¹⁰⁰

6.5.2 Parlamentní kontrola¹⁰¹

Tento typ kontroly již spadá pod kontrolu vnější a její existence je pro všechny zpravodajské služby zakotvena v zákoně o zpravodajských službách¹⁰², který zároveň říká, že rozsah a způsob parlamentní kontroly stanoví zvláštní zákon. Souhrnný zákon, který by upravoval parlamentní kontrolu zpravodajských služeb obecně, však dosud nebyl vytvořen, proto se parlamentní kontrola řídí ustanoveními zákonů o BIS a o Vojenském zpravodajství¹⁰³, které ukládají, že si Poslanecká sněmovna za účelem kontrolní činnosti těchto služeb zřídí zvláštní sedmičlenné kontrolní orgány, které se budou skládat pouze z poslanců. Organizační členění Poslanecké sněmovny je koncipováno tak, že existuje Výbor pro bezpečnost, který v sobě zahrnuje Podvýbor pro zpravodajské služby a dále existují jednotlivé komise pro kontrolu BIS a Vojenského zpravodajství. Tyto dva zvláštní kontrolní orgány zjednodušeně řečeno dohlíží na dodržování práv a svobod občanů při činnostech těchto služeb. ÚZSI svůj zvláštní kontrolní orgán nemá, což ovšem neznamená, že by se na něj nevztahovala žádná kontrola- Parlament například schvaluje rozpočet ÚZSI, který je součástí Ministerstva vnitra a poslanci Parlamentu mají právo interpelací vůči členům vlády (v tomto případě vůči ministru vnitra). Návrhy na zřízení zvláštního kontrolního orgánu i pro ÚZSI spolu s vytvořením speciálního zákona upravujícího fungování této služby se objevují, k jejich schválení však dosud nedošlo.

¹⁰⁰ <http://www.bis.cz/vnitri-kontrola.html> [2013-12-01]

¹⁰¹ MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 305-309.

ZETOCHA, Karel. *Parlamentní kontrola zpravodajských služeb*. Text napsaný v rámci projektu Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM „Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v ČR: Pracovní panel k reformní agendě“, 2008. Dostupné na: http://www.europeum.org/doc/pdf/Karel_Zetocha_skupinall.pdf.

SYLLOVÁ, Jindřiška. Právní úprava parlamentních kontrolních mechanismů vůči zpravodajským službám v ČR (1990-2002). In: PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002, s. 90-95.

zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

zákon č. 154/1994 Sb., o BIS

zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

¹⁰² §12 z. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

¹⁰³ část třetí zákona č. 154/1994 Sb., o BIS

část pátá zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

Zvláštní zákony o BIS a VZ jinak stanovují práva a povinnosti členů kontrolního orgánu. Členové kontrolního orgánu mají oprávnění vstupovat do objektů těchto zpravodajských služeb v doprovodu ředitele nebo jím pověřeného příslušníka služby. Ředitel poté předkládá ke kontrole statut, návrh rozpočtu, písemná zadání úkolů, podklady potřebné ke kontrole plnění rozpočtu a vnitřní předpisy zpravodajské služby a na vyžádání kontrolního orgánu musí dále předložit zprávu o činnosti a použití zpravodajských prostředků a další zprávy o konkrétních počtech použitých prostředků, výčet je přesně uveden v ustanoveních zákonů o BIS a VZ¹⁰⁴. Kontrolní orgán však nesmí zasahovat do personálních pravomocí vedoucích příslušníků obou zpravodajských služeb. V případě, že má kontrolní orgán podezření, že došlo k porušení základních práv a svobod občanů nebo došlo k vyzrazení utajovaných informací Vojenského zpravodajství, může požádat ředitele služby o vyjádření a pokud při své činnosti zjistí porušení zákona, oznámí to řediteli a Nejvyššímu státnímu zástupci, v případě Vojenského zpravodajství i ministru obrany. Zároveň má kontrolní orgán povinnost zachování mlčenlivosti o zjištěných informacích, která se však nevztahuje na případy podání oznámení v rámci dosažení účelu kontroly stanoveného zákonem.

Kromě aktivní kontroly prostřednictvím zvláštních kontrolních orgánů Poslanecké sněmovny, má Poslanecká sněmovna i další kompetence, které s kontrolou souvisí, i když nejsou přímo upraveny v ustanoveních o parlamentní kontrole. Mezi takové patří část zákona o zpravodajských službách, věnovaná informacím poskytovaným Poslanecké sněmovně o činnosti zpravodajských služeb (§§14-16)- Poslanecká sněmovna má tedy právo být vládou informována o činnosti zpravodajských služeb. Za určitý zvláštní typ kontroly lze považovat i roli Parlamentu při jmenování ředitelů zpravodajských služeb. Ředitelé BIS a Vojenského zpravodajství jsou dle zákona o zpravodajských službách (§4) jmenováni vládou (BIS) či ministrem obrany (VZ) a to po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny. I přes tyto kompetence v oblasti kontroly se však v případě Parlamentu jedná spíše o formální typ kontroly, velký počet informací týkajících se zpravodajských služeb má jistý stupeň utajení, proto kromě těch zákonem jmenovaných, nemůže ředitel zpravodajské služby uvolnit další informace a zároveň, i kdyby tuto pravomoc měl, v případě Parlamentu se nejedná o příliš důvěryhodný orgán, protože není zaručena dostatečná ochrana zjištěných informací. Problémem je míněno to, že Parlament má velký počet komisí a osob, které se v oblasti bezpečnosti a

¹⁰⁴ §19 z. č. 154/1994 Sb., o BIS
§22 z. č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

zpravodajských služeb pohybují, a navíc je před případným postihem chrání poslanecká imunita. Nicméně i kdyby se Parlament k více potřebným informacím o zpravodajských službách dostal, nejednalo by se o nezávislý zdroj informací a informace by byly prakticky neověřitelné.

6.5.3 Vládní kontrola

Kontrola zpravodajských služeb vládou je dána zákonem o zpravodajských službách, ve kterém, jak již bylo dříve zmíněno, stojí, že „za činnost zpravodajských služeb odpovídá a koordinuje ji vláda“¹⁰⁵. Vláda tedy provádí kontrolu již tím, že zpravodajským službám zadává úkoly. Pro účely vykonávání těchto pravomocí si vláda zřídila stálý Výbor pro zpravodajskou činnost, o kterém bylo podrobněji pojednáno již výše. Za další typ vládní kontroly lze považovat i povinnost zpravodajských služeb podávat vládě jednou ročně (a kdykoliv na požádání) zprávy o své činnosti¹⁰⁶, což platí obdobně i o podávání zpráv prezidentu republiky.

6.5.4 Soudní kontrola

Kontrolu nad dodržováním právních předpisů při činnosti zpravodajských služeb provádí v určitém smyslu i soudy. Jde například o kontrolu při používání zpravodajské techniky. BIS ani Vojenské zpravodajství nesmí využít zpravodajské techniky, pokud k tomu nemají předchozí písemné povolení předsedy senátu Vrchního soudu. Ten o povolení rozhodne bezodkladně a vydá ho pouze na nezbytně nutnou dobu (max. 3 měsíce, u VZ lze o další 3 měsíce prodloužit), přičemž ho může v průběhu i odejmout. Povolení ve svém textu obsahuje popis druhu použité zpravodajské techniky, dobu trvání povolení, identifikační údaje o osobě, vůči které má být technika použita, případně telefonní číslo odposlouchané stanice, je-li známo, tak i místo použití a na závěr odůvodnění udělení povolení.¹⁰⁷

¹⁰⁵ §7 z. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

¹⁰⁶ §8, odst. 1 z. č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách

¹⁰⁷ §§ 9, 10 a 11 z. č. 154/1994 Sb., o BIS

§§ 9, 10 a 11 z. č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

Soudy dále řeší případy, kdy dojde ze strany zpravodajských služeb k porušení právních předpisů, o čemž rozhodne nezávislý soud.¹⁰⁸

Jako konkrétní případ kontroly zpravodajských služeb mohu uvést např. **nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3038/07**, ze dne 29.02.2008, týkající se odposlechů telefonních hovorů. Stěžovatelka tvrdila, že došlo k porušení jejích základních práv – práva na spravedlivý proces a práva na ochranu soukromí podle Listiny základních práv a svobod. Podkladem pro toto tvrzení byla skutečnost, že bylo zahájeno trestní stíhání proti stěžovatelce, a to na základě odposlechů, které provedlo Vojenské obranné zpravodajství (zrušené v roce 2005). Soud uvedl, že odposlechy nelze v trestním řízení použít jako důkazy, protože jsou prováděny v rámci činnosti zpravodajské služby, což je řízení zcela odlišné od trestního a zároveň se řídí i jinými právními předpisy. Odposlechy byly také primárně určeny k jinému účelu, než jako důkazního prostředku v trestním řízení, přičemž v tomto případě byly poté použity dokonce jako stěžejní podklad pro zahájení trestního řízení a ani nebylo stěžovatelce umožněno do spisu nahlédnout, čímž došlo k porušení práva být trestně stíhána jen způsobem stanoveným zákonem (čl. 8, odst. 2 Listiny). Důkazní prostředky pro trestní řízení lze pořizovat jen na základě a v mezích trestního řádu a jsou pro ně stanovené jiné požadavky než pro získávání informací pro zpravodajské účely. Dále došlo ze strany Vojenského obranného zpravodajství k neoprávněnému uvolnění odposlechů, které měly být použity pouze pro potřeby dané zpravodajské služby, nikoliv k projednání v trestním řízení, kde byly navíc uvedeny v trestním spisu, který se týkal i mnoha jiných obviněných, což ještě zvýšilo množství osob, které měly k těmto informacím přístup. Tímto došlo k porušení práva na ochranu soukromí (čl. 13 Listiny) a soud nařídil odstranění a likvidaci informací o odposlechu ze spisu.¹⁰⁹

6.5.5 Další druhy kontroly¹¹⁰

Kontrola zpravodajských služeb může probíhat i na jiných úrovních, než jsou ty běžné typu parlamentní, vládní nebo soudní. Další ze specifických kontrol je kontrola hospodářská, u které však cílem kontroly není přímo zpravodajská činnost, nýbrž

¹⁰⁸ MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 312.

¹⁰⁹ ÚS: *Odposlech získaný dle zpravodajských služeb*, dostupné na:

http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=16&id_article=251313&csum=306af177 [2014-01-28]

¹¹⁰ MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 309, 310, 312, 313.

hospodaření zpravodajských služeb se státním majetkem a plnění státního rozpočtu. Tato kontrola probíhá na základě zákona o finanční kontrole a prostřednictvím Ministerstva financí, Nejvyššího kontrolního úřadu a případně Ministerstva vnitra u ÚZSI a Ministerstva obrany u Vojenského zpravodajství.¹¹¹

Laickým způsobem mohou zpravodajské služby kontrolovat i samotní občané. Informace běžní lidé získávají zejména z médií, které mají v tomto případě velký význam, mnohdy až negativní, protože mohou podávat zkreslené informace, nebo občané čerpají z jiných veřejně dostupných zdrojů, jimiž jsou například webové stránky zpravodajských služeb či různé zprávy a vyjádření vedení. Avšak mnoho prostředků směřujících k nápravě nedostatků občané nemají. Mohou podávat stížnosti či podněty přímo zpravodajským službám, které na ně musí reagovat, což odráží i fakt, že zpravodajské služby jsou součástí moci veřejné, tudíž slouží právě svým občanům. Anebo mohou využít Listinou¹¹² zakotveného petičního práva. Každý má právo obracet se na státní orgány se žádostmi, návrhy či stížnostmi ve věcech veřejného nebo společného zájmu, avšak daná věc musí spadat do působnosti dožadovaného orgánu. Konkrétní podobu peticí upravuje zákon o právu petičním č. 85/1990 Sb. Zpravodajské služby jsou povinny petici posoudit a do 30ti dní na ní odpovědět.

Vojenské zpravodajství navíc spadá ještě pod zvláštní kontrolu specifických orgánů, jimiž je např. Národní bezpečnostní úřad nebo Severoatlantická aliance (NATO), kde se ovšem nejedná o kontroly pravidelné, ale za určitým účelem (ad hoc). Dohled nad Vojenským zpravodajstvím provádí jako nadřízený orgán i Ministerstvo obrany, neobvyklé však je, že ač se jedná o vztah v rámci stejné organizační jednotky, není tato kontrola považována za vnitřní, nýbrž vnější.

Zvláštností kontroly českých zpravodajských služeb je to, že jsou vyňaty z kontroly, která by se běžně na veřejné orgány vztahovala. Působnost Veřejné ochránce práv se tak nevztahuje mimo jiné i na zpravodajské služby ČR¹¹³ nebo je omezen výkon práv podle informačního zákona¹¹⁴, kterého se nepoužije při poskytování informací, které jsou v souladu s právními předpisy označeny za utajované nebo se týkají plnění úkolů zpravodajských služeb. Neznamena to však, že jsou zpravodajské služby z působnosti tohoto zákona vyjmuty úplně, jedná se totiž o stále o státní orgány.

¹¹¹ <http://www.uzsi.cz/cz/kdo-nas-kontroluje.html> [2013-12-02]

¹¹² čl. 18 usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

¹¹³ §1, odst. 7 z. č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv

¹¹⁴ §7 a §11, odst. 4, písm. c) z. č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

7 ZPRAVODAJSKÉ SLUŽBY VE SVĚTĚ

7.1 Spojené státy americké¹¹⁵

System zpravodajských služeb ve Spojených státech je organizačně velmi rozsáhlý, což je vzhledem k velikosti a postavení tohoto státu adekvátní. Status USA, jakožto jedné z velmocí světa, nepřímou určí, že zpravodajské služby této země jsou celosvětově obávanou organizací, jejíž činnost má takřka neomezené zdroje informací a díky tomu i velmi dobrý přehled o dění a aktivitách všech zemí světa. Přestože se Spojené státy snaží většinu informací o svých zpravodajských službách utajovat a navenek jejich činnost obhajovat a usměrňovat do zákonných mezí, není tajemstvím, že kolem těchto institucí existuje mnoho otazníků a je vcelku jisté, že skutečný rozsah jejich aktivit by nejednoho člověka šokoval.

Zpravodajské služby obecně jsou ve Spojených státech zákonem upraveny v tzv. *National Security Act of 1947 (Zákon o národní bezpečnosti)*, v části třetí¹¹⁶, kde jsou zároveň vyjmenovány všechny existující vládní zpravodajské služby na území Spojených států. Další podstatnou právní úpravou týkající se zpravodajských služeb je i tzv. *Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA)* z roku 1978, který předepisuje postupy při fyzickém a elektronickém odposlouchávání/sledování a sběru zahraničních zpravodajských informací, pocházejících od zahraničních mocí a jejich agentů. *FISA* doplnil v roce 2001 tzv. *USA Patriot Act*, který byl vydán v návaznosti na útoky z 11. září 2001 za účelem sjednocování a posilování Ameriky poskytováním vhodných pomůcek potřebných pro stíhání a bránění terorismu. Toto nařízení se stalo velmi kontroverzním zejména z toho důvodu, že posílilo pravomoci amerických vládních agentur, což se nedotklo pouze oblastí boje proti terorismu, ale i běžných občanů. Fungování zpravodajských služeb, stejně tak jako veškeré zpravodajské aktivity se řídí dekretem prezidenta, který vydává jako tzv. *Executive Order*, v tomto případě č. 12333

¹¹⁵ <http://www.intelligence.gov/> [2013-12-03], oficiální webové stránky amerických zpravodajských služeb

<http://www.dni.gov/index.php> [2013-12-03], oficiální webové stránky *Intelligence Community*

<http://www.whitehouse.gov/> [2013-12-03], oficiální webové stránky Bílého Domu

¹¹⁶ *National Security Act of 1947*, Section 3, dostupné na:
<http://www.intelligence.senate.gov/nsaact1947.pdf>

z roku 1981. A dále mají samozřejmě jednotlivé zpravodajské služby své vlastní právní předpisy, včetně těch interních (např. *The Central Intelligence Agency Act of 1949*).¹¹⁷

Od postavení zpravodajských služeb u nás, potažmo v kontinentálním právním systému, se postavení těch amerických poněkud liší, a to nejen v existenci velkého množství organizačních složek. Podstata zpravodajských služeb je všude stejná, tudíž i v USA je jejich cílem získávání informací potřebných k zajišťování bezpečnosti Spojených států, také pracují podle tzv. zpravodajského cyklu a proto je možné pozorovat rozdíly spíše v postavení, řízení a kontrole. Spojené státy fungují na principu anglo-amerického právního systému, přičemž USA se i v rámci tohoto systému zvláště definují. Co je podstatné v souvislosti se zpravodajskými službami je postavení prezidenta Spojených států, který má velký počet pravomocí, což je ve světě spíše ojedinělým jevem. Spojené státy tedy stojí na prezidentském systému, kdy má prezident velice silné postavení v zemi. Konkrétně ve Spojených státech je prezident hlavou moci výkonné, která je striktně oddělena od moci zákonodárné a vše, co spadá pod moc výkonnou, je podřízeno prezidentovi, který zároveň jmenuje i členy vlády a ostatní úředníky. Post prezidenta je prakticky neotřesitelný, jelikož je chráněn imunitami, nepodléhá žádnému projevení důvěry a prakticky jediným prostředkem k jeho sesazení je tzv. *Impeachment*, ke kterému je příslušná Sněmovna reprezentantů (k takovému odvolání však bylo přistoupeno pouze párkrát v historii).

Zpravodajské služby Spojených států v celé své organizační struktuře tedy taktéž spadají pod působnost prezidenta, který je tak nejvýše postaveným orgánem nad zpravodajskými službami. Celý systém zpravodajských služeb v USA je označován jako tzv. *Intelligence Community* (zpravodajské společenství). Na vrcholu tohoto společenství stojí *Director of National Intelligence*, tedy ředitel národního zpravodajství, který řídí zpravodajské služby, zabezpečuje jejich chod, řídí výměnu informací, podporuje spolupráci a plní další vedoucí úkoly, které povedou k posílení fungování zpravodajských služeb. Toto společenství zpravodajských služeb má včetně ředitelství celkem 17 členů, jimiž jsou konkrétní zpravodajské služby, které dle svého zaměření zasahují do všech oblastí, ze kterých je možné čerpat zpravodajské informace. Mezi hlavní cíle zpravodajských služeb patří boj proti terorismu, proti šíření chemických, biologických, radiologických a nukleárních zbraní, proti chemickým a

¹¹⁷ STEINHART, Amit. *Political Control over Civilian Intelligence Organizations in the Age of Internet*. Disertační práce, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, 2010, s. 37. Dostupné na: http://www.transborderviolence.net/&files/Political_Control_over_Civilian_Intelligence_Organizations.pdf

biologickým válkám, proti útokům na informační infrastrukturu, který se soustředí zejména na útoky skrze internet, které nazývá jako „*hactivism*“ (kombinace hackerství¹¹⁸ a politického aktivismu), dále proti šíření omamných látek a v neposlední řadě proti kontrarozvědčným činnostem, které by ohrožovaly Spojené státy.

Organizace společenství zpravodajských služeb je poměrně komplikovaná, díky množství orgánů, i přesto se však pokusím její základní rozvětvení nastínit. Jak již bylo řečeno, společenství řídí ředitel. Ten má k ruce tzv. *National Intelligence Council*, což je národní rada pro zpravodajskou činnost, která podporuje postavení ředitele a zároveň se zabývá dlouhodobými strategickými analýzami. Součástí vedení je také soubor úřadů, které se liší podle objektů zájmu, příkladně existuje úřad zabývající se záležitostmi finančními, technologickými, občanskoprávními, bezpečnostními a strategickými a podobně. K dispozici jsou i specializovaná centra, jako národní protiteroristické centrum, národní centrum proti šíření nebezpečných zbraní a další.

Nyní už se dostávám ke konkrétním zpravodajským službám, kterých je 16. Zpravodajské služby lze dělit zejména podle pole působnosti, do kterého spadají. CIA je jedinou nezávislou zpravodajskou službou, která má samostatné postavení, všechny ostatní spadají pod ministerstva.

Ministerstvo obrany:

- *Defense Intelligence Agency (DIA)*- Obranná zpravodajská agentura, která je hlavní zpravodajskou službou, poskytující zahraniční vojenské zpravodajství, důležité zejména pro vojenské plánování a operace.
- *National Geospatial-Intelligence Agency (NGA)*- Národní geoprostorová zpravodajská agentura, působící v oblasti geografie, která se také podílí na humanitárních snahách, jakými je pomoc při povodních, požárech a udržování míru.
- *National Reconnaissance Office (NRO)*- Národní průzkumný úřad činný v různých oblastech, varuje před potencionálními problematickými místy po celém světě, pomáhá plánovat vojenské operace a monitoruje různá prostředí.
- *Air Force Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Agency (AFISRA)*- Agentura leteckého zpravodajství, dohledu a průzkumu funguje v souvislosti s letectvím, kterému zajišťuje v rámci zpravodajství politiku, dohled a vedení,

¹¹⁸ nabourávání se do systémů

organizuje, vybavuje, trénuje a představuje síly působící ve zpravodajství a průzkumu.

- ***Army Intelligence and Security Command (INSCOM)***- Armádní zpravodajství a bezpečnostní velení funguje zejména pro potřeby zpravodajských aktivit „Ministerstva armády“ a je zodpovědné za formulaci politiky, plánování, programování, rozpočet, management, dohled nad personálem, hodnocení a dozor obecně.
- ***Marine Corps Intelligence Activity (MCIA)***- aktivity zpravodajství jednotek námořnictva vytváří taktické a provozní zpravodajství pro podporu situace na bojovém poli a starají se o fungování zpravodajství v rámci jednotek námořnictva.
- ***Office of Naval Intelligence (ONI)***- úřad pro námořní zpravodajství je hlavním poskytovatelem námořního zpravodajství námořnictva Spojených států (*U. S. Navy*).

Ministerstvo energetiky:

- ***Office of Intelligence and Counterintelligence (OICI)***- úřad rozvědky a kontrarozvědky zajišťuje informace v rámci ministerstva energetiky a sbírá i údaje týkající se národních laboratoří, které se zabývají nukleárními zbraněmi, nukleární energií, radioaktivním odpadem a energetickou bezpečností.

Ministerstvo vnitřní bezpečnosti:

- ***Office of Intelligence and Analysis (I&A)***- úřad pro zpravodajství a analýzu ministerstva pro vnitřní bezpečnost slouží k získávání informací k identifikaci a vyhodnocování současných a budoucích hrozeb USA.
- ***Coast Guard Intelligence (CGI)***- zpravodajská služba pobřežní stráže. Pobřežní stráž má zodpovědnost za ochranu občanů proti ohrožení z oblasti moře, chrání Spojené státy před nebezpečími pocházejícími z oblasti moře a zároveň chrání moře samotné. V rámci této činnosti využívá vlastní zpravodajské služby, která tak sbírá informace, které by mohly přispět k plánování operací a rozhodování.

Ministerstvo spravedlnosti:

- *Federal Bureau of Investigation, National Security Branch (FBI/NSB)*- Federální úřad pro vyšetřování působí jako kontrarozvědka a zároveň vyšetřuje trestné činnosti, které zasahují do několika států USA najednou nebo jsou velmi závažné
- *Drug Enforcement Administration, Office of National Security Intelligence (DEA/ONSI)*- řízení drogového vymáhání vynucuje a kontroluje zákony a jiné právní úpravy Spojených států a úřad pro národní bezpečnostní zpravodajství se snaží o snížení produkce drog, chrání národní bezpečnost a bojuje proti globálnímu terorismu.

Ministerstvo zahraničí:

- *Bureau of Intelligence and Research (INR)*- úřad pro zpravodajství a výzkum podává ministerstvu zahraničí analýzy světového vývoje, zahraničních záležitostí, diplomatického zpravodajství a dalších zahraničních aktivit.

Ministerstvo financí:

- *Office of Terrorism and Financial Intelligence (TFI)*- úřad pro terorismus a finanční zpravodajství pracuje s informacemi pro ministerstvo financí a stará se o cíle spjaté s ochranou finančního systému proti nezákonnému použití, konfliktním škodícím národům, teroristickým pomahačům, šíření zbraní hromadného ničení, praní peněz, drogovým dealerům a dalším hrozbám národní bezpečnosti.

Zvlášť bych se nyní chtěla krátce věnovat i *CIA* a *NSA*, které jsem od ostatních oddělila z toho důvodu, že se jedná o dvě nejpodstatnější zpravodajské služby Spojených států a jejich činnost je zásadní.

*Central Intelligence Agency (CIA)*¹¹⁹, jakožto ústřední zpravodajská služba Spojených států není součástí žádného ministerstva či jiného orgánu, jedná se o samostatnou zpravodajskou službu působící v celosvětovém měřítku. Primárním úkolem *CIA* je sběr, analýza, hodnocení a rozšiřování zahraničních informací pro prezidenta Spojených států a nejvyšší politické představitele zajišťující bezpečnost země, kteří pak získaná zjištění

¹¹⁹ <https://www.cia.gov/index.html> [2013-12-03], oficiální webové stránky *CIA*

využívají při tvorbě rozhodnutí týkajících se národní bezpečnosti. *CIA* se dělí na čtyři zvláštní články, které se každý zaměřují na specifickou činnost. *The National Clandestine Service (NCS)* je službou, která tajně sbírá zahraniční informace, primárně lidských zdrojů (HUMINT). *Directorate of Intelligence (DI)* je vedení zpravodajství, které analyzuje informace z jakýchkoliv zdrojů a zpracovává je do zpráv a dokumentů, které se týkají klíčových zpravodajských témat. *Directorate of Science and Technology* získává zejména informace, které se později využívají k řešení využívajícím inovativních vědeckých, inženýrských a technických prostředků. A *Directorate of Support* je služba, která podporuje mise *CIA* a to například v oblastech finančního řízení, zdravotních služeb, logistiky, bezpečnosti personálu, technologií nebo zařízení. Mimo toto rozdělení má *CIA* k dispozici další řadu pracovních skupin a to i zahraničních.

CIA se také rozhodla, že některé poznatky, které získala během svým výzvědných akcí, využije k veřejným vzdělávacím účelům a založila tak tzv. *World Factbook*, což je periodikum vycházející již od roku 1980, které obsahuje všeobecné informace týkající se takřka všech zemí světa. V této „knize faktů“ lze nalézt údaje jak geografického, demografického, statistického, ekonomického či jiného charakteru, obsahuje také mapy různého druhu nebo seznam vlajek. *World Factbook* je zároveň běžně přístupný veřejnosti a to na internetových stránkách *CIA*¹²⁰.

Co se týče odpovědnosti, tak má ředitel *CIA* povinnost podávat zprávy o činnosti řediteli národního zpravodajského společenství a dále komunikuje i s Kongresem a Bílým domem. Kongres zároveň prostřednictvím speciálních výborů provádí kontrolu nad *CIA*.

CIA je díky svým zpravodajským akcím velmi kontroverzním subjektem, zejména na mezinárodní scéně. Již mnohokrát se potýkala a stále potýká s nařčeními z porušování základních práv a svobod, ale je velmi složité a téměř nemožné získat jakékoliv důkazy, jejichž hodnota by byla taková, že by *CIA* usvědčila. K určitým postihům by zřejmě muselo dojít i v mezinárodním měřítku, protože vládnou tendence, kdy si Spojené státy za činností tajných služeb stojí a jen tak nepřipustí případné pochybení.

¹²⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [2013-12-04]

*National Security Agency (NSA)*¹²¹ je národní bezpečnostní agentura, která nemá samostatné postavení, ale spadá pod působnost ministerstva obrany. *NSA* zajišťuje sběr informací zahraničního původu, při kterém využívá vysoce specifických prostředků, zejména, ale nejen, kryptologického¹²² charakteru. Kromě rozborů činností zahraničních rozvědek také chrání informační systémy vlády Spojených států. Co dělá *NSA* specifickou zpravodajskou službou je to, že má oprávnění využívat těch nejcitlivějších zpravodajských prostředků, jakými je odposlech, otevírání e-mailových schránek a podobně. Ke kontrole činnosti *NSA* a zejména dodržování lidských práv a svobod je v rámci *NSA* zřízen úřad inspektora (*Office of the Inspector General*), způsob výkonu jeho funkce však může být polemizován, vzhledem k tomu, že i v rámci *NSA* dochází k porušování práv. Čerstvým důkazem tohoto tvrzení je vyžazení tajných informací týkajících se amerických tajných služeb jejich bývalým zaměstnancem Edwardem Snowdenem, který mimo jiné odhalil i do té doby tajný projekt PRISM, který analyzoval data poskytnutá internetovými firmami Microsoft, Google, Yahoo nebo Facebook, k čemuž se americká vláda přiznala. Aféře způsobené Edwardem Snowdenem se budu podrobněji věnovat později. Nicméně i *NSA* je považována za jednu z nejutajovanějších zpravodajských služeb, tudíž je nemožné získat podrobnější a věrohodné informace o její činnosti.

Zajímavostí je, že Spojené státy striktně rozlišují mezi pojmem zpravodajství a zpravodajské služby a pojmem tajné služby, popř. tajné akce. Mnohdy se tyto pojmy zaměňují, ovšem USA definují tajné akce jako aktivity americké vlády k ovlivňování politických, ekonomických nebo vojenských podmínek v zahraničí, kde je žádoucí, aby role vládních orgánů nebyla známá veřejnosti, ale nezahrnuje to tradiční rozvědné a kontrarozvědné činnosti, diplomacii atd.¹²³

¹²¹ <http://www.nsa.gov/index.shtml> [2013-12-03], oficiální webové stránky *NSA*

¹²² kryptologie= šifrování

¹²³ MANGET, Frederic F. *Intelligence and the rise of judicial intervention: Another system of oversight*. Studies in intelligence, CIA: 2008. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/96unclass/manget.htm> [2014-01-25]

7.2 Kontrola zpravodajských služeb USA¹²⁴

Jako v každé demokratické zemi, i v USA je prakticky nutností, aby existoval kontrolní systém, který by vykonával nad zpravodajskými službami dozor. Podobně jako i u nás a jinde ve světě, hlavní kontrola je zastávána ze strany exekutivy a legislativy. Jak již bylo dříve řečeno, nejvyšší postavení v rámci moci výkonné v USA má prezident, který vlastně vede dozor nad celou exekutivou a veškeré tajné činnosti musí být podrobeny jeho souhlasu. Prezident USA má v rámci svého pomocného Výkonného úřadu (*Executive Office of the President*) k dispozici i Poradní orgán pro zpravodajství (*President's Intelligence Advisory Board*), který radí prezidentovi v otázkách kvality a adekvátnosti sběru informací, dále ohledně jejich analýzy, odhadů, kontrarozvědky a dalších zpravodajských aktivit. Zároveň pomáhá prezidentovi posuzovat legalitu zahraničních zpravodajských aktivit.

Dalším specializovaným kontrolním orgánem je Úřad generálního inspektora (*Office of the Inspector General*). Tento úřad se dělí na mnoho dalších Úřadů generálního inspektora, které spadají pod jednotlivá ministerstva a samostatné orgány federální vlády a ty se ještě dále člení, takže v celku úřadují tyto orgány na třech úrovních - federální, státní a místní. Generální inspektor provádí v rámci zpravodajských služeb inspekce, audity a vyšetřování, která mají vést k ujištění se, že služby respektují ústavní práva, ostatní právní předpisy a nařízení.

Kontrolu zpravodajských služeb ve Spojených státech provádí i další orgány, jakými je např. Národní bezpečnostní rada (*National Security Council*) nebo samotné ministerstvo obrany, které k tomu má zvláštní program.

Legislativní kontrola má naopak na rozdíl od té české daleko větší pravomoci a nejedná se pouze o formální dohled. Zajímavé je také to, že se kontrolní činnost legislativy a exekutivy v USA velmi často překrývá, což mnohdy způsobuje dohady na obou stranách. Nicméně i tak má jistě exekutiva v této oblasti převahu nad legislativou,

¹²⁴ NĚMEC, Jan a Václav ŠTĚRBA. *Struktura tajných služeb a jejich parlamentní kontrola ve vybraných zemích*. S. 26 a 27. Srovnávací studie Parlamentního institutu č. 3057, určená pro poslance a senátory Parlamentu ČR, dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=1&t=36>.

HALCHIN, Elaine L. *Congressional Oversight of Intelligence: Current Structure and Alternatives*. Report for the Congressional Research Service, 2012. Dostupné na <http://www.fas.org/sgp/crs/intel/RL32525.pdf>
ROSENBAUGH, Eric and Aki PERITZ. "Congressional Oversight of the Intelligence Community." In Memorandum, "Confrontation or Collaboration? Congress and the Intelligence Community," Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, July 2009. Dostupné na: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/19146/congressional_oversight_of_the_intelligence_community.html.

protože Bílý dům může omezovat vliv Kongresu v oblasti národní bezpečnosti a zpravodajských služeb a zároveň může regulovat přísun informací do Kongresu, čímž rozhoduje o tom, co se dostane k očím Kongresu a co ne, tudíž nemusí být Kongres plně informován o aktivitách zpravodajských služeb. I přesto je však Kongresu dána kontrolní pravomoc, kdy hlavním úkolem je dohled nad rozpočtem, kvalitou analýz, legalitou činnosti a neúspěchy zpravodajství. Dvěma výbory, kterým je tato funkce udělena jsou v rámci Kongresu *Stálý zvláštní výbor Sněmovny reprezentantů pro zpravodajství* (*Permanent Select Committee on Intelligence of the House of Representatives*) a *Zvláštní Senátní výbor pro zpravodajství* (*Select Committee on Intelligence of the Senate*).

Co se týče právní úpravy kontroly zpravodajských služeb, nejpodstatnějšími předpisy jsou tzv. *Hughes-Ryan Act* (1974), který doplnil *Foreign Assistance Act* z roku 1961 a stanovil, že má prezident Spojených států povinnost informovat jeden nebo více kongresních výborů o všech tajných operacích CIA, a to v určité stanovené době. Tímto aktem tak byl zakotven dohled výborů v rámci Kongresu nad zpravodajskými službami, což přispělo k omezení počtu tajných operací. V roce 1980 byl tento akt doplněn novým, tzv. *Intelligence Oversight Act*, který dále stanovuje povinnost samotných vládních zpravodajských služeb informovat o tajných akcích *Stálý zvláštní výbor Sněmovny pro zpravodajství* a *Zvláštní Senátní výbor pro zpravodajství*, které tak budou plně a neustále informovány o činnosti zpravodajských služeb, včetně jejich předpokládaných aktivit.

Další podstatná kontrola zpravodajských služeb probíhá ze strany soudů, v rámci soudního přezkumu rozsudků (*judicial review*) týkajících se zpravodajských služeb. Rozdíl mezi legislativní a soudní kontrolou je poměrně podstatný- legislativní kontrola není na rozdíl od té soudní limitovaná a zabývá se spíše politicky orientovanými otázkami, kdežto soudní kontrola je omezená ústavou a zákony a řeší pouze otázky právní.

Zpravodajské služby, a tím spíše ty americké, pracují v režimu utajení, který tak posiluje efektivitu jejich činnosti. Samotné utajení by tak mělo být taktéž efektivní, aby mělo nějaký smysl. Problém je ovšem v tom, že v západních demokraciích je utajování informací spíše nežádoucím prvkem, protože skrývání dat vlády a dalších správních orgánů může ničit legitimitu vládních institucí nebo může dokonce zakrývat porušování základních práv občanů. Celkově tak tajná činnost vládních orgánů tíhne k překračování

svých pravomocí, proti čemuž přispívá právě práce federálních soudů, které ve věcech utajení rozhodují a řeší tak sporné otázky. Nejčastěji v oblasti zpravodajských služeb řeší soudy spory, ve kterých se střetává vládní utajení a potřeba rychlých výkonných postupů se zavedenými právními principy individuálních práv, jimiž jsou například právo na spravedlivý proces, zákaz neoprávněného zadržení a prohlídek, práva týkající se soukromí nebo svoboda projevu a tisku.¹²⁵

Většina amerických soudních případů v sobě obsahuje nějaký prvek trestního práva a ani případy zpravodajských služeb nejsou výjimkou, jejich řešení je však zároveň komplikovanější s ohledem na již zmiňovaný režim utajení. V souvislosti s touto problematikou je třeba nastolit zvláštní režim, bylo by totiž nespravedlivé, kdyby mohly vládní orgány zadržovat zpravodajské informace týkající se kriminálního případu, které by za normálních okolností byly podle pravidel trestního řízení použity. Konkrétně řešil tento případ judikát Nejvyššího soudu *Brady v. Maryland*¹²⁶, kdy byl Brady spolu s Boblitem stíhán za vraždu. Brady přiznal, že byl do vraždy zapojen, ale tvrdil, že samotný akt vraždy spáchal Boblit. Žalující strana měla písemné vyjádření Boblita, ve kterém se přiznává k tomu, že vraždu spáchal on sám, nicméně tento důkaz zadržovala a nepostoupila soudu. Nejvyšší soud později v případě rozhodl, že zadržování zprošťujících důkazů narušuje řádný průběh řízení, kde jsou důkazy materiálem k posouzení viny a trestu, a dále rozhodl, že zadržované důkazy sice nemohly být pro obžalovaného zprošťující, ale jednalo se o materiál důležitý pro určení trestu, což postačuje. Podstatné pro zpravodajské služby je tedy skutečnost, že zprošťující důkazní materiál (ten, díky kterému lze důvodně předpokládat, že by rozhodnutí vypadalo jinak, pokud by byl u soudu předložen) musí být odhalen i v případě, že se týká pouze důkazů snižujících trestní sazbu. Toto rozhodnutí později dále rozvedlo i rozhodnutí v případě *Giglio v. United States*¹²⁷, ve kterém Nejvyšší soud uvedl, že porušení povinnosti žalující strany informovat soud o skutečnosti, že bylo svědkovi přislíbeno, že nebude stíhán výměnou za jeho svědectví, je pochybením v povinnosti předložit veškeré důkazní materiály, což porušuje řádný průběh řízení a je důvodem pro zahájení řízení

¹²⁵ MANGET, Frederic F. *Intelligence and the rise of judicial intervention: Another system of oversight*. Studies in intelligence, CIA: 2008. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/96unclass/manget.htm> [2014-01-25]

¹²⁶ *Brady v. Maryland*, 373 U.S. 83 (1963)

¹²⁷ *Giglio v. United States*, 405 U.S. 150 (1972)

nového. To samé platí i pro případ, kdy důkazy nebyly předloženy pouze z nedbalosti a ne úmyslně a zároveň nezáleží na režimu utajení daných informací.

V souvislosti s utajováním informací je třeba postupovat případ od případu, na jednu stranu jsou zpravodajské služby zbaveny povinnosti zatajování informací v trestních věcech, kdy se jedná o zprošťující důkazy, na stranu druhou mají soudy mimo jiné funkci ochraňovat určité instituty týkající se zpravodajských služeb, mezi něž patří např. i výsada státního tajemství (*State Secrets Privilege*). K tomuto tématu se vyjádřil také rozsudek ve věci *Halkin v. Helms*¹²⁸, kde šlo o to, že někdejší odpůrci války ve Vietnamu žalovali vedoucí představitele různých federálních zpravodajských služeb za porušování jejich ústavních a zákonných práv, konkrétně tvrdili, že NSA bez povolení na žádost jiného federálního orgánu shromažďuje jejich telegrafní, kabelové a telefonní komunikace. Správní orgány, vyzvané k tomu, aby se k dané věci vyjádřily, se odvolaly právě na výsadu státního tajemství, čímž došlo k prevenci odhalení, zda mezinárodní komunikace žalující strany byly ve skutečnosti získané NSA a rozšiřovány dalším zpravodajským službám, či nikoliv.

Soudy samozřejmě dozorují i nad tím, aby nedocházelo k porušování práv objektů zájmu zpravodajských služeb, zejména ve věcech sledování, svobody informací, zneužití pravomocí, svobody projevu a tisku apod. Příkladně mohu uvést případ týkající se sledování a odposlechnů zpravodajskými službami- *Olmstead v. United States*¹²⁹, ve kterém Nejvyšší soud rozhodoval o tom, zda použití odposlechnutých soukromých telefonních konverzací, získaných federálními agenty bez soudního povolení a následně použitých jako důkaz, způsobilo porušení práva obžalovaného. Obžalovaný odkazoval na 4. a 5. Dodatek ústavy, ale dle soudu nebyla tato práva tehdy porušena. Toto rozhodnutí však bylo později změněno a to konkrétně rozhodnutím v případě *Katz v. United States*¹³⁰ a bylo stanoveno, že státní úřady jsou oprávněny jednat pouze na základě zvláštního povolení k prohlídkám elektronického sledování. Zároveň byl v této souvislosti změněn 4. Dodatek ústavy proti bezdůvodnému prohledávání, zabavování a sběru informací, které je od té doby přípustné pouze na základě konkrétního povolení příslušného orgánu.

¹²⁸ *Halkin v. Helms*, 598 F.2d1 (D.C.Cir. 1978) a 690 F.2d 977 (D.C.Cir. 1982)

¹²⁹ *Olmstead v. United States*, 277 U.S. 438 (1928)

¹³⁰ *Katz v. United States*, 389 U.S. 347 (1967)

Jako poslední příklad fungování soudní kontroly zpravodajských služeb, bych ráda uvedla ten, týkající se zneužití pravomoci v případě *Birnbaum v. United States*¹³¹. Žaloba byla podána jednotlivci, jejichž dopisy do a ze Sovětského Svazu byly otevřeny a okopírovány CIA v rámci programu na otevírání pošty, který fungoval v letech 1953-1973. Žalující v této věci uspěli a bylo jim přisouzeno odškodnění ve výši 1000\$ každému, což bylo dále potvrzeno i v řízení o odvolání.

7.3 Případová studie- kauza Edward Snowden¹³²

Americké zpravodajské služby se nejednou během své historie potýkali s různými kauzami a aférami, které poukazovali na nezákonnost činnosti zpravodajských služeb a to zejména v oblasti lidských práv. V letošním roce (2013) se na světlo světa dostal další skandál světových rozměrů, který se jistě zaryje do paměti veřejnosti na dlouhou dobu. Na počátku června 2013 zveřejnil britský list *The Guardian*¹³³ tajnou informaci, že americká zpravodajská služba NSA shromažďuje telefonní nahrávky milionů uživatelů největší americké telekomunikační společnosti Verizon a den nato přišel americký deník *Washington post*¹³⁴ s další zprávou, která šla ještě dál a informuje o tom, že NSA a FBI získávají soukromé informace o uživateli přímo z devíti hlavních amerických internetových společností, jimiž jsou např. Google, Microsoft, Facebook, YouTube a další, čímž byla odhalena tajná operace PRISM, jejíž základy byly položeny již za prezidenta Bushe. Přestože zmíněné internetové společnosti tyto informace vyloučily s tím, že nemají ponětí o existenci PRISM (to, že nevěděly o konkrétní

¹³¹ *Birnbaum v. United States*, 588 F.2d 319 (1978)

¹³² Global surveillance disclosure (2013-present),

http://en.wikipedia.org/wiki/2013_mass_surveillance_disclosures [2014-01-26]

Přehled dosud zveřejněných informací o kauze Edwarda Snowdena (Timeline of Edward Snowden's revelations), <http://america.aljazeera.com/articles/multimedia/timeline-edward-snowden-revelations.html> [2014-01-26]

DEAN, John. *The Legal Story of the Year, and Next Year Too: Edward Snowden*. For Verdict, Justia, Dec. 27, 2013. Dostupné na:

<http://verdict.justia.com/2013/12/27/legal-story-year-next-year-edward-snowden> [2014-01-26]

BIGGINS, Brice. *Cyberspace, Espionage and the Fall of Treason*, JURIST- Dateline, July 17, 2013, <http://jurist.org/datetime/2013/07/brice-biggin-national-security.php>. [2014-01-26]

WELLS, Christina. *Edward Snowden, the Espionage Act and First Amendment Concerns*. JURIST-Forum, July 25, 2013, <http://jurist.org/forum/2013/07/christina-wells-snowden-espionage.php>. [2014-01-26]

¹³³ <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order>

¹³⁴ http://www.washingtonpost.com/investigations/us-intelligence-mining-data-from-nine-us-internet-companies-in-broad-secret-program/2013/06/06/3a0c0da8-cebf-11e2-8845-d970ccb04497_story.html?hpid=z1

operaci PRISM ještě neznamená, že zmíněné údaje tajným službám neposkytovaly), sám ředitel národního zpravodajství James R. Clapper získávání takových informací přiznal a zároveň veřejnost ujistil, že veškeré informace jsou použity pouze za účelem národní ochrany a celý projekt je tedy naprosto legální. Autoři článků zprvu nechtěli uvádět zdroj, který jim tyto informace poskytl, avšak zanedlouho vyšlo na povrch, že jejich původcem je Edward Snowden- bývalý technický poradce CIA a NSA, který tedy měl přístup k tajným informacím a svá tvrzení podložil PowerPointovou prezentací NSA, která obsahuje konkrétní informace o činnostech v rámci operace PRISM. Na veřejnost se ovšem dostalo daleko více informací například ohledně rozpočtu a financování činnosti zpravodajských služeb, které dosud nebyly známy a postupem času vyšlo najevo i to, že USA sleduje nejen informace běžných občanů, ale zejména vysoce postavených hodnostářů mnoha zemí. Co však bylo zarážející, že mezi sledované země patřily i spojenci Spojených států a státy Evropské unie. Sice bylo později deklarováno, že se tajné služby zaměřují hlavně na problematické cíle, jimiž je Čína, Rusko, Írán, Pákistán, Severní Korea a Afghánistán, většina zemí však byla silně pobouřena, zejména se vyzdvihovalo údajné odposlouchání telefonu německé kancléřky Angely Merkelové, která, jak sama uvedla, měla za to, že vztahy Německa a Spojených států jsou více než přátelské.¹³⁵

Nutno dodat, že Snowden¹³⁶ novináře kontaktoval sám ze své vlastní vůle a posléze se vyjádřil, že nechce skrývat svojí identitu a zároveň se necítí být vinen, protože, přestože si je vědom toho, jaké bude mít jeho jednání důsledky, nemohl žít s vědomím, jak americké zpravodajské služby porušují lidská práva, dělají si, co chtějí, mají neskutečnou moc v oblasti získávání informací a nikdo se tím nezabývá. Jeho názor je tedy takový, že tím, kdo páchá kriminální zločiny, není on, ale Spojené státy. Ještě než došlo k zveřejnění prvních článků, stihl Snowden odcestovat mimo státy do Hong Kongu, čímž začalo vyjednávání o jeho dalších krocích. Spojené státy se samozřejmě snažily o jeho návrat do vlasti, čímž by ho dostaly pod kontrolu, avšak Snowden věděl moc dobře, že k tomu nesmí dojít, proto začal žádat o azyl v různých zemích světa, až nakonec se rozhodl pro Rusko, kde mu byl udělen azyl na omezenou dobu jednoho roku. Na výběr nakonec vlastně ani moc neměl a ve finále musel spoléhat na to, že ruský azyl získá, protože v rámci svých přesunů ustanul na moskevském letišti, odkud nemohl odcestovat, protože mu byla Spojenými státy pozastavena platnost pasu (čehož

¹³⁵ <http://www.spiegel.de/politik/ausland/nsa-fuehrt-deutschland-als-spionageziel-a-915871.html>

¹³⁶ <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/nsa-whistleblower-edward-snowden-why>

USA jakožto legálního prostředku mohou využít, pokud se jedná o zvláště závažné případy). Tím, že Rusko nevydalo Snowdena do Spojených států, se rusko-americké vztahy poněkud pošramotily, avšak Snowden se obhájí Všeobecnou deklarací lidských práv, konkrétně článkem 14¹³⁷, který říká, že: „Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.“

Nicméně ani poskytnutí azylu nemohlo bránit Spojeným státům k vznesení obvinění na Snowdena. Učinil tak agent *FBI*, který podal kriminální stížnost, která prohlašuje, že došlo k porušení ustanovení týkajících se krádeže vládního majetku, neoprávněného poskytnutí informací národní obrany a záměrné poskytnutí tajných zpravodajských informací neoprávněné osobě, kdy za každý z činů hrozí až desetileté vězení. Pokud se na celou věc podíváme z právního hlediska, není zcela určité, zda je Snowden v daných bodech vinen či nikoliv. Zastánci jeho donášectví se snaží nacházet různé aspekty na jeho obranu. Jednou z nich je například fakt, že v tomto případě by měla být tedy za nepřítel, jemuž byly vyzrazeny tajné informace, považována americká veřejnost, která byla cílem, jemuž měla být odhalena skutečnost, že jí jejich vlastní vláda sleduje. Ustanovení o záměrném poskytnutí tajných zpravodajských informací neoprávněné osobě¹³⁸ již ve svém názvu počítá s existencí neoprávněné osoby, které byly tajné informace poskytnuty. V tomto případě bude muset soud dokázat, zda je tou neoprávněnou osobou redaktor novin, jemuž byly informace poskytnuty za účelem jejich reprodukce veřejnosti, čímž se může označení „neoprávněná osoba“ přesunout na samotnou veřejnost. Další nejasnost vyvstává u ustanovení o neoprávněném poskytnutí informací národní obrany¹³⁹, které vyžaduje skutečnost, že neoprávněně poskytnuté informace mohly být využity k poškození Spojených států nebo jako výhoda zahraničních národů. Podle toho, jak se v rozhovorech Snowden vyjádřil, jeho úmyslem bylo pouze informovat americkou veřejnost o údajně protiprávních vládních aktivitách, nikoliv poskytnutí informací cizím státům. Problémem však je, že ač byly jeho záměry čisté, toto konkrétní ustanovení ve svém znění nepočítá s případným záměrem donášče, což se již potvrdilo v předchozích případech (např. *United States v. Morison*), tudíž je čin vykonán již samotným záměrným přenosem uvedených informací, nehledě na to, jak chvályhodné úmysly za tím stály. Podstatné tak ve vyšetřování bude dokázat, zda odhalení sběru informací společnosti Verizon a operace PRISM poškodilo Spojené

¹³⁷ článek 14, odst. 1 *Všeobecné deklarace lidských práv OSN*

¹³⁸ 18 U.S.Code, § 798(a)(3)

¹³⁹ 18 U.S.Code, §793 (d)

státy nebo napomohlo nějakým jiným zahraničním národům. Zkušenosti minulých let však dokazují, že např. když do novin unikla informace o odposlouchávání telefonu Usámy bin Ládina, tak jej okamžitě přestal používat, což ztížilo získání dalších podstatných zpráv k boji proti terorismu.¹⁴⁰

Je více než jasné, že z celé situace se Snowden vyvléci nedokáže a pokud vůbec někdy bude souzen, tak bez trestu neodejde, navíc proti udělení nižších trestních sazeb mluví i rozhodnutí v jiných případech, kdy např. bývalý voják Bradley Manning byl v srpnu 2013 odsouzen za poskytnutí tajných vojenských informací *WikiLeaks* ke 35 letům vězení¹⁴¹. Edward Snowden se vyjádřil¹⁴² tak, že není šance, aby se za současné situace dobrovolně vrátil na území Spojených států, protože by neměl zajištěné právo ke spravedlivému procesu a nehodlá být souzen podle sto let starého zákona, který navíc nikdy nebyl zamýšlen pro použití proti osobám pracujícím ve veřejném zájmu a zakazuje obhajobu veřejného zájmu. Jediné řešení dle jeho názoru tedy je, aby Kongres změnil tzv. *Whistleblower Protection Act*, což by mohlo zaručit spravedlivý průběh procesu se Snowdenem. Zajímavé však bude sledovat, jak se Spojené státy postaví k řešení situace sledování vlastních obyvatel a zda se nějakým způsobem změní pravomoci amerických zpravodajských služeb nebo se zostří jejich kontrola.

Z etického hlediska je bezpochyby jasné, že tím, kdo porušuje lidská práva, jsou Spojené státy, a i když se mohou hájit tím, že se snaží chránit bezpečnost své země, jsou určité hranice, které by se neměly překračovat. Jestliže zpravodajské služby sledují běžné občany USA, jedná se bezpochyby o porušování základních lidských práv a svobod, nicméně se dá ještě částečně obhájit zájem na zajištění vnitřní bezpečnosti státu a navíc většina získaných informací bude nepotřebná, tudíž se běžní občané nemusí obávat toho, že se jejich soukromé údaje dostanou na veřejnost (což i přesto samozřejmě není omluvou nebo důvodem pro porušování zákona). Větší problémy z mezinárodního hlediska však představují právě odposlechy vysokých představitelů států, se kterými nejsou USA v žádném konfliktu, ba naopak. Tím si Spojené státy

¹⁴⁰TUNG, Yin. *Is Edward Snowden Guilty of US Espionage Charges?*, JURIST - Forum, Jul. 15, 2013,

<http://jurist.org/forum/2013/07/tung-yin-edward-snowden.php>

CAMPOS, Paul. *Legal analysis: How strong is the government's case against Snowden?*, SALON, Jun. 24, 2013. Dostupné na:

http://www.salon.com/2013/06/24/legal_analysis_how_strong_is_the_governments_case_against_snowden/

¹⁴¹<http://www.theguardian.com/world/2013/aug/21/bradley-manning-35-years-prison-wikileaks-sentence>

¹⁴²Live Q&A with Edward Snowden: 23rd January 2014. Dostupné na:

<http://www.freesnowden.is/asksnowden.html> [2014-01-26]

snížují vlastní důvěryhodnost, což může ovlivnit případné další spolupráce s cizími státy. Snowden se snažil na tyto skutečnosti upozornit, už jen z tohoto je však jasné, že cíleným adresátem tedy nebyli pouze občané Spojených států, jinak by totiž zřejmě vynechal informace o sledování ostatních států a už vůbec by nejdříve neoslovil redaktora britských novin, nýbrž amerických. I když mnozí Snowdena považují za hrdinu, který se postavil Spojeným státům, je nutné si uvědomit, že zákony porušil, tudíž by zato měl nést nějakou zodpovědnost. Už jen skutečnost, že pracoval pro tajné služby, do kterých když člověk vstupuje, musí složit přísahu o tom, že bude zachovávat mlčenlivost, je jasným pochybením. Co se mu však upřít nemůže je, že vypustil do světa zajímavé informace a z mnoha zdrojů se ozývá, že co bylo dosud zveřejněno, je jen špička ledovce, tudíž bude velice zajímavé sledovat, jaká odhalení přinese příště. „Cena“ osoby Edwarda Snowdena stoupla hlavně v očích zahraničních států, které tak jistě využijí nově zjištěných poznatků a zaujmou k nim vlastní postoje.

7.4 Izrael¹⁴³

Izrael jsem si jako další příklad pro zpravodajské služby ve světě vybrala z toho důvodu, že se jedná o poměrně specifickou zemi jak způsobem svého vzniku, svým charakterem či územím, tak zejména její zpravodajské služby jsou ve světě známým pojmem. Izrael, jakožto samostatný stát, patří spíše k zemím mladšího charakteru, založen byl až v roce 1948 na území britského protektorátu a je bezpochyby zajímavým příkladem, neboť se jedná o jediný židovský stát na světě, byl vytvořen na území Palestiny, což dodnes zejména arabské státy nemohou přenést přes srdce a Izrael si tak musel projít bezpočtem konfliktů a válek, přičemž dohady panují do nynějška. Co se týče právní kultury, podle které Izrael funguje, jedná se o jakýsi mix několika různých typů právních kultur. Současný právní systém je složen z pozůstatků osmanského práva,

¹⁴³ RAVIV, Dan a Yossi MELMAN. *Izraelské tajné služby*. Praha: Themis, 1999, s. 11.

KUPERWASSER, Yosef. *Lessons from Israel's intelligence reforms*. The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, 2007. Dostupné na:

http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2007/10/intelligence%20kuperwasser/10_in_telligence_kuperwasser.pdf [2013-12-06]

General Security Service Law, 5762-2002 (Izrael). Dostupné na:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/GeneralSecurityServicesLaw.pdf>.

STEINHART, Amit. *Political Control over Civilian Intelligence Organizations in the Age of Internet*.

Disertační práce, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, 2010, s. 141-161. Dostupné na:

http://www.transborderviolence.net/&files/Political_Control_over_Civilian_Intelligence_Organizations.pdf

kteřé v zemi platilo až do roku 1917, dále britského mandátního práva, které v sobě obsahuje velký soubor anglického zvykového práva, najdeme zde i prvky židovského náboženského práva a některé znaky dalších právních systémů. Převažujícími faktory jsou však systém nezávislého zákonodárství a precedenčního práva, které se vyvíjí od roku 1948. Izrael nemá psanou ústavu, ale základy státu jsou stanoveny v 11 tzv. základních zákonech (*Basic Laws*), které dohromady tvoří určitou formu ústavy.¹⁴⁴

Zpravodajské služby v Izraeli společně působí v rámci tzv. Izraelského zpravodajského společenství, které však na rozdíl od Spojených států, vzhledem k velikosti Izraele, nemá tak rozsáhlou organizaci. V Izraeli existují celkem tři hlavní zpravodajské služby, které se zaměřují na různou činnost. Jsou jimi *Mosad*, *Šin Bet* a *Aman*. Zpravodajskou činností se však zabývají i jiné instituce, například specializované oddělení Izraelské policie nebo Centrum pro politický výzkum, což je zpravodajská služba ministerstva zahraničí. Na rozdíl od Spojených států chybí v Izraeli (stejně tak jako v ČR) určité národní centrum pro zpravodajské služby, které by se zabývalo zpravodajskými službami jako celkem a bylo nadřazené všem národním zpravodajským službám.

Mosad- neboli celým názvem Institut pro výzvědné a zvláštní operace je izraelská rozvědná služba, která získává informace za hranicemi státu, podobností by se dala přirovnat např. k americké *CIA*. Základními cíli této zpravodajské služby je shromažďování tajných informací za hranicemi Izraele, prevence vývoje a pořízování neobvyklých zbraní nepřátelskými státy, prevence teroristických útoků proti izraelským cílům v zahraničí, vyvíjení a udržování speciálních diplomatických a jiných tajných vztahů, vytváření strategického, politického a operačního zpravodajství, plánování a uskutečňování speciálních operací za izraelskými hranicemi a poslední velmi zvláštní funkcí je i zajišťování imigrace Židů do Izraele ze zemí, kde je zakázána činnost tzv. *Aliyah*¹⁴⁵ agentur a ochrana židovských komunit. *Mosad* se zodpovídá přímo premiérovi, *Kneset*, jakožto zákonodárný orgán není pověřen jeho odpovědností.¹⁴⁶

¹⁴⁴ <http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/THE%20STATE-%20The%20Law%20of%20the%20Land.aspx> [2013-12-06], oficiální webové stránky izraelského ministerstva zahraničních věcí

¹⁴⁵ *Aliyah*, neboli „vzestup“, je pojem označující imigraci Židů z diaspor (oblastí, kam byli Židé nuceni emigrovat) zpátky do Izraele.

¹⁴⁶ <http://www.mossad.gov.il/Eng/AboutUs.aspx> [2013-12-06], oficiální webové stránky *Mossadu*

Šin Bet/Šabak je vnitřní zpravodajskou službou, tedy chrání bezpečnost státu (včetně Izraelem okupovaných území), odhaluje teroristické snahy, vyslýchá podezřelé z terorismu, zajišťuje zpravodajství pro protiteroristické operace na území Západního břehu Jordánu a Pásma Gazy, dále provádí kontrašpionáž, osobní ochranu vysoce postavených veřejných osob, zabezpečuje důležitou infrastrukturu a vládní budovy a také ochraňuje izraelské aerolinky a zahraniční velvyslanectví. Svou organizací *Šin Bet* zahrnuje různé specializované orgány, například oddělení pro arabské a nearabské záležitosti, pro bezpečnost, vyšetřování, techniku atd. Stejně tak jako *Mosad*, není ani *Šin Bet* odpovědný *Knesetu* ani Ministerstvu obrany, nýbrž předsedovi vlády.¹⁴⁷

Aman je vojenskou zpravodajskou službou Izraelských obranných sil, avšak nespadá pod žádnou z jejich jednotek a je nezávislá. Misí *Amanu* je dodávat vládě a obranným silám zpravodajská varování během válečného stavu a o protiizraelských teroristických operacích. Aby bylo bezpečnostním jednotkám umožněno chránit Izrael proti hrozbám, musí využívat mnoha zdrojů a přísně sledovat teroristické aktivity a vývoje v arabských zemích, stejně tak jako využívat celosvětových technologických pokroků. Do okruhu působnosti *Amanu* patří zejména zhodnocování zpravodajských informací pro bezpečnostní účely a vojenské plánování, provádí vojenskou cenzuru, mapování a další vojensky založené zpravodajské činnosti. Svou organizací se *Aman* dělí na různé jednotky, např. jednotky letectva, námořnictva či jednotky rozdělené podle území (severní, jižní, střední, domácí fronta) a mnoho dalších. Jak již bylo řečeno, *Aman* funguje v rámci Izraelských obranných sil a je tak podřízen jejich Generálnímu štábu. Obranné síly jsou součástí ministerstva obrany, tudíž i *Aman* se zodpovídá právě ministru obrany.¹⁴⁸

¹⁴⁷ <http://www.shabak.gov.il/English/about/Pages/default.aspx> [2013-12-06], oficiální webové stránky *Šin Betu*

¹⁴⁸ <http://www.idfblog.com/about-the-idf/idf-units/intelligence/> [2013-12-06]
<http://www.globalsecurity.org/intell/world/israel/aman.htm> [2013-12-06]

7.5 Kontrola zpravodajských služeb Izraele¹⁴⁹

Co se týče kontroly prováděné na izraelských zpravodajských službách, je její výkon svěřen *Knesetu*, který tak zastává parlamentní kontrolu. *Kneset* si v rámci *Výboru pro zahraniční vztahy a obranu* zřizuje také *Podvýbor pro tajné služby*, který se celou problematikou zabývá. Tento podvýbor je však zákonem zavázán, že nebude veřejnosti poskytovat žádné informace o zpravodajských službách, stejně tak jako o jednáních, která vede v tajnosti. Zpravodajské služby musí podvýboru poskytovat zprávy o své činnosti, avšak faktické pravomoci podvýboru jsou jen minimální a do činnosti služeb téměř nezasahují.¹⁵⁰

Kontrola mocí výkonnou je svěřena předsedovi vlády, který jí však nečiní sám, ale po projednání s řediteli zpravodajských služeb jmenuje jejich zvláštní kontrolory (*Security Comptroller*), kteří provádí kontrolu podle kontrolního zákona (*Auditing Law*). Zároveň existuje obdoba těchto kontrolorů na státní úrovni, kdy je jím tzv. státní kontrolor (*State Comptroller*¹⁵¹), který je nezávislý na vládě a zodpovídá pouze *Knesetu*. Jeho hlavní funkcí je kontrola zákonnosti, pravidelnosti, efektivity, ekonomiky a etického chování veřejných institucí. Kontroly jsou prováděny jak průběžně, tak nárazově a vztahují se na veškerá ministerstva, ozbrojené síly a bezpečnostní služby, místní vládní úřady a všechny společnosti, podniky nebo organizace, které jsou řízeny státem. Státní kontrolor má i funkci ombudsmana, kterému veřejnost může posílat své stížnosti na činnost vládních složek státu.

Izrael má od roku 1999 k dispozici také Národní bezpečnostní radu, která je stálým pracovním orgánem vlády a jejího předsedy. Bezpečnostní rada má na starosti problematiku bezpečnosti státu, ale není zaměřená na činnost zpravodajských služeb, ani nemá pravomoc vyhodnocovat závěry těchto služeb, nicméně tematika bezpečnosti bez pochyby zahrnuje i činnost zpravodajskou, tudíž v určitých případech může dohlížet

¹⁴⁹ STEINHART, Amit. *Political Control over Civilian Intelligence Organizations in the Age of Internet*. Disertační práce, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, 2010, s. 162-167. Dostupné na: http://www.transborderviolence.net/&files/Political_Control_over_Civilian_Intelligence_Organizations.pdf.

SCHMIDT, K. Wolbert a Ula POPPE, Wolfgang KRIEGER, Helmut MÜLLER-ENBERS. *Geheimhaltung und Transparenz: Demokratische Kontrolle der Geheimdienste im internationalen Vergleich*. Berlin: LIT Verlag, 2007, s. 294-297.

¹⁵⁰ NĚMEC, Jan a Václav ŠTĚRBA. *Struktura tajných služeb a jejich parlamentní kontrola ve vybraných zemích*. S. 15. Srovnávací studie Parlamentního institutu č. 3057, určená pro poslance a senátory Parlamentu ČR, dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=1&t=36>.

¹⁵¹ *Basic Law: The State Comptroller*, dostupné na: http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic9_eng.htm [2013-12-06]

i na určité prvky, které jsou spjaté se zpravodajskými službami, a zároveň připravuje vládní diskuze, do kterých tato témata mohou být také zahrnuta. Obsah činnosti Národní bezpečnostní rady je však v utajení před veřejností.

Dalším typem kontroly zpravodajských služeb je velmi podstatná kontrola ze strany soudů, které mají možnost rozhodovat o konkrétních případech, které by se mohly týkat překročení pravomocí zpravodajských služeb. Soudy mají vlastně v rámci kontroly poslední slovo a definitivně rozhodují, zda došlo k porušení právních předpisů či nikoliv a jaké to bude mít následky. Vzhledem k tomu, že se jedná o soudy nezávislé, rozhodují vždy ve prospěch práva a posuzují skutečnosti ze všech pohledů, čímž by měla být zajištěna spravedlnost daného nálezu, nelze tedy v žádném případě říci, že by jakožto státní orgány rozhodovaly pouze ve prospěch státu a ne občanů. Případů, ve kterých se soudy zabývaly otázkou zpravodajských služeb, není v Izraeli málo, konkrétně mohu uvést např. rozhodnutí ve věcech *Barzilai v. Government of Israel* nebo *Public Committee against Torture in Israel et al. [PCATI] v Government of Israel et al.*, které budu podrobněji rozebírat v následující kapitole v rámci aféry autobusu 300.

Vzhledem k tomu, že se i izraelské zpravodajské služby potýkaly s mnoha aférami a bylo odhaleno, že se nechovají podle demokratických zásad, nýbrž se svými prostředky blížily spíše režimům totalitním, bylo nutné tyto situace aktivně řešit, proto bylo během historie Izraele krátkodobě založeno několik komisí, které se zabývali vyšetřováním těchto kauz.

7.6 Případová studie- Aféra autobusu číslo 300¹⁵²

Izraelské zpravodajské služby jsou jedněmi z těch, které se ve světě „proslavily“ právě svými aférami, kterých rozhodně nebylo málo. Izrael jistě nikdy nebyl a stále není v jednoduché pozici, jakožto jediný židovský stát v arabské oblasti, který navíc zabral palestinské území. V takové situaci bezpochyby není jednoduché bojovat za svá práva a území a Izrael bohužel mnohdy použil prostředky nedemokratického charakteru k dosažení svých cílů a očividně porušoval lidská práva. Je bezesporu těžké nastolit určitý neutrální stav v zemi, která se dělí na dva nepřátelené tábory, přičemž jeden z nich má navrch ve všech oblastech. Musí být jistě ubíjející dovolávat se spravedlnosti

¹⁵² BLACK, Ian a Benny MORRIS. *Mossad- Izraelské tajné války*. Brno: Bonus A, 1995, s. 422-430.
RAVIV, Dan a Yossi MELMAN. *Izraelské tajné služby*. Praha: Themis, 1999, s. 305-326.
KRIEGER, Wolfgang. *Dějiny tajných služeb*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 289.

například u soudů, které mají formálně sloužit celému státu bez rozdílu, avšak je veden stranou „protivníka“. Toto jsou oblasti, ve kterých se Izrael bude muset neustále zdokonalovat, i když s postupem času se situace jistě zlepšila, stále se nenachází v bodě, kdy by si byli všichni občané bez rozdílu rovni.

Z historie jsem si jako příklad pochybení izraelských tajných služeb vybrala ten, který ve své době odstartoval celou sérii dalších skandálů a zároveň ovlivnil následné směřování zpravodajských služeb, u kterých tím došlo k jistým změnám.

Celý incident vyvrcholil na základě skutečností, které se staly 12. dubna 1984. Šlo o to, že čtyři palestínští mladíci nastoupili v Tel Avivu do pravidelné linky autobusu č. 300 a během jízdy se ho za pomoci výhružných prostředků zmocnili za účelem okamžitého propuštění 500 palestinských vězňů. Veřejné složky se o tomto útoku dozvěděly poměrně rychle, jelikož v autobuse byla přítomna těhotná žena, která byla propuštěna a mohla tak okamžitě zkontaktovat policii. Policie jednala bez čekání a prostřelením pneumatik autobus zastavila na osamoceném místě, které bylo velmi hbitě obsazeno příslušníky protiteroristického komanda, které jen čekalo na příkazy. Mezi vedoucími postavami nechyběl náčelník štábu, generálporučík, další vysoce postavení generálové a ani ředitel *Šin Betu* spolu s dalšími vedoucími příslušníky. Podstatná v tomto případě byla hlavně přítomnost velkého počtu novinářů a fotografů, díky kterým ve finále došlo k odhalení skandálního postupu veřejných složek. Jakmile došlo k zásahu jednotek a zajištění autobusu, na místě byli dva z únosců z těsné blízkosti zastřeleni a zbylí dva násilím odvedeni a fyzicky týráni. Vše proběhlo před očima novinářů, proto bylo zvláštní, že ráno vydaly ozbrojené síly prohlášení o incidentu, ve kterém však nebyla ani zmínka o obětech na životech ze strany únosců. Tuto informaci však zanedlouho poskytlo rozhlasové zpravodajství informující o dvou zabitých a dvou zadržených únoscích, k čemuž se mluvčí obranných sil vyjádřil tak, že dva teroristé byli zabiti na místě útoku a zbylí dva zemřeli na cestě do nemocnice. Tyto postupné dezinformace vyvolaly okamžitý zájem o vysvětlení celé situace a zároveň podezření, že druzí dva útočníci byli po zadržení úmyslně zabiti izraelskými jednotkami. Přes zapírání šéfa *Šin Betu* bylo později zjištěno, že teroristé zemřeli násilnou smrtí. *Šin Bet* se v čele s ředitelem Shalomem snažil veškerou vinu shodit na ozbrojené síly a zejména brigádního generála Mordechaje, což se nakonec z důvodu nedostatečných důkazů nepodařilo a všichni obvinění byli viny disciplinárním soudem zproštěni. Pochybnosti o řediteli *Šin Betu* však neustávaly a byl vyvíjen nátlak na jeho odstoupení, překvapivě nejvíce ze strany jeho zástupce Hazaka. Když ani zapojení premiéra Šimona Perese

nevedlo k odvolání Shaloma, rozhodl se Hazak vynést celou věc mimo *Šin Bet* a informoval o situaci státního žalobce. Na jaře 1986 již o aféře věděl celý Izrael a kolovaly informace o rezignaci několika vysokých důstojníků *Šin Betu* v souvislosti s utajovanými zprávami ohledně únosu autobusu 300, což vygradovalo zjištěním, že došlo k trestnímu stíhání Shaloma, který byl obviněn ze zatajování informací o zabití teroristů v případě autobusu č. 300 (známého také pod označením *Kav 300*), ovlivňování svědků a falšování důkazů. Celou situaci ovlivnila i skutečnost, že v té době měl velké ambice premiér Peres, který usiloval o vytvoření Vlády národní jednoty, tudíž v žádném případě nepotřeboval jakékoliv skandály a snažil se celou věc zamést pod koberec. Shalom však i přesto musel později ze své funkce odstoupit. Následný vývoj po neskutečných tahanicích mezi Shalomem a Peresem byl takový, že všichni v kauze obvinění, včetně Shaloma získali prezidentskou milost a byli tak obvinění zproštěni. Přestože byla podána stížnost na přezkum udělení milosti, Nejvyšší soud jí zamítl.

Ono vyjádření Nejvyššího soudu týkající se přezkumu udělení milosti prezidentem, jinak vedené jako *Barzilai v. Government of Israel*¹⁵³, nicméně celou situaci posuzovalo z pohledu obou stran, tedy naprosto demokratickým způsobem, kdy se Nejvyšší soud snažil o přesné vyhodnocení dané situace v závislosti na zákonné úpravě, dokonce využil i srovnání a inspirace předchozími obdobnými soudními rozhodnutími ve Spojených státech a Velké Británii. Podaná stížnost tedy napadala rozhodnutí prezidenta o udělení milosti řediteli *Šin Betu* a třem jeho asistentům ve věci všech porušení zákona spojených s aférou autobusu 300. Milost byla udělena prezidentem na základě části 11 (b) Basic Law a zároveň na doporučení ministra spravedlnosti. Hlavním požadavkem stížnosti bylo zjistit, zda měl prezident právo udělit milost osobám, které ještě ani nebyly pravomocně odsouzené (prezident milost udělil ještě předtím, než vůbec bylo ukončeno trestní stíhání daných osob, tzn., než bylo potvrzeno/vyvráceno jejich obvinění). Nejvyšší soud k dané věci vyjádřil několik zásadních poznatků týkajících se zejména střetu zájmů, kdy je třeba brát ohled na zásadu rovnosti před zákonem, tedy že každý, kdo jedná proti právu, by se měl za své jednání zodpovídat a na druhou stranu je také třeba dbát ochrany důležitého veřejného zájmu. Co se týče udělení milostí prezidentem, tak byly uvedeny názory jak pro jejich obhajobu, tak proti. Prezident nemá zasahovat do záležitostí trestního řízení, aniž by proběhlo v plném rozsahu a zároveň má

¹⁵³ H.C.J. 428/86, *Barzilai v. Government of Israel*,
http://elyon1.court.gov.il/files_eng/86/280/004/Z01/86004280.z01.pdf

být jeho práva na udělení milosti využito jen jako rezervního prostředku a nemělo by zasahovat do činnosti jiných státních orgánů jako např. policie, soudů atd. V opačném případě by taková milost měla být neplatná a bez účinku. Dalším vyjádřeným názorem však byl i fakt, že má prezident právo vydávat milosti dle svého vlastního uvážení a jako obranu proti neopodstatněným milostem lze využít přezkumu u soudu, který posoudí její přípustnost, což je vlastně i případ této kauzy. Konečným zjištěním ve věci bylo, že milost může být udělena před nebo až po odsouzení a stížnost byla zamítnuta. Toto rozhodnutí soudu je podstatné také v tom, že zdůraznilo povinnost zpravodajských služeb dodržovat zákony a jednat v souladu s právem. Neexistuje totiž bezpečnost bez práva a respektování zákonů je součástí národní bezpečnosti. Zároveň by se měli nacházet vhodné prostředky pro odposlouchání, vyslychání a další činnost zpravodajských služeb, jinak by nebyly zpravodajské služby schopny naplnit své mise. Síla zpravodajských služeb závisí na důvěře veřejnosti vůči ní, a pokud se bezpečnostní prostředky vychýlí ze svého přípustného rozsahu, ani veřejnost, ani soudy nebudou onu důvěru ve zpravodajské služby a zákonnost jejich činnosti mít. Toto platí i pro ostatní státní orgány a úřady a bez této důvěry nemohou obecně fungovat.¹⁵⁴

Díky stále probíhajícímu vyšetřování však bylo zjištěno, že příkaz k zabití dvou únosců opravdu zadal Shalom a vyšetřovací komise ministerstva spravedlnosti došla k závěru, že činnosti *Šin Betu* probíhají v tzv. šedé zóně mezi zákonem a životně důležitými potřebami bezpečnosti státu a je tedy velmi složité provádět bezpečnostní akce účinně a neuchýlit se tak k protiprávnímu jednání, a zároveň doporučila, aby byly veškeré vládní aktivity, včetně bezpečnostních sil upraveny zákonem a také dodržovány, a aby docházelo i ke kontrolám bezpečnostních aktivit, které se pohybují právě v šedé zóně. Tímto byl celý případ uzavřen, další stíhání hlavních protagonistů nemělo již smysl, vzhledem k tomu, že již byli omilostněni.

Jak již bylo řečeno, tento incident obrovských rozměrů byl pouhým začátkem temného období *Šin Betu*, ale zároveň přispěl k vytvoření tzv. *Landauovy komise* (1987), která byla zřízena na základě skandálního zabití dvou palestinských zadržených z případu autobusu č. 300 a křivého obvinění brigádního generála. Zjištění komise odhalily, že k užití fyzické síly během vyslychání vězňů docházelo naprosto běžně

¹⁵⁴ BARAK, Asharon: *The Supreme Court and the Problem of Terrorism*. In: *Judgements of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law*. 2005. Dostupné na: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/sctterror.html>.

včetně následných užívání křivých přísah během soudních řízení. Zkoumání komise v závěru vedlo k vytvoření směrnice, která upravovala rozsah přípustné míry fyzického nátlaku, což v roce 1994 Komise Spojených národů proti týrání a mučení silně odmítla s tím, že je podobná směrnice pro tuto komisi naprosto nepřijatelná.¹⁵⁵

Po sérii stovek stížností Palestinců, kteří prohlašovali, že se stali oběťmi mučení prováděném *Šin Betem* během vyslychání, se konečně v roce 1999 Nejvyšší soud rozhodl některé z těchto případů vyslechnout. Rozhodnutí soudu bylo poté publikováno jako **Public Committee against Torture in Israel et al. [PCATI] v Government of Israel et al.**¹⁵⁶. Ve svém rozhodnutí nicméně Nejvyšší soud sice přiznal, že některé metody vyslychání postrádají oporu v izraelském právu, ale zanechal i nadále skuliny, které *Šin Betu* umožňují využívat některých metod, které se rovnají mučení, a dokonce tuto skutečnost ještě podpořil tím, že stále mohou požívat imunit, které tak jejich jednání ospravedlňují. Rozhodnutí dále vyjmenovává a popisuje různé metody mučení při vyslychání, u kterých stát nepopírá, že došlo k jejich použití. Přestože rozhodnutí Nejvyššího soudu nedopadlo úplně podle představ lidsko-právních organizací, lze tento případ zařadit do určité formy kontroly zpravodajských služeb, protože došlo k přezkumu zpravodajských postupů a jejich podřazení pod právní normy. I po rozhodnutí Nejvyššího soudu se však lidsko-právní organizace jako např. *B'Tselem (Izraelské informační centrum pro lidská práva v okupovaných oblastech)* znovu ozvaly s tím, že stále dochází k používání metod fyzického týrání ve vyslychacích místnostech a zároveň stále přicházely stížnosti od samotných poškozených. V roce 2009 pak *PCATI (Public Committee against Torture in Israel)* v jedné ze svých zpráv uvedla, že mučení je institucionalizovanou metodou vyšetřování v Izraeli, která užívá podpory právního systému. V podrobném rozboru právního stavu však šla ještě dále, když prohlásila, že Izrael nezajišťuje žádný skutečný mechanismus, který by vyšetřoval stížnosti proti mučení a navíc ani nedochází k žádnému zpracovávání těchto stížností, natož k určení odpovědnosti za spáchané činy a jejich potrestání. Co je, však na celé situaci nejvíce tristní je, že místo aby došlo ze strany státu k nějakým opatřením, které by zabránily

¹⁵⁵ CHEHATA, Hanan. *Shin Bet: An ingrained culture of torture and deceit*. Middle East Monitor: 2011, s. 6. Dostupné na:

<http://www.middleeastmonitor.com/downloads/briefing-paper/shin-bet-an-ingrained-culture-of-torture.pdf>

¹⁵⁶ HCJ 5100/94, Public Committee against Torture in Israel et al. [PCATI] v Government of Israel et al., http://www.law.yale.edu/documents/pdf/Public_Committee_Against_Torture.pdf

dalšímu porušování lidských práv, bylo v roce 2002 v rámci právní úpravy *Šin Betu* stanoveno, že jeho agenti „neponesou žádnou trestněprávní nebo občanskoprávní odpovědnost za činy či opomenutí spáchané v dobré víře a s opodstatněním v rámci své funkce a za účelem výkonu své funkce“.¹⁵⁷

Z výše uvedeného tedy jasně vyplývá, že by si zejména *Šin Bet* zasloužil reformu komplet od shora až dolů, protože není možné, aby v dnešní době, v demokratické zemi, jakou je i Izrael panovaly takovéto praktiky porušující základní práva a svobody, ať je situace v zemi sebekomplikovanější.

¹⁵⁷ CHEHATA, Hanan. *Shin Bet: An ingrained culture of torture and deceit*. Middle East Monitor: 2011, s. 6-11. Dostupné na:

<http://www.middleeastmonitor.com/downloads/briefing-paper/shin-bet-an-ingrained-culture-of-torture.pdf>

IMSEIS, Ardi. *Moderate Torture on Trail: Critical Reflections on the Israeli Supreme Court Judgement Concerning the Legality of General Security Service Interrogation Methods*. Berkeley Journal of International Law, vol. 19, issue 2, art. 3, 2001. Dostupné na:

http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1202&context=bjil&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.cz%2Fscholar_url%3Fhl%3Dcs%26q%3Dhttp%3A%2F%2Fscholarship.law.berkeley.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%253D1202%2526context%253Dbjil%26sa%3DX%26scisig%3DAAGBfm1MF1HjGzrc7KmNlv9cxnZSSIVELg%26oi%3Dscholarr%26ei%3DBNbiUunKL4GXtQb0noCYBQ%26ved%3D0CCKQgAMoATAA#search=%22http%3A%2F%2Fscholarship.law.berkeley.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%3Farticle%3D1202%26context%3Dbjil%22

8 ZÁVĚR

Během zpracovávání mé práce jsem narazila na mnoho různých faktorů, které mi jen potvrdily, že oblast týkající se bezpečnosti státu je jedním z nejpodstatnějších článků, díky kterému je stát vůbec schopen existovat a fungovat. Zejména v dnešní době, kterou zmítají nové druhy hrozeb, je velmi podstatné věnovat bezpečnosti velký podíl pozornosti, a je lepší být dokonale připraven než poté litovat nedostatků.

Pokud bych se na celou problematiku bezpečnosti státu měla podívat z pohledu České republiky, tak se mi zdá, že právě naše země celou situaci poněkud podceňuje a rozhodně by neškodilo několik novelizací, ba dokonce nových zákonů, které by stávající mezery vyplnily. Samozřejmě, že se bezpečnosti náš právní systém v nemalé míře věnuje a možná je právní úprava dostatečná v tom smyslu, že je reálné v případě hrozby bezpečnost naší zemi zajistit, avšak poté, co jsem měla možnost srovnat i legislativu této oblasti v jiných státech, jistě se máme stále kam posouvat. Česká republika je stabilním demokratickým státem, který se navíc nachází v klidné oblasti střední Evropy, kde prakticky neexistují žádná vážnější státní ohrožení, se sousedními státy máme více než dobré vztahy a i s ostatními nejen evropskými státy vycházíme přátelským způsobem, v zahraniční politice obecně zaujímáme spíše neutrální postavení, tudíž nevstupujeme do žádných konfliktů s ostatními státy, nejsme pro ně hrozbou, a tedy ani my se nemusíme obávat případných útoků. Tohoto hlediska jsou si jistě vědomi i naši zákonodárci a osobně mi přijde, že toho v rámci legislativy tak trochu zneužívají. Základní právní úpravu týkající se bezpečnosti státu máme, avšak není nijak podrobná, v některých oblastech dokonce nedostačující. Například ustanovení týkající se válečného stavu jsou zajisté onou opomíjenou oblastí. Je sice velice nepravděpodobné, že by v blízké (možná i dálné) budoucnosti Česká republika vstoupila do válečného stavu- na což možná i zákonodárci spoléhají, avšak představa toho, že se tak stane a naše legislativa nebude dostatečně upravovat postupy v takovém případě, je poněkud smutná a náš stát na to může doplatit. Názor, že my se touto tematikou nemusíme zaobírat tolik dopodrobna, jako např. Spojené státy, které čelí na rozdíl od nás mnohým hrozbám, je poněkud irelevantní. Stačí se podívat k našim sousedům na Slovensko, které bývalo součástí i naší země a i nadále má v podstatě stejné postavení jako my. Když jsem zpracovávala téma bezpečnosti obecně, málokdy jsem našla definice pojmů jako bezpečnost, válka nebo válečný stav v české právní úpravě, proto jsem byla překvapená, že na Slovensku jsou takováto ustanovení

samozřejmostí. Celkově je slovenská legislativa v této oblasti daleko bohatší a dostatečně upravuje všechny prvky s tím související, příkladně lze uvést funkce Bezpečnostní rady státu, jakožto specializovaného orgánu v oblasti bezpečnosti, který má v České republice jen minimální pravomoci a je pouze orgánem poradním, zatímco slovenská Bezpečnostní rada v období krizového stavu může zastoupit vládu Slovenské republiky, pokud není schopna činnosti. U nás by taková nastalá situace zřejmě zůstala nevyřešena. Proto si říkám- jestli může dostatečné právní úpravy na úrovni dosáhnout Slovensko, proč jsme jí dosud nedosáhli i my?

Obdobný případ, který by se dal České republice vytknout, je nejen absence určité právní úpravy, nýbrž i zmatečnost té již existující. Na tuto záležitost jsem narazila v souvislosti se zpravodajskými službami u nás, kde je podivných ustanovení více než dost. Častým případem bývá, že obecná úprava odkazuje na zvláštní zákon, který však neexistuje (viz. Parlamentní kontrola), tudíž musí být využito ustanovení jiných předpisů, nebo speciální právní úprava daného institutu neexistuje takřka vůbec (viz. Úřad pro zahraniční styky a informace). Oblastí bohatou na podobná nesmyslná ustanovení je zejména Vojenské zpravodajství, kde lze prohršků najít hned několik (překrývání kompetencí VZ a ÚZSI, 601. skupina speciálních sil atd.). České zpravodajské služby nepatří k těm nejpropíranějším na světě, nejsou tak proslulé svými kauzami, avšak legislativa je tím, co by se dalo určitě ještě vylepšit ve prospěch kvalitního fungování nejen zpravodajských služeb, ale i celého bezpečnostního aparátu.

Kontrola zpravodajských služeb ze strany českého státu funguje dle mého názoru celkem obstojně, obzvláště pokud srovnáme situaci se Spojenými státy nebo Izraelem. V našem právním prostředí není nijak zřetelná propagace státu na úkor lidských práv a svobod. Je sice pravdou, že ani české zpravodajské služby nefungují úplně bez poskvrny, ale pokud se protiprávní jednání odhalí, soudy vždy rozhodnou podle práva, tudíž bych neviděla problém ani tak v justici, jako spíše v oblasti správní, která je nejen v oblasti zpravodajských služeb poněkud problematická.

Co se týče Spojených států amerických, tak je velmi složité vyznat se ve fungování celého jejich zpravodajství, vzhledem k tomu, o jak rozsáhlé odvětví se jedná. Dá se však říci, že USA celkem obstojně vytvořily fungující systém, který vyhovuje zejména tamním podmínkám. Nelze si totiž představit, že by na tak obrovském území fungovaly např. jen tři hlavní zpravodajské služby, jak je tomu u nás. Země, která má k dispozici velké území, navíc obklopené mořem, potřebuje více speciálních orgánů, než malý stát

ve střední Evropě, nehledě na celkový počet hrozeb, které na Spojené státy míří. Takto velký systém zpravodajských služeb má však vedle kladů, také své zápory. Tím, jak je celá agenda roztráštěná, tak je také daleko složitější kontrolovat činnost všech orgánů a i z hlediska laické kontroly veřejnosti je daleko snadnější zaměřit se na pár velkých zpravodajských služeb, než na stovky menších. Z toho důvodu může často docházet k určitým pochybením ze strany zpravodajských služeb, které zrovna ve Spojených státech rozhodně nejsou výjimkou, a i když např. soudní kontrola zpravodajských služeb funguje celkem obstojně, z pohledu ostatních států se může zdát nedostatečnou. Očividně, ač by měly být soudy orgány nezávislémi, jednají v některých případech spíše ve prospěch Spojených států, než ve prospěch lidských práv. Stejně tak samotné zpravodajské služby berou primárně v potaz získání informací, místo ochrany soukromí nejen občanů vlastní země, nýbrž směřují i za její hranice.

Vynesení tajných informací zpravodajských služeb na veřejnost Edwardem Snowdenem opět rozsvítilo mnoho otazníků nad zpravodajskou činností Spojených států. To, jestli jeho záměrem bylo opravdu pouze informovat americkou veřejnost, je otázkou, protože existuje také možnost, že jeho úmysly vedly mnohem dále, což se však zřejmě jen tak nedozvíme a už vůbec ne právě od Snowdena. Celý skandál však velmi ovlivnil zahraniční politiku celého světa a i když mezi zveřejněnými informacemi byly zmínky o sledování vlastních občanů, největší zájem se přesunul na aféru odposlouchávání vysokých představitelů mnoha zemí. Takové jednání skandálního charakteru je jistě velmi negativním prvkem v oblasti spojeneckých vztahů, zejména pokud takové sledování již zasahuje do privátní sféry osob a nejde pouze o činnosti související s výkonem jejich funkce. Nicméně musím také uvést několik myšlenek, které mluví ve prospěch Spojených států. Hlavním zahraničním cílem Spojených států je boj proti terorismu, nejen ve spojitosti s vlastní zemí, nýbrž v celém světě. I když je valná většina teroristických útoků namířena právě proti Spojeným státům, už dávno nedochází k útokům pouze na jejich území, ale pomalu se přesouvají i do jiných oblastí včetně Evropy, tudíž by se do mezinárodního boje proti terorismu měly zapojovat všechny státy, i ty nedotčené, aby tak mohla být obrana více efektivní. Nejedná se tedy pouze o konflikt USA vs. teroristické organizace. To, že Spojené státy aktivně jednají zejména prostřednictvím svých zpravodajských služeb, nemá odraz pouze pro Spojené státy, nýbrž pro celý svět. USA totiž nebojují jen samy za sebe, ale i za ostatní státy a případná vítězství nad teroristickými organizacemi jsou úspěchem pro všechny. Co tím tedy chci říci je, že sledování a odposlouchávání osob z cizích zemí (i vysokých

představitelů) má svůj důvod a nejedná se o zbytečnou činnost, která by nepřinášela výsledky. Výsledky amerických tajných služeb hovoří sami za sebe, jelikož se již mnohokrát podařilo zabránit teroristickým útokům (např. v Berlíně), zpřetrhat teroristické vazby, někteří terorističtí představitelé byli dopadeni apod., což by se bez zpravodajské činnosti Spojených států nikdy nepodařilo. Je jasné, že nelze odposlouchávat každého politika v každé zemi a mít tak přehled o všech interních záležitostech států, které s terorismem absolutně nesouvisí, tudíž by k jistému omezení stoprocentně dojít mělo, avšak neztracovala bych americké zahraniční tajné služby úplně, protože své opodstatnění mají a záleží tak jen na uvážení samotného lidstva, jestli raději nechají nahlédnout do svého soukromí nebo budou čelit teroristickým útokům.

Zajímavé v mé práci mi přišlo i spojení zpravodajských služeb s pojmem „tajné služby“. V textu jsem vysvětlovala, jak toto označení vůbec vzniklo, avšak celý smysl leží podle mě daleko hlouběji. Dle mého názoru tajné služby nesouvisí pouze s původním označením zpravodajské služby ve Velké Británii, ale vážně značí určitou povahu zpravodajských služeb obecně. Samotné právní úpravy států zakotvují utajování činnosti zpravodajských služeb, které by jinak nebyly tak efektivní v získávání informací a zároveň má svůj účel i to, že se o zjištění informací nedozví sledovaná strana. Navíc účinek překvapení má smysl už od počátků zpravodajských služeb. Dle mého názoru není pojem tajné služby rozhodně zastaralým a i v dnešní době lze zpravodajské služby více či méně nazývat jako tajné. Zářným případem tajných služeb jsou ty izraelské. Dlouhou dobu nebyly téměř žádné informace o izraelských službách k dispozici, nevědělo se, jakou činnost provádějí a vše okolo zpravodajských služeb bylo chráněno přísným utajením, včetně konkrétních jmen jejich ředitelů. V současné době již ke zveřejnění základních informací došlo, nicméně i tak působí izraelské zpravodajské služby tajněji, než některé ostatní, což s sebou přináší mnoho negativ, zejména pro osoby, které se dostanou do hledáčku těchto služeb. Příklad autobusu č. 300 a jeho následný vývoj potvrzuje, že izraelské tajné služby disponují velkým počtem zpravodajských prostředků, které by za normálních okolností používány vůbec být neměly, jenže na to Izrael nehledí a ještě dává jejich oporu do právních úprav, které by měly naopak proti porušování lidských práv bojovat. Stav v Izraeli je v této oblasti skutečně tristní a je s podivem, že to státním orgánům i nadále prochází. I když lze demokratickou povahu Izraele jako státu zpochybňovat, zejména ve srovnání s evropskými demokraciemi jakými je např. Švýcarsko, Izrael sám se za demokratický

stát označuje a zřejmě jím i být chce, tudíž by se mělo jeho vedení snažit o naplnění všech znaků pro demokracii typických, mezi které patří v první řadě dodržování lidských práv a svobod.

Z celosvětových zkušeností lze říci, že utajení zpravodajských služeb, je největším negativem pro lidská práva, protože tím dává zpravodajským službám možnost jejich porušení, které se často vůbec neodhalí. Zajímavé a zároveň logické je, že o případných porušeních zákona se nedozvídáme od samotných zpravodajských služeb, mnohdy ani ne od vedení státu, ale hlavně z médií, které své informace získávají díky vynesení z úřadu prostřednictvím donašečů, jakým je například i Edward Snowden. Kdyby tedy nebylo zaměstnanců, kteří porušili svou povinnost mlčenlivosti, nevěděli bychom o zpravodajských službách to, co víme dnes. Tato skutečnost však přináší i určitou obavu, protože většina takových informací o (zejména protiprávních) činnostech zpravodajských služeb je stále v utajení, tudíž si můžeme pouze domýšlet, co všechno asi zpravodajské služby provádějí a jaké možnosti mají.

Na úplný závěr bych ráda zdůraznila právě smysl dodržování lidských práv v rámci zajišťování bezpečnosti státu a obzvláště činnosti zpravodajských služeb. Je sice podstatné, aby byl udržen pořádek ve státě a aby byla zachována jeho demokratická forma, ale možná ještě podstatnější je ochrana samotných občanů. Co však není v žádném případě nutné, je dosahovat těchto cílů za každou cenu. Ne nadarmo existují po celém světě lidsko-právní organizace, které se snaží lidi chránit právě (a nejen) před činnostmi státních orgánů, které zneužívají svých pravomocí. Ve většině případů jsou navíc protiprávní postupy naprosto bezúčelné a stejného cíle by šlo dosáhnout i cestou legální. Proto by měl každý stát v první řadě dbát na dodržování lidských práv a svobod, jakožto i veškerých právních předpisů a zároveň by měl vytvořit účinný a propracovaný kontrolní systém, který by nezastával pouze funkce formální, ale měl by viditelný smysl, který by přinášel pozitivní výsledky a občané se tak nemuseli obávat činnosti nejen zpravodajských služeb, ale i ostatních státních orgánů, protože současné kontrolní mechanismy neodhalují ty podstatné prohřešky, o kterých poté jako o skandálních informují novináři. Nezbyvá než doufat, že se prvky demokracie budou i nadále šířit světem a posilňovat tak postavení lidských práv, protože bohužel stále existuje příliš mnoho míst, kde tato práva v podstatě neexistují.

RESUMÉ

This thesis deals with the topic of the state security which is specifically focused on the intelligence services activity that secures the state security, and with the comparison of the intelligence services in the Czech Republic, United States of America and Israel.

Security is a state in which is kept peace and the state security, democratic order and sovereignty, territorial compactness and the inviolability of the state border, basic rights and freedoms and in which are protected lives and health of the persons, property and environment. Simply said it is possible to define security as a state of peace which is in no danger. In case there are threatened the democratic elements of the state, it is possible to declare either some emergency state or the state of war. The state security is secured by the emergency measures which are performed by the parliament, president of the state, government, security council, armed forces, police, intelligence services, rescue squads and emergency services.

Intelligence services are a public body and a state authority for gaining, collecting and evaluating the information important for the protection of the constitutional system, significant economic interests, security and state defence. Intelligence services don't express just the institutions which collect information, their essence best expresses the english term of „intelligence“ which includes gathering of the informations as a activity, people working in this field, the whole organisation structure and finally the information itself as a product of the process. We can divide intelligence services in two main groups- *inner services* that are dealing with the inner state security, practicing defensive activity and are also known as the counterintelligence and *outer services* that are gathering foreign informations with offensive activities. Another division can be also into *military* and *civil intelligence*. Intelligence services are working according to a specific plan which is called the *intelligence cycle*. First phase of the cycle starts with the assigning of tasks by the superior authority to the concrete intelligence service and continues with the planning of procedure and determination of the means. Another phase lays in the gathering of information, followed by the analysis and production of the gained material which is at the end of the cycle spreaded to the ordering authority. Very important aspect is the intelligence oversight that can be fulfilled by different subjects from the *executive power* (government, Prime Minister, minister, president) that basically examines whether is intelligence doing what should do or from the *legislative power* (parliament or specific committees) that examines whether isn't

intelligence doing what shouldn't do or from the *judicial power* represented by the courts.

There are three main intelligence services in the Czech Republic- *Security Information Service (BIS)* as the civil inner service, *Office of Foreign Relations and Information (ÚZSI)* dealing with the foreign activities and *Military Intelligence*.

In comparison with the Czech intelligence there is the intelligence of the United States which includes a very extensive system of the *Intelligence Community*. As an example can be named the two probably most known US intelligence services- separate inner intelligence service *CIA* and *NSA* which falls under the authority of the Ministry of Defence and collects foreign information through the most sensitive intelligence means. Currently there is going on a huge intelligence scandal in the United States, brought to the public by the former *CIA* and *NSA* employee *Edward Snowden*. It leaked out that *NSA* is gathering phone records from the millions of Verizon company users and that *NSA* and *FBI* are collecting the private information about the Google, Microsoft, Facebook, YouTube etc. users, which was followed by the revelation of the scandalous high officials surveillance all over the world.

To contrast the Czech and US intelligence, this thesis also includes mention of the Israeli intelligence that has the same number of intelligence services as the Czech Republic. They are- *Mossad* which is collecting foreign informations beyond the borders of Israel, *Shin Bet* (also known as *Shabak*) which is trying to reveal the terrorist efforts within the state and the last one *Aman* as the independent military intelligence service. The Israeli Intelligence is very controversial especially for its non-observance of the basic human rights to which was in this thesis pointed out in the case study of the *Bus 300 affair* from 1984.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná literatura

- BALABÁN, Miloš, Jan DUCHEK a Libor STEJSKAL. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1440-3
- BLACK, Ian a Benny MORRIS. *Mossad- Izraelské tajné války*. Brno: Bonus A, 1995. 625s. ISBN 80-85914-14-X
- DANČÁK, Břetislav. *Bezpečnost České republiky: právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002. 287s. ISBN 80-210-3009-7
- KRIEGER, Wolfgang. *Dějiny tajných služeb*. Praha: Vyšehrad, 2011. 325s. ISBN 978-80-7429-170-8
- MATES, Pavel a Jindřich ŠKODA. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 363s. ISBN 978-80-7357-572-4
- MICHÁLEK, Luděk. *Základy právní úpravy činnosti zpravodajských služeb*. Praha: Policejní akademie ČR, 2007. 128s. ISBN 978-80-7251-360-4
- PAVLÍČEK, Václav. *Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2004. 464s. ISBN 80-85889-57-9
- PAVLÍČEK, Václav. *Právo a bezpečnost státu: Sborník statí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2002. 268s. ISBN 80-85889-55-2
- POKORNÝ, Ladislav. *Základy právní úpravy činnosti zpravodajských služeb*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2007. 73s. ISBN 978-80-7251-242-3
- POKORNÝ, Ladislav. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium, 2012. 150s. ISBN 978-80-87284-21-6
- RAVIV, Dan a Yossi MELMAN. *Izraelské tajné služby*. Praha: Themis, 1999. 507s. ISBN 80-85821-66-4
- ROEWER, Helmut, Stefan SCHÄFER a Matthias UHL. *Encyklopedie tajných služeb ve 20. století*. Praha: Euromedia Group- Knižní klub, 2006. 544s. ISBN 80-242-1607-8
- SCHMIDT, K. Wolbert a Ula POPPE, Wolfgang KRIEGER, Helmut MÜLLER-ENBERS. *Geheimhaltung und Transparenz: Demokratische Kontrolle der Geheimdienste im internationalen Vergleich*. Berlin: LIT Verlag, 2007. ISBN 3-8258-8983-1
- TREVERTON, Gregory F. *Reshaping national intelligence for an age of information*. Cambridge University Press, 2003.

ZETOCHA, Karel. Úvod do studia zpravodajských služeb. *Vojenské rozhledy*. 2006, č. 1.

ZETOCHA, Karel. *Zpravodajské služby v nové demokracii- Česká republika*. Brno: Barrister & Principal, 2009. 241s. ISBN 978-80-87029-64-0

Internetové zdroje

<http://www.bis.cz/>, oficiální webové stránky Bezpečnostní informační služby

<http://www.uzsi.cz/cz/>, oficiální webové stránky Úřadu pro zahraniční styky a informace

<http://www.vzcr.cz/static/Static/Detail.aspx>, oficiální webové stránky Vojenského zpravodajství

<http://www.601skss.cz/>, oficiální webové stránky 601. skupiny speciálních sil.

<http://www.intelligence.gov/>, oficiální webové stránky amerických zpravodajských služeb

<http://www.dni.gov/index.php> , oficiální webové stránky *Intelligence Community*

<http://www.whitehouse.gov/>, oficiální webové stránky Bílého Domu

<https://www.cia.gov/index.html>, oficiální webové stránky *CIA*

<http://www.nsa.gov/index.shtml>, oficiální webové stránky *NSA*

<http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/THE%20STATE-%20The%20Law%20of%20the%20Land.aspx>, oficiální webové stránky izraelského ministerstva zahraničních věcí

<http://www.mossad.gov.il/Eng/AboutUs.aspx> , oficiální webové stránky *Mosadu*

<http://www.shabak.gov.il/English/about/Pages/default.aspx> , oficiální webové stránky *Šin Betu*

Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení a plánování obrany státu.

Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx>

Výkladový slovník ÚZSI. Dostupné na: <http://www.uzsi.cz/cz/vykladovy-slovník.html>

BARAK, Asharon: *The Supreme Court and the Problem of Terrorism*. In: *Judgements of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law*. 2005. Dostupné na:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/scterror.html>

BIGGINS, Brice. *Cyberspace, Espionage and the Fall of Treason*, JURIST- Dateline, July 17, 2013, <http://jurist.org/dateline/2013/07/brice-biggin-national-security.php>

CAMPOS, Paul. *Legal analysis: How strong is the government's case against Snowden?*, SALON, Jun. 24, 2013. Dostupné na: http://www.salon.com/2013/06/24/legal_analysis_how_strong_is_the_governments_case_against_snowden/

CHEHATA, Hanan. *Shin Bet: An ingrained culture of torture and deceit*. Middle East Monitor: 2011, s. 6. Dostupné na: <http://www.middleeastmonitor.com/downloads/briefing-paper/shin-bet-an-ingrained-culture-of-torture.pdf>

DEAN, John. *The Legal Story of the Year, and Next Year Too: Edward Snowden*. For Verdict, Justia, Dec. 27, 2013. Dostupné na: <http://verdict.justia.com/2013/12/27/legal-story-year-next-year-edward-snowden>

HALCHIN, Elaine L. *Congressional Oversight of Intelligence: Current Structure and Alternatives*. Report for the Congressional Research Service, 2012. Dostupné na <http://www.fas.org/sgp/crs/intel/RL32525.pdf>

IMSEIS, Ardi. *Moderate Torture on Trail: Critical Reflections on the Israeli Supreme Court Judgement Concerning the Legality of General Security Service Interrogation Methods*. Berkeley Journal of International Law, vol. 19, issue 2, art. 3, 2001. Dostupné na: http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1202&context=bjil&sei=redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.cz%2Fscholar_url%3Fhl%3Dcs%26q%3Dhttp%3A%2F%2Fscholarship.law.berkeley.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D1202%2526context%253Dbjil%26sa%3DX%26scisig%3DAAGBfm1MF1HjGzrc7KmNlv9cxnZSSIVELg%26oi%3Dscholarr%26ei%3DBNbiUunKL4GXtQb0noCYBQ%26ved%3D0CCkQgAMoATAA#search=%22http%3A%2F%2Fscholarship.law.berkeley.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%3Farticle%3D1202%26context%3Dbjil%22

KUPERWASSER, Yosef. *Lessons from Israel's intelligence reforms*. The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, 2007. Dostupné na: http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2007/10/intelligence%20kuperwasser/10_intelligence_kuperwasser.pdf

MANGET, Frederic F. *Intelligence and the rise of judicial intervention: Another system of oversight*. Studies in intelligence, CIA: 2008. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/96unclass/manget.htm>

NĚMEC, Jan a Václav ŠTĚRBA. *Struktura tajných služeb a jejich parlamentní kontrola ve vybraných zemích*. Srovnávací studie Parlamentního institutu č. 3057, určená pro

poslance a senátory Parlamentu ČR, dostupné na
<http://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=1&t=36>

ROSENBACH, Eric and Aki PERITZ. "Congressional Oversight of the Intelligence Community." In Memorandum, "Confrontation or Collaboration? Congress and the Intelligence Community," Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, July 2009. Dostupné na:
http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/19146/congressional_oversight_of_the_intelligence_community.html

STEINHART, Amit. *Political Control over Civilian Intelligence Organizations in the Age of Internet*. Disertační práce, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, 2010. Dostupné na:
http://www.transborderviolence.net/&files/Political_Control_over_Civilian_Intelligence_Organizations.pdf

TUNG, Yin. *Is Edward Snowden Guilty of US Espionage Charges?*, JURIST - Forum, Jul. 15, 2013, <http://jurist.org/forum/2013/07/tung-yin-edward-snowden.php>

WELLS, Christina. *Edward Snowden, the Espionage Act and First Amendment Concerns*. JURIST-Forum, July 25, 2013, <http://jurist.org/forum/2013/07/christina-wells-snowden-espionage.php>

ZETOCHA, Karel. *Parlamentní kontrola zpravodajských služeb*. Text napsaný v rámci projektu Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM „Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v ČR: Pracovní panel k reformní agendě“, 2008. Dostupné na:
http://www.europeum.org/doc/pdf/Karel_Zetocha_skupinaII.pdf

Policy Paper, text napsaný v rámci projektu Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM „Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v České republice: Pracovní panel k reformní agendě“. K formulaci tohoto textu přispěla pracovní skupina ve složení: Oldřich Černý, Ivan Gabal, Taťána Holečková, David Koutecký, Jan Ruml, Jan Schneider, Jiří Schneider, Andor Šándor, Petr Zeman, Karel Zetocha. Dostupné na
http://www.europeum.org/doc/pdf/PP_Europeum.pdf.

ÚS: *Odposlech získaný dle zpravodajských služeb*, dostupné na:
http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=16&id_article=251313&csum=306af177

Global surveillance disclosure (2013-present),
http://en.wikipedia.org/wiki/2013_mass_surveillance_disclosures

Přehled dosud zveřejněných informací o kauze Edwarda Snowdena (*Timeline of Edward Snowden's revelations*),
<http://america.aljazeera.com/articles/multimedia/timeline-edward-snowden-revelations.html>

Live Q&A with Edward Snowden: 23rd January 2014. Dostupné na:

<http://www.freesnowden.is/asksnowden.html>

<http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/7926.shtml>

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/intelligence?q=intelligence>

<http://www.idfblog.com/about-the-idf/idf-units/intelligence/>

<http://www.globalsecurity.org/intell/world/israel/aman.htm>

<http://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order>

<http://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/nsa-whistleblower-edward-snowden-why>

<http://www.theguardian.com/world/2013/aug/21/bradley-manning-35-years-prison-wikileaks-sentence>

http://www.washingtonpost.com/investigations/us-intelligence-mining-data-from-nine-us-internet-companies-in-broad-secret-program/2013/06/06/3a0c0da8-cebf-11e2-8845-d970ccb04497_story.html?hpid=z

<http://www.spiegel.de/politik/ausland/nsa-fuehrt-deutschland-als-spionageziel-a-915871.html>

Právní předpisy a judikáty

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., *o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*

ústavní zákon č.110/1998 Sb., *o bezpečnosti České republiky*

zákon č. 153/1994 Sb., *o zpravodajských službách ČR*

zákon č. 154/1994 Sb., *o BIS*

zákon č. 289/2005 Sb., *o Vojenském zpravodajství*

zákon č. 240/2000 Sb., *o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)*

zákon č. 239/2000 Sb., *o integrovaném záchranném systému*

zákon č. 90/1995 Sb., *o jednacím řádu Poslanecké sněmovny*

zákon č. 107/1999 Sb., *o jednacím řádu Senátu*

zákon č. 219/1999 Sb., *o ozbrojených silách ČR*

zákon č. 585/2004 Sb., *o branné povinnosti a jejím zajišťování* (branný zákon)

zákon č. 222/1999 Sb., *o zajišťování obrany ČR*

zákon č. 273/2008 Sb., *o Policii ČR*

zákon č. 553/1991 Sb., *o obecní policii*

zákon č. 555/1992 Sb., *o vězeňské službě a justiční stráží České republiky*

zákon č. 17/2012 Sb., *o Celní správě ČR*

zákon č. 300/2013 Sb., *o Vojenské policii*

zákon č. 341/2011 Sb., *o Generální inspekci bezpečnostních sborů*

zákon č. 239/2000 Sb., *o integrovaném záchranném systému*

zákon č. 238/2000 Sb., *o Hasičském záchranném sboru ČR*

zákon č. 133/1985 Sb., *o požární ochraně*

zákon č. 374/2011 Sb., *o zdravotnické záchranné službě*

zákon č. 219/2000 Sb., *o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích*

zákon č. 2/1969 Sb., *o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky*

zákon č. 349/1999 Sb., *o Veřejném ochránci práv*

zákon č. 106/1999 Sb., *o svobodném přístupu k informacím*

Usnesení ze dne 24.11.2008 č. 1500, *Statut Ústředního krizového štábu*

Usnesení vlády ČR ze dne 10.6.1998 č. 391, *o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti ČR*

Usnesení vlády č. 813 ze dne 22. srpna 2001

Usnesení vlády č. 1060 ze dne 13. září 2006

Nařízení vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznam utajovaných informací

Všeobecné deklarace lidských práv OSN

ústavní zákon č. 227/2002 Z.z., *o bezpečnosti státu v čase vojny, vojnového stavu, výjimečného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov* (Slovenská republika)

National Security Act of 1947 (USA)

18 U.S.Code (USA)

USA Patriot Act, 2001

Hughes-Ryan Act, 1974

Foreign Assistance Act, 1961

Intelligence Oversight Act, 1980

General Security Service Law, 5762-2002 (Israel)

Basic Law: The State Comptroller (Israel)

nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3038/07, ze dne 29.02.2008

Brady v. Maryland, 373 U.S. 83 (1963)

Giglio v. United States, 405 U.S. 150 (1972)

Halkin v. Helms, 598 F.2d1 (D.C.Cir. 1978) a 690 F.2d 977 (D.C.Cir. 1982)

Olmstead v. United States, 277 U.S. 438 (1928)

Katz v. United States, 389 U.S. 347 (1967)

Birnbaum v. United States, 588 F.2d 319 (1978)

H.C.J. 428/86, *Barzilai v. Government of Israel*

HCJ 5100/94, *Public Committee against Torture in Israel et al. [PCATI] v Government of Israel et al.*